

Et historisk Tilbageblik
paa Fredsslutningen i Kiøbenhavn 1660, med dens
Aarsager i foregaaende Begivenheder,
af
C. Molbech.

— *Aderat finis & spes novæ: pauci bona libertatis incassum
dissidere; plures bellum pavescere, alii cupere.*

TAC. Ann. I.

Det er ingen glædelig Gøselje, hvormed vi betragte Optrin i den fædrelandske Historie, der vise os dets Skiebne i en Uheldstid, i Modgangs og Lidelsers Dage, i Epoker, hvorfra dets Dalen i Magt eller politisk Betydning maa regnes. Men det er en mundgaaelig Nødvendighed, det er en bitter Kalk, som maa tommes, da intet af det, som engang er blevet Historiens Eiendom, kan fratages den; ingen Kiendsgierning lader sig udslutte af dens Tavler, ingen følgerig Virkning af en Statsfeil borttage af Tildragelsers sammenslyngede Kiæde. Saaledes beholder enhver afsluttet, factisk afgjort Begivenhed en Kraft og Virkning som historisk Exempel og Lære, hvilken aldrig nogen opfundet eller digtet Beretning besidder eller kan opnaae. Det er ikke uden Aaledning, at det Nærværendes Billaar og Diebliffets Forhold kalde Billeder tilbage, med henved to hundrede Aars Alder, som fornye Grindringen om en politisk Krisis, større og farligere end nogen anden, Danmark siden hiin Tid, eller fra 1658 til 1848, har gennemgaaet. Vi kunne gienfinde velbekendte Træk i gamle Tildragelser; vi kunne see Partiernes Lidenskaber og Illusioner, Bildfarelser hos Fyrster og Nationer, i fordums Dage at ryste Stater og Statsformer, ikke anderledes end i vor Tid, hvilken vi, naar det kommer til afgjørende Kriser og store Handlinger, sjelden finde visere ved Historiens Lære eller Erfaringens Rigdom.

Den i Februar 1657 i Odense besluttede, i Junii Maaned begyndte Krig mod Sverrige, var upolitisk, som flere, Danmark har siet baade før og efter den Tid; det var tillige af disse den uheldigste, for saa vidt som den brød den daværende danske Stats geographiske Heelhed eller Sammenlutning, og skilte fra Danmark selv een af de tre Hoved-
 Provindsjer eller Landsdele, der i ni Aarhundreder havde udgjort det danske Rige. Begyndelsen var skeet ved Hallands Afstaaelse i Bromsebrofreden 1643; og den eneste virkelige politiske Grund, Frederik 3. eller hans Raadgivere kunde have angivet for den svenske Krig, var den for Danmark naturlige Stræben efter at vinde en Provinds tilbage, som paa det
 nærmeste, om endog kun usfuldstændigt og svagt, dannede en Landforbindelse imellem de to Kongeriger, som det danske Monarkie den Tid indbefattede. Men det er temmelig uvist, om denne Grund 1657 var den afgjørende, eller endog kun den stærkeste til at beslutte Krigen. Saa ringe og svage endog vore indenlandtske Kilder ere, hvor det kommer an paa noie at kende de handlende Personers Tankemaade, Lidenstaber og Bevæggrunde, overhovedet de mere lønlige og indre Aarsager til denne Krigs Udbrud: saa fattes vi nu dog ikke saadanne Oplysninger, der gjøre det utvivlsomt, at Frederik III. selv var tilbøielig til Krig, og hverken havde kunnet glemme Danmarks Lidelser ved de Svenskes pludselige, uforudseete Oversald, som Drenstiernes Politik fremkaldte og ledede, og som Christian IV. maatte lide sig fra ved Freden i Bromsebro, eller hvad han selv tidligere havde maattet opoffre ved imod al Ret at miste det bremiske Erkestift. Faderens personlige Villie mod det svenske Hof havde Sennen som Thronfølger arvet; ligesom Carl Gustav, født til Krigshelt og Erobrer, havde arvet Drenstiernes Ideer og Planer til at svække, ydmyge og dele det danske Monarkie. Men Kong Carls Daadskraft og

Grobringsslyst havde imidlertid vendt sig mod Polen, og indvillet ham og den frigsvante, i Trediveaarstrigen ypperligt daandede svenske Hær i en for Polen grusomt ødelæggende, for Carl Gustav, hans Generaler og Soldater ved Seire og Erobringer mere glimrende end hæderlig, for Sveriges indre Kraft og Belfærd lidet frugtbringende Grobringsskrig, hvis endelige Udfald endnu kunde være ligesaa usikkert, som Krigen i sig selv var uretfærdig og unødvendig for en Konge, mindre tapper, mandig, forvoven, mindre ærgjerrig, herskelysten og frigsdygtig, end Carl Gustav.

Det var denne Konges Skiebne, at han i begge de Krige, han førte, fandt sine Krigsbedrifter i Begyndelsen krosnede med en i hurtig Fremgang mageløs Lykke; men at naar den havde naaet sit høieste Punkt, vendtes denne uforfærdede Fyrstes Mandighed og Dristighed til et ubøieligt Overmod, og da indtraadte ogsaa det Vendepunkt, hvor Lykken pludseligt og hastigt forlod ham. Det første Krigsjaar i Polen (1655) bragte ikke allene i en Haandevending den største og bedste Deel af Riget i Carl Gustavs Magt; men den svage, ukrigerste Konge, Johan Casimir, maatte endog flye af Landet for sin seierlige Fiende. Churfyrsten af Brandenburg, Frederik Wilhelm, („der große Churfürst“) selv en udmærket Feltherre, der tillige som Regent i Statskunst og politisk Holdning meget overgik Carl Gustav, havde klogt nok en Tid lang undgaaet det Forbund med den svenske Konge, hvorfor denne bød ham Befrielse fra den polske Lehnshøihed over Ostpreussen, imod at han indrømmede Carl Gustav at besætte Pillau og Memel. Denne mærkede omsider, at Frederik Wilhelm, under Skin af Neutralitet, traf Underhandlingerne ud for at vinde Tid, da han ikke for Alvor vilde bryde med Polen; og tvang ham nu ved alvortlige Skridt til at indgaae Forbundet i Königsberg (17. Jan. 1656) hvorved Churfyrsten bl. a. maatte erkende

Carl Gustav, i Stedet for Polens Konge, for sin Lehnsherre. Allerede syntes den polske Krone at være ham vis; men inden saa Maaneder var Udsigten dertil forsvunden. Et stærkt Adels-Partie reiste en Confoederation imod den svenske Konge; En efter den anden af de polske Magnater, som havde flaaet sig paa Carl Gustavs Side, faldt fra; og skiondt han endnu lige uforsærdet bød Fienderne Spidsen, og seirede i to Slag, saa havde han nu engang faaet Nationen imod sig, og kunde ikke hindre, at Johan Casimir atter samlede en betydelig Hær og besatte Warichau.

Nu kunde Frederik Wilhelm ikke længere holde den ved Tractater lovede Hielp tilbage. En forenet svensk-brandenburgsk Hær paa henved 40,000 Mand, (hvoriblandt 22,000 Svenske) under begge Fyrsternes Anførsel, seirede, efter tre Dages Kamp, (28—30. Jul. 1656) i det berømte Slag ved Warichau over Polakkerne; og Residentstaden faldt anden Gang i Carl Gustavs Hænder. Havde Churfyrsten villet, da havde Johan Casimirs Skiebne maaskee været afgjort; men Frederik Wilhelm var for statsklog til ikke at øine de Færer, som vilde true ham, dersom en Erobrer, som Carl Gustav, virkelig skulde blive Herre i Polen, hvoraf snart vilde følge, at de øvrige Rysklandene ved Østersøen, der ikke allerede vare svenske, vilde blive erobrede eller afhængige af Sverrige. Frederik Wilhelm traf sig ud af en mislig Stilling ved diplomatisk Snildhed, og ved altid at benytte det rette Dieblif til at underhandle med begge Parter, og med de udenlandske Magter, der jattes i stærk Uro ved Kong Carls Planer, og nu med fordoblet Mistanke og Misnoie betragtede hans Forbund med Brandenburg¹⁾. Med Polen havde Churfyrsten brudt ved sin

¹⁾ Han havde saaledes ogsaa villet slutte sig til Hollænderne, og indgaae et Forsvarsforbund med Generalstaterne (Mai 1655) endskiondt man i Holland havde stærk Mistanke om, „dat de Keur-Vorst niet

Deeltagelse i Slaget ved Warschau, og maatte derfor endnu, saalænge Carl Gustav havde Lykken uogenlunde med sig, holde ved Sverrige, indtil et heldigere Tidspunkt kom til Fredsslutning med Polakkerne. Derimod benyttede han Omstændighederne til at vinde bedre Vilkaar hos Carl Gustav, nu da Faren og Banskeligheden ved at forsvare de polske Erobringer voxede med hver Dag²⁾. Johan Casimir, som nu igien var bleven Folkets Helt, havde atter kunnet drage seirende ind i sin Hovedstad, og hans Tropper indtage Kalisz; en forenet svensk-brandenborgsk Hær blev slaaet i Preussen, hvor Lithauere og Tartarer trængte ind, og paa den rædsomste Maade hærjede Landet næsten op til Königsberg; andre polske Eskarer faldt ind i den brandenborgske Neumark, og nødte ved gruelige Udelæggelser Stænderne til paa egen Haand at indgaae en Stilstand. Saaledes toge Polakkerne Hævn over den grumme og barbariske Maade, hvorpaa Carl Gustav og hans Generaler havde ført deres Krig i Landet. Hertil kom andre truende Udsigter. Østerrige og den russiske Czar sluttede sig til Polen; den sidste greb til Vaaben mod Sverrige og gjorde Indfald i Lifland; Hollænderne, hvis Samagt nu kunde maale sig med enhver anden Stats, sendte en stærk Flaade til Østersøen. Alt dette kom vel tilpas for Frederik Wilhelm i hans Underhandling med den svenske Konge. Carl Gustav maatte

soo seer socht de verkleeneringh van Sweden, als syn eygen ver-grooting." Aitzema Saeken van Staat en Oorlogh. VIII. Deel. (1663.) p. 403. Carl Gustav blev herover meget misfermoiet, og Hollænderne crfarede snart, hvorledes Churfyrsten foiede sig efter Sverrige; hvilket han imidlertid i lange, diplomatiske Roter paa det bedste søgte at undskyde. (Aitzema. l. c. p. 573—78.)

2) „De Chur-Vorst toonde na de Schlaet by Wareshau, dat by het met Sweden opreckettijk meende; maer da na, siende dat het Sweden in Liflandt soo qualijek ginck, ende datter meer voordeel te doen was by de geene die nu machtiger wierden, doen sach men veranderingh." &c. Aitzema, l. c. p. 578.

finde sig i, ved Tractaten i Labiau (20. Nov. 1656) at opgive den usurperede Overherlighed eller Lehnshøihed over Hertugdømmet Ostpreussen, som han i det Königsbergske Forbund havde betinget sig af Brandenburg, og han afstod ligeledes al Rettighed til Ermeland — hvilket ligesaa lidt tilhorte ham; men som han i den sidstnævnte Tractat ligesfuldt havde skienket eller afstaaet til Churfyrsten.

Man begriber let, hvorledes en saa ulovlig og uretsfærdig Handlemaade, tilligemed andre opvurrende Voldsgierninger og grove Plyndringer, Brandfætter, Udskrivninger, Bortførelse af Kunstfager m. m., som Carl Gustav foretog eller lod see, maatte evigge det polske Folk til en national Forbittrelse mod de Svenske, hvis Folger viste sig i en tiltagende Vaabenlykke hos disses Fiender. Krigen i Polen, hvis første Trophæer Carl Gustav havde vundet med en mageløs, ham selv overraskende Letthed³⁾, der berusede ham indtil den høieste Grad af Overmod, var nu bleven til en paa begge Sider lige haardnakken, og omtrent lige grusom Kamp; hvori Carl Gustav og den svenske Krigshær endnu hestede enkelte Laurbær; men hvis vorende Færet han omsider selv maatte indsee. Polen kunde han allerede i Foraaret 1657 betragte som tabt; han maatte anvende sine sidste Kræfter paa nogenlunde at redde sin egen og den svenske Nations Krigerære, der allerede var plettet, mere ved grusom Udfærd og Vold mod et uretsfærdigen angrebet Folk, end ved de lidte Tab og Nederlag. Hvorledes Udgangen var bleven, kunde Ingen have forudsagt, dersom ikke Lykken havde aabnet Carl Gustav en Udvei, som han greb i det afgjørende Dieblik med det uforsærdede Med og den hensynsløse Raskhed og Forvovenhed, som var ham egen. Det

³⁾ "Jeg overvandt Polakken, inden jeg saac ham": sagde C. Gustav selv om Felttoget 1655. Fryxell's Svenske Hist. XI. S. 131.

var Danmark, der maatte bøde for de feilſlagne Erobringſplaner, ſom Guſtav Adolfs Søſterſon maatte opgive i Polen.

En nogenſunde Klog Politik vilde have indſeet, at intet kunde være fordeelagtigere for den danſke Stat, end at overlade Carl Guſtav til en Stilling, der allerede var farlig nok, og hvori denne Konge kun havde Balget imellem at trække ſig ud af den med Ydmygelse, eller at opoffre Sverriges Kræfter til den yderſte Udtømmelſe, ved at forſætte en Krig, der ikke frembød anden Udſigt end Fortvivlelſens ſidſte Kamp mod det polſke Folk, ſom nu med ſtorre Enighed og Kraft havde reiſt ſig til Forſvar imod fremmed Voldsſærd. Men for dette fandtes i Danmark hverken Die eller Sind; i det mindſte ikke hos de Magthavende. Frederik III. havde gammelt Nag til Sverrige, allerede fra Chriſtinas Tid; ved Corſis Uſfeldts Ophold i Stockholm ſiden 1651 blev Forholdet ikke bedre; den ſtyrtede Rigshovmeſters uophørlige Intriger, hans Parties og det ydmygede og ørelagte Svogerſkabs hævngierrige og ſkadelyſtne Beſtræbelſer, aabenbare og hemmelige, bidrog ikke lidt til endnu mere at forbitte Kongen; og man vedblev i Danmark at betragte den Overvægt i Norden, og den politiſke Betydenhed og Indflydelse, ſom Sverrige havde opnaaet under 30 Aars Krigen, med Frygt, Miſtanke og Miſtre. Carl Guſtavs uformodede, og mod al Ret og Lovlighed ſtridende Angrebskrig mod Polen og forſøgte Erobring af Danzig, var ikke ſkiftet til at formindſte en ſaadan Stemning hos Frederik III., og der manglede ikke Anledning til, at Frygten for det, man kunde vente ſig af en Nabo med Carl Guſtavs Grundſætninger og Erobreryſt, maatte ſtige betydeligt ved hans overraſkende, næſten vidunderlige Fremgang i Begyndelſen af den polſke Krig. Han havde dog ikke forſømt, hvad en Klog Politik tilſagde: at forſøge, imedens han ruſtede ſig til denne Krig, hvad der kunde ſkee, for i ethvert Tilfælde at ſikre ſig

fra Danmarks Side. Han vidste at Danmark (siden Tractaten af 15. Sept. 1654) stod i fredeligt Forhold til Protectoren i England; og at Forbindelsen med Holland, knyttet ved tidligere Tractater (som havde det bevæbnede Forsvarsforbund af 8. Febr. 1653 til Følge) kunde ventes yderligere bestyrket ved et nyt Forbund. Disse Danmarks og Sverriges Forhold til en Stat, der havde vundet en overveiende Betydning og Styrke som Sømagt, og hvis Handelsinteresse paa det stærkeste var knyttet til Østersøen, ligesom de to nordiske Magters indbyrdes Stilling og Forhold i Aarene 1655—57, kræve en noget nøiere Dplysning.

Carl Gustav maatte vistnok nøie kiende, og være fuldkommen overbevist om den danske Stats endnu meget svage og udtømte Tilstand; i det han ikke betænkte sig paa at trække hele Kiærnen af Sverriges Krigsmagt ud af Landet, uden at frygte Mueligheden af et Angreb fra Norge eller fra Skaane. En saadan betryggende Kundskab var heller ikke vanskelig for ham at opnaae, da Sverrige (allerede fra Christina's Tid, 1646 indtil 1657) havde en udmærket duelig Resident i Danmark, den kloge Magnus Durel — om hvem man kunde være fristet til at sige: at han kiendte Tilstanden i Danmark bedre end den danske Konge selv; og at intet Skridt af Regieringen, ingen Rustning, ingen Stats-handling — ja neppe nogen Overlægning i Rigsraadet, foregik i Danmark, uden at Durel, ved sine Venner og Espioner inden faa Dage vidste Bested derom. Men det synes, at Carl Gustav dog helst vilde have endnu yderligere Sikkerhed fra den Side; da han vel forudsaae, at Hollænderne ikke med Rolighed vilde betragte Sverriges foregede Magt i og ved Østersøen, og at der var al Rimelighed for, at Danmark hos Generalstaterne kunde vente Understøttelse, i Tilfælde af fiendtlige Skridt mod Sverrige. Midt under sine glimrende Krigs-

bedrifter i Polen 1655, og efterat Hollænderne, ligesom for at vise, at de i Tide vare opmærksomme, og for at bebude, hvad de havde i Sinde, havde sendt Admiral Tromp med 6 Krigsskibe til Sundet, (Jul. 1655)⁴⁾ indledede Carl Gustav ved Durel foreløbende Underhandlinger i Kiøbenhavn om et Forsvarsforbund med Danmark. Hermed gif det dog i uendeligt Langdrag; uagtet Residentens Iver og Klogskab i at gribe de rette Dieblif, og noie at give Agt paa ethvert Skridt fra den hollandske eller danske Side til at nærme sig hinanden; og uagtet han snart syntes at bemærke, naar Tidender indløb om C. Gustavs Seire og Erobringer i Polen, at man ved Hoffet og i Raadet ønskede Forbundet med Sverrige⁵⁾; snart horte, at man i hele Danmark var fuld af Frygt for, at den svenske Konge „agtede sig did, naar han var færdig i Polen“⁶⁾.

Imidlertid viste Alt, at den danske Regiering, endog medens Seieren og Lykken fulgte Carl Gustav i Polen, var noget uvis og vildraadig. Man vogtede sig endnu for aabensbart at støde den stolte Konge for Hovedet; og søgte at fralægge sig enhver Tilskyndelse eller Opfordring til Hollænderne, at holde deres Krigsflaade i Østersøen, eller endog at forstærke den; men det var kiendeligt nok af den Maade, hvorpaa først Tromp og senere Opdam (som førte en større Flaade til Østersøen) modtoges ved det danske Hof, at Frederik 3. ikke ugerne saae, at det sidste virkelig skeete (skiondt først i 1656.) Endnu i October 1655 troede Durel tydeligt at

⁴⁾ Durels Relationer. (28. Jul. og 4. Aug. 1655.) P. B. Beckers Saml. til Danm. Hist. under Frederik III. Iste Deel. I. S. 64. 67. (jvf. 11. Oct. s. A. S. 79.)

⁵⁾ „De længes desto mere efter at perfectionnere den Tractat og Alliance, hvorom Ederes K. M. har givet dem Fjertroening.“ (4 Aug. 1655.) Becker l. c. S. 68.

⁶⁾ Den 18. Aug. 1655. Becker S. 70.

mærke, at man bestandig inclinerede mere for Hollænderne (skændt ogsaa disse klagede over, at den Ulfeldtske Tractat af 1649 kun slet blev holdt,) end for Sverrige, og yttrede sin Mening derhen: „at jo nærmere Forbundet blev imellem dette Rige og Danmark, jo snarere vilde det blive brudt fra dette Lands Side.“⁷⁾ Imidlertid kom Residenten omsider til, (den 30. Oct.) mundtlig at foredrage for Cansleren (Chr. Th. Sehested) og tre andre Rigsraader (Rigshofmesteren Joach. Gerßdorff, Otto Krag og Axel Urup) de Punkter til en formelig defensiv Tractat med Danmark, som Kong Carl havde meddeelt ham i en Instruction af 30. Septbr. En ny Conferens med Raadet fandt Sted fire Dage senere, og Durel, som imidlertid skriftlig havde indgivet Hovedpunkterne til Tractaten, modtog et gienstændigt Forslag fra dansk Side, hvilket i det væsentlige stemmede overeens med det svenske; men hvori var tilføjet nogle mere bestemte Udtryk angaaende begge Magters Forening om at sikke en rolig og usforstyrret Skibs fart i Østersøen, der (efter det antagne svenske Forslag) skulde lykkes for alle andre Magters Krigsflaader; ligesom ogsaa det danske indeholdt en ny Artikel om at indbyde Republikkerne England og Holland til at tiltræde denne Tractat i de Punkter, som vedkom Farten paa Østersøen. De Stettinske og Brømsbrovske Fredsslutninger skulde bekræftes „uden usunderet explication eller restriction“, særdeles hvad den svenske Toldfrihed i Sundet angik; og fra dansk Side tilføiedes, at „Norges Rige“ ligesaa fuldt som Danmark, skulde, i Tilfælde af Angreb,

⁷⁾ „Dhe lära swärligen separera sigh ifrån Hållandh; dock wore att befruchta, att ju närmare alliantz, ju snarare den brytas på denne sydan.“ Durell. 11. Oct. 1655. (Han taler umiddelbart foran om det Alliance-Project, han mundtlig skulde præponere for R. Raadet; og det kan saaledes ikke være tvivlsomt, at det er Forbund med Sverrige, ikke med Holland, som de anførte Ord sigte til.)

vare Gienſtand for den i Tractaten betingede Forſvarſhielp (caſus foederis).

En ſaa vigtig Underhandling, hvori de præliminaire Hovedpunkter fra begge Sider vare vedgaaede med væſentlig og for det meſte eenslydende Overeensſtemmelse, ſyntes at maatte have ført til en ſnar og uhindret Afſlutning, og det er uforuødent at ſige, hvor uberegnelige Følger denne kunde have medført for Danmark; iſær om det paa begge Sider havde været lige alvorlig meent med en Forening af de danſke og ſvenſke Statsinteresser. Durel ſelv, der „eſter al Gyne og eſter bedſte Indſigt ſøgte at holde Kongen af Danmark og hans Raad i godt Humeur, god Tro og godt Haab om en Alliance“, havde dog ikke glemt, hvad der viſtnok har været ham foreſkrevet, at lade ſin Konge „frie Hænder til at tractere, eller ikke“, og i første Tilfælde, „at udſlette, fratage eller tillægge et eller andet Punct.“ Han tvivler vel og ſelv om, „at man ſaa ſtrict og ſanct ſkulde ville holde Alliancen“; men anſeer det dog for raadeligt og gavuligt, at C. Guſtav vilde ile med at ſende en Ambaſſade, for at ſlutte Tractaten, inden der kom et hollandsk Geſandtſkab; man kunde da nokſom iagttage Sverriges Interesſe, „enten der blev noget af (Tractaten) eller ikke.“⁸⁾

Carl Guſtav viſte derimod temmelig klart, at den Underhandling, han havde befalet ſin Geſandt at indlede, ikke laae ham særdeles paa Hjertet; uden Tvivl har det fra ham udgaaede Forſlag til Alliance været et Middel, han vilde bruge, deels til at prøve det danſke Hofſ Sindelag, deels til at betrygge ſine Lande, hvis han behøvede det, medens den polſke Krig fordrede Anvendelſen af Sverriges hele Styrke, endnu meer end de allerede vare det giennem Danmarks, ham allerede vel bekiendte,

⁸⁾ Durel til K. Carl Guſtav. 10. Nov. 1655. (P. B. Bøcker. I. 85—87.)

ſvækkede og magtløſe Tilſtand. Denne var, efter Durels For-
 mening, ſaaledes, at man her „længes efter at beholde Fred“,
 og at man „ikke kan ſøge Krig, med mindre Daarſkab ſkulde
 faae Overhaand.“ „Thi,“ lægger Reſidenten til, „uden-
 rigſ ſtaaer Danmark i ringe Conſideration; med Naboerne i Ja-
 louſie, og ſelv med det fyrſtelige Huus Gottorp. I udenrigſ
 er der hverken Conduite, Courage, Orden, Penge, Credit eller
 Soldater. Alle brave Folk ere optagne af Eders Maj. (ved
 Hvervning); Landet ſtaaer aabent, næſten alle Stæder lige-
 ledes. Flaaden er hverken forſynet med Folk, eller Munition;
 om man begyndte at hverve, vilde der intet Tillob blive; uden
 maaffee af en Hob Staffler, ſom hos Eders Maj. vare for-
 agtede — Regieringen ſelv er ikke uden Tvedragt; Kongen er
 imod Raadet; Raadet er deelt; alle Undersaatter ere despe-
 rate“⁹⁾. Saaledes modtog Carl Guſtav tidt nok fra ſin kloge og
 forſigtige Reſident i Kiøbenhavn Forſikringer om, at der endnu
 intet var at befrygte af Danmark; at man her kun ſvagt
 ruſtede, og allene det nødvendige til Forſvar, ved Fæſt-
 ningsarbejder, og ved at hielpe noget paa Flaaden; at man
 vel ikke kunde faae det ud af Hovedet, uagtet alle Durels
 Modſigeliſer, at Kong Carl efter Polens Undertvængeliſe havde
 fiendtlige Henſigter mod Danmark; men at man ſaa meget
 mere „med Længſel venter Hans Majestæts Reſolution“ (an-
 gaaende Alliancen) og gjorde ſig Haab om, at i det mindſte
 den til Foraaret forventede ſtore hollandske Flaade ſkulde
 „pouſjere Kongen af Everrige til den foreſlaaede Alliance.“
 Men C. Guſtav tøvede fremdeles med at afſiende den Ambas-
 ſade til Danmark, om hvis Gavulighed Durel endnu i Januar
 1656 (altsaa længe efterat det danſke Allianceforſlag var med-
 deelt) atter giver Kongen et Bink; og ſaaledes ankom det

⁹⁾ Durel. 22. Marti 1656. Bæder. I. 92.

længe ventede hollandske Gefandtſkab til Kiøbenhavn i Februar Maaned, uden at C. Gustav endnu havde gjort noget videre Skridt til at nærme ſig Danmark, end den allerede for et halvt Aar ſiden meddeelte Proposition til et Forbund. Man var i Holland bleven ſaa meget mere tilſkyndet til at ſøge en nærmere Forbindelse med Danmark, da det erfaredeſ, hvorledes F r e d e r i k W i l h e l m i Brandenburg, der havde lovet ikke at indgaac noget Forbund imod Hollands Interesſe, ja endog forud havde modtaget endeel af de ham lovede Subſidier, nu handlede tværtimod ſine indgaaede Forpligtelſer. Det hollandske Gefandtſkab, der ſkulde være afgaaet til Brandenburg, blev holdt tilbage; Generalſtaterne beſluttede derimod uden Ophold Beſtkninger til den danſke og ſvenſke Konge, ſaavelſom til Polen¹⁰⁾. De til Kiøbenhavn affendte Ambaſſadeurerſ¹¹⁾ Inſtruction viſer i det mindſte, hvor høi Vigtighed den hollandske Regiering ſatte paa den øſterſøiſke Handelsfarts uforstyrrede Frihed og Sikkerhed; og dette bliver let forklarligt, naar man veed, at den Fordeel, Hollanderne havde allene af Fragtfart paa Øſterſøen, regnedes allerede den Tid til halvfjerde Millioner Gylden¹²⁾. Men Inſtructionen kunde ogſaa neppe indeholde noget ſtærkere eller mere bindende diplomatiff Udtryk, end Forſikringen: at Generalſtaterne anſaae den danſke Konges og hans Rigers Interesſe for ſaa uadſkillelig fra Hollands, at de ved givne Leilighed vilde virke Alt hvad der kunde jordreſ og ud-

¹⁰⁾ *Wagenaar vaderlandsche Historie.* Amst. 1782. XII. p. 435. 436.

¹¹⁾ Raadspenſionairen fra Amſterdam Conr. v. Seuninghen, (vel bekiendt ſom ſvenſk Reſident i Steckh. i Chriſtinaſ Tid) Godert Adr. van Rede, van Amerongen (ſiden øſtere Ambaſſateur i Kiøbenhavn, hvor han døde 1691. ſ. Nyt hiſt. Tidſkr. I. 514) og Math. van Biersen (Aitzema, VIII. p. 492.)

¹²⁾ *Van Kampen Geſchichte der Niederlande.* Hamb. 1833. II. 173.

rettes af dem, til at beskytte diſſe Rigers Sikkerhed og Bevaring imod fiendtlig Vold, med ikke mindre Kraft, end om det gjaaldt deres egen Stat. (Wil. A.)

Det danſke Hof havde imidlertid allerede tidligt paa Foraaet ſendt Dve Juel til C. Guſtav i Polen, for at obſervere og underhandle; men med alle diſſe diplomatiſke Forhandlinger gik det (ogſaa efter den Tids Brug) uendelig langſomt og omſtændeligt til, og man var i Mai 1656 endnu ikke kommen videre end i September 1655; ſaaledes at ſelv de hollandiſke Ambaſſadeurer i Kiøbenhavn „begyndte at klage over, at Tiden ſaldt dem for lang.“¹³⁾ Det ſyntes overhovedet ſom man ved det danſke Hof har ſvævet i ſtor Uviſhed om, til hvilken Side man nærmest ſkulde vende ſig, under Frygten for en ſaadan Udgang af Sagerne i Polen, der vilde afgjøre Carl Guſtavs Overmagt i Oſterſoen. Den ſvenſke Reſident, ſom allermindſt fattedes et giennemſkuende politiſt Blik, kunde dog ſelv ikke tydeligt ſee, om man fra danſk Side „meente det alvorligt i at ſøge Alliancen med Sverrige, eller ikke“; han troede dog, at man ogſaa der „begyndte at ville temporisere lidt“; og var ikke ſikker paa, om man egentlig havde ſendt D. Juel til Polen for at underhandle med C. Guſtav, eller for at paſſe paa, hvorledes det gik med Kongen, og hvorledes den brandenburgſke Churfyrſte forholdt ſig.

Underhandlingen med den hollandiſke Ambaſſade i Kiøbenhavn fik dog omſider ſaa vidt Fremgang, at et nyt og ſaſt Sikkerhedsforbund (een hondige ende vaſte *Guarantie*) imellem Danmark og Holland ſluttedes d. 16de Auguſt, hvorved man gienſidig forpligtede ſig til (foruden, ved fælleds Hielp og en forenet Flaade, at beskytte Staden Danzig og Integritet) i Tilfælde af fiendtligt Angreb at underſtøtte hinanden „med al

¹³⁾ Durel. 24. Mai 1656. Beſkr. I. S. 99.

Magt og af yderſte Formue.“¹⁴⁾ Allerede havde Generalſtaterne (i Mai Maaned) ſendt en Flaade paa 42 Krigſſibe under Admiral Opdam ind i Øſtersøen; Frederik III. lod tillige 10 Skibe afgaae til Danzig for at forene ſig med Holſtænderne. Nu ſluttedes ogſaa den omtalte Tractat netop i de ſamme Dage da en brandenborgſk Gefandt (v. Kleiſt), ſom var kommen til Kiøbenhavn, ſtedtes til en privat Audients hos Kongen, i Overværeſe af nogle Rigsraader. Man kunde ved det danſke Hof ikke forſtaa, hvad Churfyrſten egentlig ſigtede til med denne Ambaſſade, da han under daværende Omſtændigheder ikke kunde vente activ Hielp af Danmark, hverken for ſine egne, eller Carl Gustavs Hensigter; man erfarede ſaameget, at han underhaanden og hos Private yttrede ſig derhen, at det ikke var raadeligt for Danmark, alt for meget at lade ſig lede af hollandske Interesſer, men at det heller maatte ſlutte ſig til Brandenburg og Sverrige; da Carl Gustav var ubøielig til det yderſte i at ville forfølge hvad han i Polen havde begyndt. Modtagelſen, han fandt ved det danſke Hof, lovede heller ikke meget; eſterat Guarantietractaten af 16. Auguſt var kommen i Stand, gjorde man ſig dog mere Umage for at bringe Gefandten over paa det hollandske Parti; men netop ſom han (i Begyndelſen af Sept.) havde taget Aſſeſſeaudients, kom Befaling, at han indtil videre ſkulde forblive i Kiøbenhavn. Churfyrſten meente, at der endnu maatte forſøges paa at bringe Danmark til Enighed med Sverrige, hvoraf han for ſig ſelv ventede mere Sikkerhed fra Carl Gustavs Side.

Hollænderne paa deres Side havde imidlertid ikke, uagtet den stærkt udtalte Interesſe for Danmark, villet indſtrænke deres diplomatſke Virksomhed, Forholdene i Øſtersøen vedkommende, allene til denne Stat. Ikke længe eſterat Ambaſſaden var afgaaet til Kiøbenhavn, beſluttede man at aſſende 4 andre

¹⁴⁾ Aitzema, VIII. p. 592—594.

Gesandte fra Holland for umiddelbart at underhandle med Carl Gustav, og disse, som den 24de April ankom til Danzig, og først den 19de Mai til Marienburg, bleve der, efter nogle Dages Forløb, modtagne i sædvanlig Pomp og med stor Venlighed af Kongen; de langvarige Underhandlinger, der siden førtes i Danzig og Elbing, og hvormed man i Danmark ikke var meget tilfreds ¹⁵⁾, kom dog ligesaa lidt til nogen endelig Slutning, som Forhandlingen om den dansk-svenske Alliance. — Efterat Churfyrsten af Brandenburg havde, med eller mod sin Villie, sluttet sig til Carl Gustav, opstod der hos Hollænderne mere Tilbøielighed til en fredelig Gning med denne Konge ¹⁶⁾, og saaledes kom virkelig en Præliminair-Tractat, sluttet i Elbing d. 11te (?) Septbr. 1656 i Stand, ved hvilken de tidligere Benskabs- og Handelsforbund af 1640 og 1645 bekræftedes, og et noiere gienfidsigt Forsvarsforbund, med Hensyn til Skibsfarten i Østersøen og Nordsøen blev indgaaet; ligejom man gienfidsigt lovede, ubrodeligt at overholde det Regulativ, begge Magters Skibsfart vedkommende, som nærmere skulde oprettes, og forpligtede sig til en ligelig Soldtarif paa begge Sider og Nedsættelsen af alle Tolds- og Skibsafgifter til saa lav en Tært, som mueligt. Kongerne af Franrige og Danmark, Protectoren i England og Churfyrsten af Brandenburg, skulde optages i Tractaten under samme Betingelser, om de ønskede det; ligeledes blev Staden Danzig indbefattet i Forbundet, og tilfagt Dphor af alle Fiendligheder fra Sverriges Side, saavel som Bekræftelse af dens Rettigheder og Friheder; men med tilføiede Betingelser, som hverken behagede de Danske eller Danzigerne ¹⁷⁾, hvilke slet ikke vilde gaae ind paa de Vilkaar,

¹⁵⁾ Aitzema. l. c. VIII. p. 567. (3fr. S. 595).

¹⁶⁾ J. Wagenaar vaderlandsche Hist. XII. p. 439.

¹⁷⁾ „Salva atque integra fide, quam prædicta Civitas Regi Poloniae debet, & salva incorporatione ejusdem in Borussia.“ —

ſom de to Magter behagede at foreſkrive dem, eller opgive deres Forhold til Polen, for at underkaſte ſig Preuſſen. De anferte Grunde nok hertil, men fortaug den rette; „nemlig, de vilde ikke have nogen Overherre, der var mægtigere til Søes, end de ſelv.“¹⁸⁾ Den Elbingſke Tractat, ſom dog kun udtalte almindelige Grundlag for en Alliance, uden noget Slags nærmere Betingelſer, fandt heller ikke ringe Miſhag i Kiøbenhavn, hvor man vel har meent, at efter et ſaadant Separatforbund med den Fyrſte, ſom det Danſke Hof allermindſt troede, var der ikke at ſtole paa nogen Virkning af den afſluttede hollandske Tractat. Frederik III. blev meget fortrydelig over denne Tilnærmelſe til Sverrige fra Hollændernes Side¹⁹⁾, og lod ſtrar ſine 10 Skibe kalde tilbage fra Danzig, hvor deſuden en Gefandt (H. Roſenvinge) blev henſendt, i Anledning af diplomatilke Meddelelſer fra Polens Side, hvortil man ikke ugierne laante Dre. Imidlertid ſteete, hvad neppe enhver havde ventet. Man kaldte vel Admiral Dydam tilbage fra Danzig med 30 Krigsskibe; men lod Tromp med Landtropper og de øvrige Skibe tilbage til Stadens Forſvar, og i Holland vakte Udfaldet af den ſtore Udruſtning og alle de Underhandlinger, hvoraf man havde lovet ſig Handelsfordele og Søfartens Frihed i Øſterſøen, megen Miſnoie hos Folket. Det gif den Elbingſke Tractat, ſom ikke var Noget ret tilpas, (Carl Guſtav maaffee undtagen) ikke bedre end den ulykkelige Malmøſſe Convention af 1848. Endſkiøndt den var ſluttet i Overeensſtemmelſe med Generalſtaternes Inſtruction, fandt Provindſerne Holland og Seeland,

„Den Deenſche ende Dantsicker Miniſter ſtont dat Tractaet niet aen.“ Aitzema. VIII. 573. Thurloe's State Papers. Vol. 5. p. 514.

„Het (Verdrag van Elbing) kon den Koning van Deenemarke niet naar den zin zyn.“ Wagenaar. XII. p. 140.

¹⁸⁾ Aitzema. VIII. 519. (Jvf. Wagenaar vaderl. Hiſt. I. c.)

¹⁹⁾ Aitzema. VIII. p. 596.

hvis Mening de andre tiltraadte, mange Betænkkeligheder og Indvendinger i Anledning af adskillige Punkter, Undtagelser og ubestemte Udtryk i Tractatens Indhold. Man forlangte, der ſkulde udvirkes „eludication ende application“; Sagen gif atter i Langdrag, og endte med, at Tractaten ikke opnaaede ſin Ratification i Holland²⁰⁾; hvorimod omſider Ratificationerne paa Tractaten med Danmark, fire Maaneder efterat den var ſluttet, bleve udvirkede i Kiøbenhavn (12. Dec. 1656.)

Dette Aar gif til Ende, uden at det allerede i halvandet Aar vedvarende uſikre, mellem Venſkab og Kulde eller endog Fiendſkab ſvævende Forhold imellem den danſke og den ſvenſke Konge, var forandret; og uden at de ligesaa længe udtrukne, fra begge Sider uden Oprigtighed og Aabenhed, med giensidig Miſtillid og ikke ugrundet Miſtanke førte, mangfoldige Gange ſtandsede eller opſatte, og ligesaa tidt atter optagne Underhandlinger om et Forbund imellem det danſke og det ſvenſke Rige, havde ført til noget endeligt Udſlag. Under ſaa indviklede, af idelig verlende Krigsoptrin og de ſvenſke Vaabens foranderlige Krigslykke i Polen afhængige Tidsvilkaar, ſom hvert Dieblik bevægedes og omſkiftedes ved uophørlige, hinanden krydsende Statsintriger, hvori næſten alle nordeuropæiſke Magter, Sverrige, Polen, Danmark, Holland, Brandenburg og Ruſland umiddelbart deeltog: er det ſaameget vanſkeligere med Beſtemthed at afgjøre, paa hvilken Side man iſær maa ſøge de meſt virkende Aarſager til, at det fra C. Guſtav udgaaede, i ſin forſte Oprindelige maafkee dog temmelig alvorlig meente Forſlag til

²⁰⁾ Denne Fremgangsmaade vandt iøvrigt i Holland ſelv ikke almindeligt Bifald. (Jfr. Aitzema VIII. pag. 998.) van Amerongen, en af Gefandterne i Kiøbenhavn „en brav Mand, af heel andet Sentiment end v. Beuningen“, yttrede for Durel, „at Generalſtaterne imod al Raison holdt en Tractat in ſuſpenſo, ſom ſaa ſelenniter var ſluttet.“ (1. Febr. 1657.) Becker. I. 155. (Jof. Holberg's Danm. Hiſt. III. 223—25.)

en Alliance med Danmark, aldrig kunde faae nogen Fremgang. Vi have ſeet, at der fra begge Fyrſters Sider laae et viſt perſonligt hindrende og neutraliſerende Princip ſkiult i Baggrunden. Det er ikke let at ſige, hvor dybt det var grundfaſtet hos en frigerſt Konge, med den Vreſyge og Grobringſlyſt, med den ſtolte, lidenſkabelige, uboielige, men tillige mandige og til en vis Grad ridderlige Charakteer, ſom Carl Guſtavs. Det er derimod ikke vanſkeligt at ſee, at denne Konge overhovedet i Herſeraand og Regieringſtalent, i alle Feltherrrens Egenſkaber og i politiſk Klogſkab var Frederik III. langt overlegen: ligeledes kan det ikke andet end forekomme os, at der hos den ſidſte ſandtes en vis, noget ſmaalig Indſtrænkning i politiſke Anſkueller. Dette, tilligemed hans perſonlige Sindelag og Stemning imod Carl Guſtav og den ſvenſke Regiering, rodſtode en Utilboielighed til fredelig Overeenskomſt og endeligt Forliig imellem Nordens Magter ſaa dybt hos Frederik III., at den ikke engang lod ſig overvinde i Dieſblik, da Klogſkab maatte tilraade den ſoielige Eſtergiveness eller Neutralitet, der ikke engang fordrede eller var forbunden med nogen politiſk Domygſe. Frederik III., Konge over to nordiſke Riger, kunde ikke glemme, (ſaa danſk i Vland og Eind han dog i øvrigt var), at han havde været Erkebifkop i Bremen, og at de Svenskes Overmagt havde frataget ham dette tydiſke Land. Han kunde heller ikke døie, at denne Overmagt truede med at gjøre ham det gamle danſke, endnu ſelv af Europas ſtorre Se-Magter erkiendte Herredemme i Øſtersøen (dominium maris balthici) ſtridigt. Han vilde holde paa Rigets Heelhed (der ſiden ogſaa blev et ſtarkt udtalt Princip i Kongeloven) og ſolte ſig allerede krænket ſom danſk Konge, ved det ſaa godt ſom viſſe Tab af Halland m. m. Alt dette og mere forenedes for at give ham den Ulyſt og Bitterhed imod

den ſvenſke Konge, ſom han vel udvortes forſtod at ſtiule²¹⁾; men ſom vi dog efter flere Spor og ſamtidige Vidneſbyrd, maa betragte ſom et virkſomt Element til den endelige Kriſis, der til Danmarkſ Ulykke i det paafølgende Aar ſkulde udbryde.

Hvad Carl Guſtav paa ſin Side bidrog til at fremſkynde og ſtyrke det danſke Krigſparties Anſlag og Frederik den Tredies ulykkelige Beſlutning, ligger vel heller ikke ganſke klart for Dagen; men det kan neppe være Tvivl underkaſtet, at hvad han i Sommeren 1655 indledede, og hvad der igjen i Oct. ſ. A. (eſterat Frederik III. derom havde modtaget en Skrivelse fra Carl X.) blev bragt paa Bane, om et noiere Forſvarsforbund med Danmark, har været, een af Delene, enten ligefrem et politift Budſ, hvormed han, (for at bruge Durels Ord) vilde holde „de Danſke i godt Humeur“ — eller en Tanke, ſom er opſtaaet hos ham, en Plan, Kongen virkelig har havt, men igjen opgivet, da han beholdt Lykken med ſig, og en Tid ſtolede paa den brandenborgſke Alliance. Vi ſee, at Durel, der ſaa noié fiendte Danmarkſ Svaghed, dog vedblev, endog længere, end man ſkulde formode, at vente paa videre Følger af K. Carls forſte Befalinger og Inſtructioner, uden at der ſkeete noget ret alvorligt fra Kongens Side, ſvarende til hans forſte indbydende Skridt; ſ. Ex. Afſendingen af en egen Ambaſſadeur og Underhandler til Kiøbenhavn. Det danſke Hof havde derimod endnu i Foraaret 1656 afſendt Reſidenten i Stockholm Dve Juell (en Mand, der var perſonlig vel anſeet hos Carl Guſtav) til Preuſſen og Polen, for umiddelbart

²¹⁾ „Kungen ſjelf är rätt mycket inclinerad till Krig — får han öfverhand, då lærer det gå oss rätt illa. Han är för ſin perſon ſtilla och retiré af humeur, offuer all mäta vindictif, förgäter intet gerna eller aldrig.“ Durell til Sv. Rigsraad. 21. Jan. 1657. (Becker. I. S. 145.)

at indlede Underhandlinger med ham paa den i Oct. foregaaende Aar opstillede Basis til et Forsvarsforbund²²). Juel blev længe i Preussen, uden dog at kunne bringe det til nogen Afgiørelse; og da imidlertid Carl Gustav ikke allene havde viist sig fiendtlig imod Danhig, og truet denne Stad med Tabet af dens hidtilværende Frihed under Polens beskyttende Høihed, ved at lægges under Preussen og Brandenburg, men ogsaa ved Paalæg af Sotold i Østersøen directe havde angrebet baade Hollands og Danmarks Handelsinteresser: fik Juel i den Anledning nye Instructioner (12. Jul. 1656) i Særdeleshed for at giøre Forestilling imod Danhigernes Forurettelse og mod Tolden i Østersøen.

Fra Carl Gustav kom der nu virkelig (8. Nov. 1656) Befaling til Durel, paa ny at optage Underhandlingen om Forbundet med Danmark; men denne Minister vidste vel, at den hollandske Ambassade i Kiøbenhavn var tilbøielig til at giøre hvad den kunde for at hindre det, og han udjatte derfor Bærket, da han deels holdt det for raadeligt at oppebie, om Hollænderne endnu vilde ratificere den Elbingske Tractat eller ikke; deels fandt, at man i Danmark nu holdt sig mere stille, og afled at ruste sig: „hvilket er det bedste; thi med Tractate r

²²) D. Juels Creditiv til C. Gustav af 22. Februar; Instructionen var af 23. Febr. og begge affattede i den venstabeligste Tone. Kongen har intet mere ønsket, end at de i Efteraaret 1655 begyndte Conferentser imellem Durel og nogle af Rigsraadet kunde været fortsatte. Hollænderne, „som ere mægtige til Søes, og bedre at have til Venner, end til Uvenner“, havde begieret at optages i den af Sverige tilbudne Alliance; men Kongen vilde dog hverken samtykke eller aflaae dette, inden han erfarede K. Carls Mening og Betænkning herover. Skulde han være derimod, vilde K. af Danmark dog ligesuldt gjerne underhandle med ham allene. Angaaende Danhig tilbyder Kongen sin Mægling; men imod „at afstvinge de Handlende i Østersøen Told ved Magt og ved Orlogstibe“ maatte Danmark erklære sig med Alvor o. s. v. (Affr. i Acta Svec.)

pleier man ikke at gienvinde hele Provindsen²³⁾. Den nye særskilte Fuldmagt til disse Underhandlinger, som Durel beklagede at savne, blev vel omsider sendt ham²⁴⁾ nogenlunde overensstemmende med den Fuldmagt, man fra dansk Side var villig til at give dem, der skulde underhandle med ham; men C. Gustav havde dog egentlig ikke forandret sin Politik. Durel fik den Befaling, at holde sig taus, indtil han havde modtaget det svenske Rigsraads Betænkning om Forholdet til Danmark; og Udfastet til den danske Fuldmagt var heller ikke frit for at røbe, at man nu ikke var i en ganske uforandret Stemning. Det hed nemlig, at „Tiderne siden have mærkelig Forandring forarsaget“; at „forrige Traktater skulde til disse Tider adapteres“; og at „alt det, som god Fortrolighed og Venskab kunde være i Veien, skulde afhjælpes.“

Men saa fredeligt Udseende dette overhovedet dog syntes at have, saa forsvandt enhver saadan Udsetelse, endnu inden Aarets Udgang. Den hollandske Interesse fik meer og mere Overhaand ved det danske Hof; i Særdeleshed befordret ved en af Gesandterne, van Beuningen, som altid havde været fiendtlig indet mod Sverrige og Carl Gustav, og saaledes var en af Durels besværligste og farligste Modstandere i Kiøbenhavn. Vel skulde Durel kunne vente sig nogen Understøttelse af den brandenborgske Gesandt, (v. Kleist) der opholdt sig i Kiøbenhavn, baade for at underhandle umiddelbart med Danmark, og for at hjælpe til at befæste det fredelige Forhold imellem denne Magt og den svenske Konge; men hvad Kleist i den Henseende kunde udrette, blev saa godt som intet.

²³⁾ Durel. 25. Oct. 8. Novbr. 15. Novbr. 22. Novbr. 1656. (Becker I. 128. 130, 131.)

²⁴⁾ Med Kongens Skrivelse af 22. Dec. 1656 (Becker I. 143. Jvf. Nov. s. A. S. 133).

Durel selv havde kun ringe Tro til Churfyrstens Dyrigtighed²⁵⁾; og meente omfider (allerede i Dec. 1656) at det var bedre for Sverrige, at Sagen engang var afgjort og Krigen med Danmark og Holland erklæret, end at den halve og usikre Fredstilstand længe skulde vedvare. Kongen af Sverrige maatte da heller slutte Fred med Polen, om end Byttet skulde blive mindre, end man havde ventet. Af Danmark var neppe noget Forbund at vente, paa den Basis, man hidtil havde tænkt sig. „Man vilde gjøre større og alvorlige Fordringer.“ Af Høie og Lave mærker man, at Danmark vil begiere Satisfaction; nemlig Restitution af Halland og flere Provindser.“ (20. Dec. 1656.) Det er paa Holland især, man stoler; og det er denne Magt, som Danmark bestandig søger at bringe til et nærmere og activt Forbund, og at faae den elbingske Tractat skudt tilside²⁶⁾.

Hvor noie Durel har været underrettet, og hvor gode Kilder han har vidst at skaffe sig i Kiøbenhavn, sees bl. a. af den Fremstilling, han indsendte til det svenske Rigsraad (31. Decbr. 1656) af de to politiske Partiers, Krigspartiets og de fredeligt fændede danske Herrer's Grunde for deres modsatte Anskuelse og Meninger. Her hedder det vel, at „Rigshofmesteren og Cantøleren, (Gersdorff og Scheffed) samt Kongen selv og de Fleste af Raadet ere tilbøielige til Fred;“ men dette staaer, hvad Frederik III. angaaer, i endeel Modsigelse med Durels egne og Fleres bestemte Uttringer om Kongens Stemning. Dog tør det være rimeligt, at Frederik III.

²⁵⁾ „Om Vester Elector er ordfast“ (Sriver han i Decbr. til en svensk Greve) ved Ed. Gr. Exc. uden Tvivl. Maaskee ligesaa meget som Transylvani & Cosacci.“ Becker. I. 137.

²⁶⁾ At det forholdt sig saaledes i Slutningen af 1656 og i Jan. 1657, sees ogsaa af Beretningen hos Aitzema. VIII. 892—93. Man vidste godt i Holland „dat Dennemareck hadde grote lust tot den Oorloch tegen Sweeden.“

længe har været tvivlsraadig, og at han ikke har været saa reent ubekjendt med Sagernes Stilling, at han jo maatte finde en Krig meget betænkelig. Vilde man endog mene, at Skildringen af Danmarks Tilstand, saaledes som den læses hos Durel, er anlagt med vel mørke Farver,²⁷⁾ (endskiøndt man ikke let indseer nogen Grund hertil hos den svenske Minister) saa findes Hovedresultaterne kun altfor meget bekræftede ved andre Vidnesbyrd og ved de følgende Begivenheder. Til at føre Krigen, ja endog til de nødvendigeste Udrustninger til Lands og til Blands, fattedes den første Nødvendighed: Penge. En anden, ikke mindre følelig Mangel var øvede Tropper, og duelige Anførere. Armeen bestod for en stor Deel kun af Regimenternes Stab og Officerer; „Generalissimus, Generaler, Oberster, Officerer, Soldater ere alle tilhobe uden Døvelse. Til Søes fattedes en duelig Admiral (denne Mangel følte allerede dybt under Christian IV.) duelige Capitainer, Soldater, Matroser; og Flaadens Udrustning var i den sidste engelske Krig, og forleden Nar [formodentlig Skibene, der sendtes til Danmark] saa slet (en Admiral, „om hvis flette Conduite og Courage hele Landet veed at tale“, Soldater, som vare Bønderkarle, presjede Matroser, som vare „de ynkeligste i

²⁷⁾ Naar det hos Durel nævnes, at „Danmark er i 6 Millioners Gield“: da er dette uden Tvivl en stor Overdrivelse, da en saadan Gield paa den Tid hverken kunde stiftes, eller blive afbetalt. At „hele Landet“, for at befries fra „den idelig over Hovedet svævende Krigsfrygt“ for Evertige, letteligen kunde beslutte sig til at gaae under fremmed Herredømme: er vist nok ogsaa meget for stærkt. Naar det hedder „at skulde det gaae Danmark ilde, saa har det af sidste Krig (1643—45) lært, at Borger og Bønder ere lette at overtale til at modtage fremmedt Herstøb“: da sigtes derved muligen til Forhold i det afstaaende Halland. — At i øvrigt dette her omhandlede af Durel indsendte Memorial (som nu er fuldstændig aftrykt Becker. I. 139—141) har været for lang Tid siden bekjendt, sees deraf, at Puffendorff har benyttet det (Res. Car. Gustavi. p. 91) og, formodentlig efter ham, ogsaa Holberg. D. Hist. III. 126.

hele Landet) „at man ikke kan slutte andet, end at Udrustningen begge Gange er skeet pro forma.“ — Hvad Armeen angaaer, saa faaer denne Skildring sin Bekræftelse i Tilstanden, hvori den befandtes efter Carl Gustavs Indfald, og som nedenfor vil blive berørt; uagtet man dog i Foraaret og Sommeren havde anstrenget alle Kræfter, og maaskee anvendt en Deel af det betydelige hollandiske Laan, for at sætte den paa Krigsfod.

Jo længere Tiden led, og man rykkede frem i det nye Aar, jo soldere blev man fra danff Side, i at begynde de saa længe bebudede Underhandlinger. Durel mærkede det; han vidste ret vel, (allerede i Januar) hvorledes et Parti, især af den yngre Adel i Danmark²⁸⁾, hastig havde faaet en overvættets Krigshyst; og han kunde ikke vente andet, naar Frederik III. omsider tog sin Beslutning, og gik over til det martialle Parti, end at Krigen vilde være afgjort. Den blev det endelig paa Rigsdagen, som var udfkrevet til den 23de Februar i Odense. Endnu inden denne samledes, indløb vel omsider det svenske Rigsraads Erklæring, og efter den indledede Durel ufortøvet de nye Underhandlinger, hvortil, under Mægling af Brandenburgs Gesandt, de danske og svenske Fuldsmagter virkelig bleve udverlede (den 10de Febr. 1657); men dette var fra den danske Side ikke meget andet, end en blot Formalitet. Man vilde vel i det mindste underhandle under

²⁸⁾ Jfr. Aitzema. VIII. 895. Becker, I. 151. Det synes som Christian den Kierdes Søn med Bibete Kruse, Gen. Lieutn. Ulrik Christian Gyldenløve, en fiak og tapper Officer, der altid var vel anseet hos sin Halbroder K. Frederik III., har været en af de ivrigste i Krigspartiet. Desuden nævnes den unge rige Cai Lykke og hans Svoger Franz Brockenhuus, hvilke begge, ligesom Grev Rankau, gave rigelige Bidrag til at hverve Tropper, og udruste dem. (Cai Lykke et heelt Regiment paa 1000 Ryttere.) Det samme berettes ogsaa om Gunde Rosenkrantz, og at hans Søn, Jørgen R., anførte Regimentet. (Orion, af T. Becker. II. 77.)

Baaben; og Durel blev holdt borte fra Odense,²⁹⁾ hvor han vilde reise hen under Rigsdagen; men han vidste at finde og købe en Danst³⁰⁾ til at sende i sit Sted, og søvuede ikke paa lidelig Kundskab, i det mindste om Alt hvad der offentlig foregik. Heller ikke kunde han længere være i Tvivl om, hvortil de danske Rustninger, der nu bleve drevne saa alvorligt som det var mueligt, sigtede og vilde føre. Det var „klarere end Middagsolen“, at Danmark for Diebliffet endnu søger at vinde Tid; men Durel erklærer tillige: „det er umueligt at see Uudet, end at Danmark vil have Krig“; og saaledes henstiller han til Kongen, allerede før Mødet i Odense var begyndt, (18. Febr.), om han ikke skulde tage Afsted, saasnart man f. Ex. fordrede „Restitution af en eller anden Provinds.“ Det kom vel ikke strax til en saadan ligefrem udtalt Paastand; ja man syntes endog ved det danske Hof

²⁹⁾ Den hollandske Ambassade blev derimod indbudet, i det mindste mindste meget høfligt opmuntret, til at tage til Odense; men da Durel og Kleist, efterat have erfaret dette, lovede sig til at ville følge Exemplet, lod Frederik III. alle fremmede Gesandter vide, at han ønskede, de vilde blive tilbage i Kiøbenhavn. (16. 21. Februar. Becker. I. 160, 162.) Kleist kom der desuagtet, noget senere; men dette var en tilfældig Folge af at han havde faaet Breve fra sin Fæder, Churfyrsten, og fra Grev Waldeck, hvis Indhold han fandt det fornødent at meddele Frederik III. Waldeck skrev bl. a. til Kleist: „Les Suedois scavent fort bien l'Armature de Danemarck; mais ne la craignent pas.“ Becker. I. 165.

³⁰⁾ Hans Navn er blevet ukendt; men man ser i ham en af de (formodentlig flere) vel underrettede Personer i Danmark, hvilke Durel brugte paa samme Maade, som V. Bibe, og Andre vore Ministre, brugte Evensse i Stockholm. Han vil ønske Guds Fødselsdags over sig, om han tænkte paa at øve „nogen Falskhed imod Hs. Excell.“ (Durel) „som har af god Affection baade sødet og klædet mig, og hvis Belgierninger jeg agter at holde for mine Fæder, saa længe jeg lever i Ederes Tjeneste.“ — „Jeg maatte være en Skielm. der vilde bedrage Eder, og føre mit Fædreland i den Strikke (Snare), som vore Patrioter kanskee aldrig tænke.“ (Rapport paa Danst, fra Odense, 21. Febr. 1657.) Becker. I. 158.

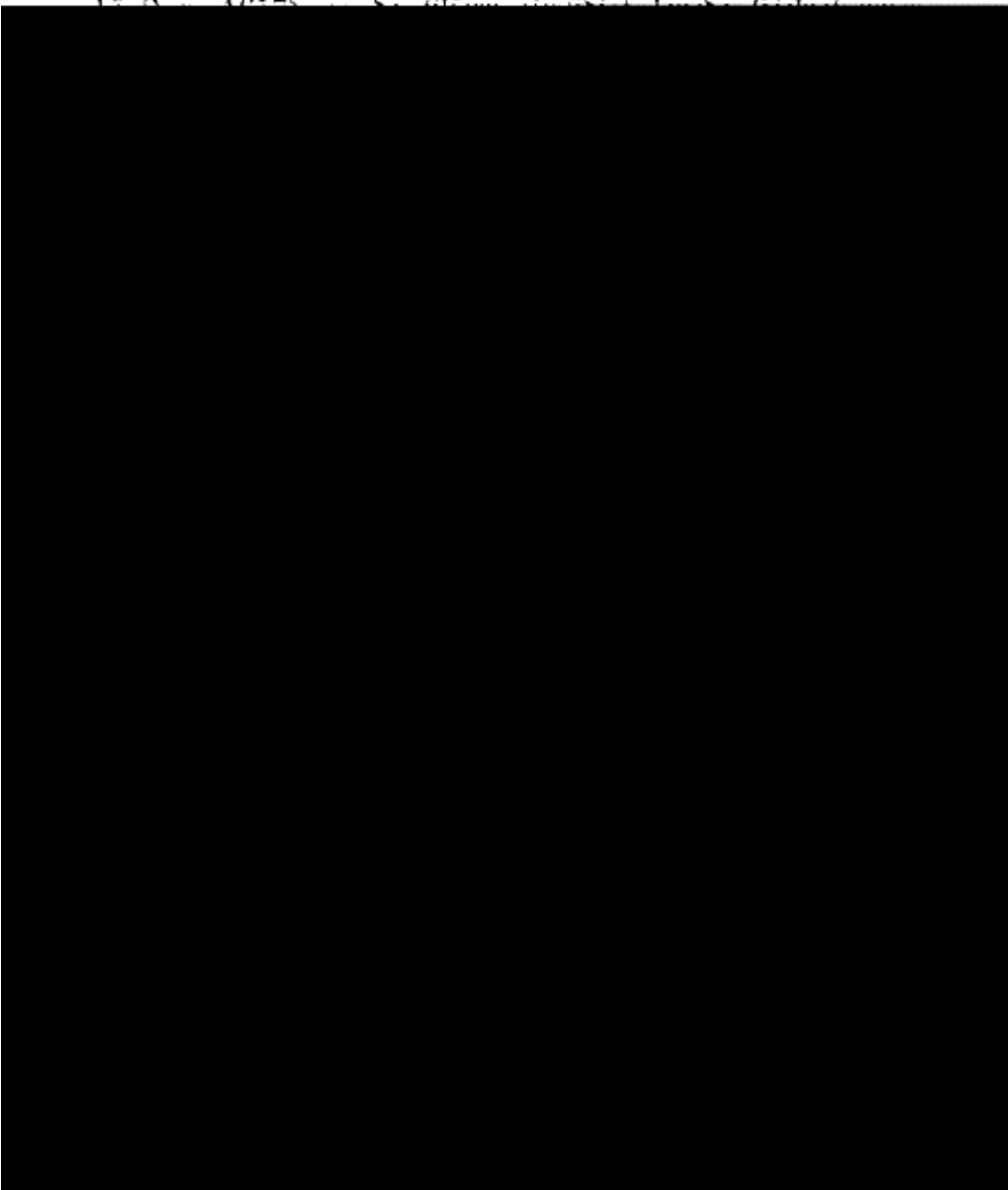
endnu engang at ville indlade sig paa en bestemt Underhandling imellem de Udvalgte af Rigsraadet og den svenske Minister, efter gienfædig indgivne Forslagspunkter. Men da man fra Dansk Side blev uroffelig staaende ved det første Punkt om Sundtolden og Godtgjørelse for det Tab, man paaastod at have lidt ved falske Certificater og Misbrug af Sverriges Toldfrihed siden Brønsebro-Freden: saa blev det paa begge Sider klart, at det snart vilde være forbi med al Underhandling. Durel havde (18de Marts) modtaget Carl Gustavs Befaling: at hvis man vedblev kun at ville trække Underhandlingen i Langdrag, skulde han uden Ophold forlange „et kategorisk Svar, og derpaa sin Afsted.“ Han modtog vel endnu fra Dansk Side de Besværs punkter, hvorfor man vilde paaastaae Fyldestgjørelse; men det var tydeligt for ham, og maa endnu blive det for Enhver, at det overhovedet mere var saadanne Klagemaal, som man opsøger for at kunne bruge dem som diplomatisk Indvendinger og Anstød, eller anvende til en Krigserklæring, end tilstrækkelige Grunde til at bryde med en Magt, med hvilken der længe var underhandlet om en Alliance-tractat. Det sande Forhold var: at C. Gustav ikke troede Danmark, fordi han vidste, at det heller ikke, hverken troede eller kunde troe ham; at ved den forrige Krig og i Brønsebro-Freden var Danmark den forurettede og den tabende Part, hos hvem venlig Hengivenhed i Sindet til en nu overmægtig Nabo var meget vanskelig at vinde. Giennem den mæglende Minister (Kleist) blev Durel underhaanden sonderet, om man vilde gaae ind paa, „at give Halland tilbage om 30 Aar?“ Derefter tovede han nu ikke længer, med at begiere det kategoriske Svar; og dette modtog han (d. 2. Mai) fra Rigsraadets tre Fuldmægtige: Gersdorf, Chr. Th. Scheffel og B. Reedtz. Det indeholdt en almindelig Gientagelse af Klagerne over de Svenskes Bagring ved at erstatte den Skade,

Danmark havde lidt ved Toldsvig i Drefund, og sluttede med den forlangte endelige Erklæring: at man altsaa, da den svenske Gesandt recnt negter at ville og kunne gaae ind paa dette Punkt: „fik at lade det det derved forblive“, og maatte forbeholde sig paa Danmarks Side „hos Alle at være undskyldt, at disse Tractater ikke erlange en bedre Udgang.“ — Durel gienstvarte herpaa tilfældt i en skarp Replik og Protestation (3. Mai, gl. Stil) hvori han især støttede sig til det Hovedpunkt: at Fordringen fra Danmarks Side, at en Alliances tractat imellem de to Magter skulde medføre Forandringer i den næst foregaaende Fredsslutning af 1643, ikke lod sig opfylde; da disse *pacla conventa* tværtimod maatte fra begge Sider tages til Grundvold for nærværende Underhandlinger; hvorfor Sverriges Tilbud gif ud paa et saadant Forbund, der ligeledes paa begge Sider skulde „udslette alt Mellemværende, af hvad Art det end var“³¹⁾, og, hvis enkelte Bejværs punkter fandtes, at man da, i Folge af Forbundet, skulde komme til Ening om disse ved særskilt fredelig Underhandling. — Efter ceremoniel Audienz (9. Mai) og privat Afsted hos Kongen og Dronningen, forlod derpaa Durel den 18de Mai 1657 Kiøbenhavn, hvor han i 11 Aar som svensk Residens havde opholdt sig.³²⁾

³¹⁾ „Om in Vergetenhet te stellen ende op te rechten alle præterita, van wat soorte ende nature de selve mochte wesen.“ &c. Durels Protestation, aftrykt paa Hollandsk, hos Aitzema, VIII. 903—905. (Jvf. p. 907. 908; og Puffendorf, Res Car. Gust. (IV. 64. p. 325.)

³²⁾ Durel (f. i Norrøping 1617) var under sit Ophold i Danmark som Residens, 1654 bleven beskikket til Lagmand i Halland, og 1657 udnævnt til Statssecretair. Efter at han havde forladt sin diplomatiske Post i Kiøbenhavn, blev han, efter den roskildske og københavnske Fred, brugt af den svenske Regiering til at deeltage i de nye Provindsers Organisation, og i andre derhen hørende Forretninger. Commissionser og Liquidationer med Danmark. (1658.—61.) 1666 blev Durel Vicepræsident i Götha Hofret, 1676 Landshøvding over Chri-

Tretten Dage derefter (1. Jun.) udgif det offentlige Manifest, hvori Frederik III. erklærede Krigen, der ſiden Rigsdagen i Odense havde været afgjort; og hvad der allerede forundrede Samtiden, uden at man endnu havde opnaaet fuld Sikkerhed for Underſtøttelse eller Krigshjelp ved Forbund med nogen udenrigs Magt. Endogsaa Hollanderne fraraadede Danmark at begynde Krig med Sverrige, da de anſaae ſig overbeviste om at Danmark ikke uden fremmed Hjelp kunde udholde Krigen²³⁾. Førſt efterat Krigen var forkyndt, opnaaede Frederik III. at ſaae en ny Bekræftelse af tidligere Forbund med Gen. Staterne afsluttet (i Kiøbenhavn 17. Decbr. 1657).

Maade, iffe ved hvervet og udrustet Mandſkab, at Hollænderne eſterkom en Tractat, hvori Forbundsſhielp var lovet.

Naar vi noiere betragte de indre Forhold og Omſtændigheder i Danmark i Vinteren 1632, under hvilken den ulykkeligſte Krig, Riget hidtil havde gienneemgaaet, blev beſluttet og begyndt: da møder os det i Historien iffe ſieldne Tilfælde, at det synes ſom en fuldkommen Forvildſe i den politiffe Synſevne ſtundom kan forblinde Fyrſter og deres Miniſtre og Raadgivere til den Grad, at hvad der for enhver Anden ligger tydeligt for Dagen, for dem bliver ſtiult og uſynligt³⁵⁾. Uden at vi have Anledning til at betragte Frederik III. ſom en Konge, der ved Siden af mange agtværdige og udmærkende perſonlige Egenskaber, hvortil ogſaa horte baade Fortrolighed med Videnskaber og Agtſe for deres Dyrkere og Lærere, tillige beſad den vigtige, at være en ſtatsklog Regent: kunne vi dog iffe negte ham, at han til ſin Tid forſtod at vælge duelige og kloge Statsmænd til Raadgivere, og havde Forſtand og Indſigt nok til at følge deres Vink og Mening. Men denne Indſigt maa have ſlumret, eller en næſten ubegribelig Miſkiendſe af Statens Tilſtand, Kræfter, Stilling og Forfatning, maa have dannet ſig og herſket hos Frederik III. under den forſte Halvdeel af hans Regiering, eller i Aarene 1648—1656. At han i dette Tidſrum ſelte ſig trykket ved en ariſtokratiſk Forfatning, der hindrede Statens Udvikling og Landenes Opkomſt, er eiensynligt; og det kan mindre lægges Kongen til Laſt, at man ſeer hvorledes en Stræben eſter, langſomt at ſvække den ariſtokratiſke Myndighed hos Adel og

Oct. 21. Nov. 1657. Turlon emtaler det ſom et privat Kaan der negocieredes for Danmark i Holland, da det iffe ſkulde synes ſom Generallſtaterne gav Danmark Subſidier.

³⁵⁾ Af flere Exempler herpaa, kunne vi, hos os ſelv nævne Chriſtian den Andens Flugt af Riget 1523, og i Englands Hiſtorie Jacob den Andens ſeige Deſertion fra ſit Partii 1688.

Rigsraad, tydeligt yttre sig i hine Aars indre Historie. Men hvad man med Forundring kan beklage, er at Mangel paa Indſigt i Landets finansielle og militaire Kræfter har giort det umueligt for Kongen at øine den Fare, hvori han styrkede sig og Staten, ved at vove en Angrebskrig mod Sverrige, ſaa ſlet forberedt, og med ſaa ſvage Stridskræfter, ſom de, han 1657 kunde bringe tilveie. At baade Brandenburg, Polen og Holland, ja Carl Guſtav ſelv, i en Tid af et Par Aar brugte en ſuud, egoiſtiſt Politik og diplomatiffe Intriger, (ſær fra Sverriges og Brandenburgs Side) til ſnart at neutraliſere Danmarks Bøgt i diſſe Staters indbyrdes ſtridige Interceſer og Uvidelſesplaner, ſnart at trække det danſke Hofſ Politik over til fiernere Interceſer: ſynes Frederik III. hverken at have giennemſtuet, eller at have paa den rigtige Maade villet benytte Forholdene, hvoraf de udgik. Den alt for langſomme, tøvende Uviſhed i at vælge og erklære ſig for et Parti, var vel allerede ſkadelig nok; men endnu mere ſkadeligt blev det, at Frederik III. under Danmarks daværende Statsforfatning ikke helſt valgte den ſlogteſte Udvei, at lade de Mægtigere udkampe deres Strid, og imidlertid med energiſte Anſtrengelſer ſtyrkede Landets Forſvar og indre Kraft, under Bedligeholdelſe af en ikke ubetydende neutral og deſenſiv Stilling, ſom man, naar alvorlig Beſlutning dertil havde viiſt ſig, fra begge Sider hverken vilde eller kunde formene Danmark at indtage. I Stedet for at anvende de Midler, man kunde raade over og bringe tilveie for at ſætte ſig i en ſaadan Stilling, lod man ſig af et Slags chroniſt Rædſel i Danmark for et ventet Overfald af Carl Guſtav, enten fra Sverrige ſelv, eller fra Polen og Brandenburg, forlede til i det uheldigſte Dieblif at giøre et Skridt, der allerſnareſt kunde udfætte Danmark for det, man beſtandigen frygtede for.

Den overhængende Fare, ſom Mange vare blinde for,

havde dog Nogle ahnet. Der var dem, baade i Rigsraadet, og blandt den yngre Adels, som styrkede Kongen i den Mening, at nu var det Tid at forekomme det frygtede Overfald; men der var Andre, som til det yderste holdt fast ved deres Overbeviisning: at hvad Riget behøvede, var Rustning og Styrke til Forsvar, inden man styrkede blindt til Angreb paa en farlig og stærk Fiende. — Ja, Faren var ikke blot ahnet; den var forudsaagt. En klog, erfaren, diærv og ved Rigdom uafhængig Adelsherre og god dansk Patriot, Christen Skeel, var af dem, som i Raadet længst og alvorligst talte imod Angrebskrig; og hans Mening deelttes endnu i Efteraaret 1656 af de fleste Rigsraader. — Den 24de September erklærede Raadet, paa Kongens Opfordring ³⁶⁾: „at i hvorvel Hs. Maj., ved Danzig's Angreb, Turbation i Østerseen ved Handels og Vandels Forbud og Hinder, og flere Forurettelser af Kronen Sverrige, kunde have Aarsag til Fortrydelse“, saa havde Kong Carl dog tilbudet at indgaae Tractater, og Hans Majestæt var allerede for længe siden gaaet ind paa saadanne Tilbud. Raadet meente derfor, at naar gravamina søgtes afhiulpe, efter de gamle Forbund, ved Hielp af „Grændsemøder og venlig Forhandling,“ da burde man endnu søge at opnaae de foreslagne Tractaters Fuldbgyrdelse; imedens man dog tillige, da det saae ud til at Generalkraterne vilde antage „de imellem Samme og Kongen af Sverrige til Elbing uformodentlig sluttede Tractater, skulde uopholdeligt søge med de herværende hollandske Gesandter at afslutte et nærmere Forsvarsforbund.“ (ligue garantie.) Den af Muskoviterne indstændigt begierede og foreslagne nærmere

³⁶⁾ De tilstedeværende Rigsraader, som have understrevet Betænkningen, vare J. Gerstorff, S. Thom. Sebested, Anders Bille, Ch. Urne, Jørgen Seefeldt, Hans Lindenev, J. Wind, Jørg. Brahe, Nøg. Førgg, Genr. Rangau, Christ. Skeel, Erik Juul, Gunte Resentrang, Otto Krog, Axel Krup og P. Reedtz.

Alliance holdt man det derimod for tiemligst „at forhale og differere, og ikke strax at tage imod;“ men forbeholde sig at knytte Underhandlinger i Fremtiden, hvis Sverrige aabenbart vilde bryde det, „som ved sidste Fredstractat var flettet og bislagt.“ (Raadet holder sig saaledes endnu dengang strengt til Bremsebro-Freden.) Imidlertid burde man tænke alvorligt paa Landets Forsvar; udnævne Officerer til Militien, og Krigsraader eller Commissarier til at undersøge, hvad der maatte sees for at sætte Fæstninger, Garnisoner og Landsfolket i tilbørlig Stand, ligesom at udruste Flaaden til næste Foraar; hvorhos det blev foreslaaet, at antage de Ruyter til Admiral over den hele Flaade — en Post, han meentes nok at ville modtage. — Men hvorfra skulde Pengene komme til dette? — Rigsraadet afstyrede selv alle store Beføstninger paa at hverve Krigsfolk, „af Marsag at hos alle Stænder findes stor Armod, og i Landfisterne ringe Forraad.“

Dette kunne vi overhovedet antage for den giældende og bestemte Mening hos Rigsraadets Pluralitet, inden Frederik III. paa en Maade appellerede til Rigsdagen i Ddensen, i Februar 1657. I Tiden fra 1. Oct. til Slutningen af 1656, var Rigets Stilling og Fare, Forholdene til Sverrige, Polen og Holland, østere Gienstand for Deliberation i Raadet, hvor Krigspartiet var bestandigen virksomt, og, som man sees hos Durel, vandt meer og mere Styrke. Imod Aarets Slutning forekom der fra een Side det Forslag: at indlede en formelig Quadrupel-Alliance mod Sverrige, eller en ligue guarantee, med Holland, Keiseren, Polen og Rusland; hvorhos det tillige meentes, man skulde forsøge at byde de Svenske „nogle Tønder Guld“ for Halland og Sundtolden; og at man „dermed ikke skulde cunctere for længe.“ — Da Sagen atter foretoges den 29de Decbr. vare Alle i Raadet enige i: at man skulde bringe „Hollanderne til at extendere

Guarantien“, og i Folge heraf give Danmark Subsidiar baade i Penge, Skibe og Folk. Man meente nu, det var nødvendigt, at Danmark fik Hielp; Preussien maatte være frit (fra svensk Overherredomme) og Farten paa Weichselen fri og uhindret. Polen skulde man forbinde til, ikke at indgaae Fred, saalænge de Svenske endnu havde besat noget Land i Preussien. — Christen Skeel havde dog herimod at indvende: at fordre ligesrem som Vilkaar for Underhandling, at Kongen af Sverrige reent skal opgive Danmark, er det samme som at sige: vi ville ikke underhandle. „Kunde vi nogenledes vinde „Fred, da raader jeg fra Krig; dog skal vi sætte os i „Defension, for at afværge Krigen. Men begynde vi for Al- „vor at armere, da frygter jeg, at Kongen af Sverrige „fatter en desperat Resolution, for at forekomme „os; og komme vi til at samle alt vort Folk, og skal det „blive liggende i Landet, da fortære vi os selv. Her er „ikke Forraad paa nogen Ting; og mindst paa Fourage. Men „begynde vi paa nogen Ting, og have ingen Penge: da er „det forloren Bærf.“

Derom maatte Alle, Kongen, hans Omgivning, Krigs- partiet, Rigsraadet, være enige: at til at ruste sig for Alvor, det være til Forsvar, eller Angreb, maatte der skaffes Penge- midler, og hertil igien behøvedes usædvanlige Paalæg. Derfor især, og for paa en mere afgjørende Maade, at forsikre sig Rigsraadets og Adelsens Bisald og Medvirkning, udfkrev Frederik III. Rigsdagen i Odense til den 23de Februar. Her blev imidlertid i den første kongelige Proposition til Stænderne, som Kongens Cantzler, Ch. Th. Sehested fremførte³⁷⁾,

³⁷⁾ Hans „Oration til de danske Stænder paa Herredagen i Odense“ er nu. (saavidt vides, første Gang) trykt, saaledes som den er bleven nedskrevet af Durels Spion. Becker. I. 168. Stændernes almindelige Resolution, om den bevilgede Krigsskyt at udrede i A. 1657; og Borgerstændens særskilte Erklæring. Sammesf. 173—175.

heller ikke aabenbart yttret noget om at begynde Krig; men kun om „at ſætte vor Armatur i Beredſkab“, i Anledning af „den farlige Tilſtand, hvori vore angrændſende Naboer i Polen og Tydſkland en Tid have været ſtedte“; at vi ikke ſkulde befrygte „at en Hob fattige og forjultne Soldater ved en haſtig Overtrompling uformodentlig ſkulde bortføre diſſe Landes Fædme, Folk og Gods, ligesom det ſkeete i ſidſte Heide.“ — Gaa eller Ingen i Odense tænkte paa, at man netop kunde fremfalde en værre og haardere Oientagelſe af denne Ulykke ved Midlet, hvorved man vilde afværge den.

Om de mundtlige Forhandlinger i Odense veed man lidet eller intet. Saameget er viſt nok, at overhovedet baade Adels og Borgere fandtes villige til ſtore og uſædvanlige Opoffrelſer for at ſtaffe Penge; hvilket, for Adelsens ſærdeles Bedkommende, anſloges til en Trediedeel af deres Aarsinkomſt. Der nævnes de allerede anførte Adelsmænd (hvoriblandt Gunde Roſenkrantz) ſom iſær drev paa Krigen. At dog Endeel i Raadet vare af modsat Mening, er ogſaa bekiendt; og flere have uden Tvivl ſtemt med Jørgen Brahe. Han raadete paa det ſtærkeſte til Fred, og „til ei at lade de af Sverrige tilbudne Tractater fare, ved hvilke Underſaatternes Ruin kan forekommes.“ Man ſkulde andrage hos de Svenske og Brandenburg, at tage Generalſtaterne til Mægler. Vil Carl Guſtav hellere have Hertugen af Holſten, var det betænkeligt at undſlaae ſig derfor; da denne Fyrſte formaædede ſærdeles meget hos Kongen af Sverrige. Danmark kunde da paa ſin Side vælge Hertugen af Lüneborg (Dronning Sophia Amalias Broder.) Flere af Adelen^{*)} foreslog endvidere i en Conferents den 28de Febr. „at Kongen ved Dve Jucl

^{*)} Jøer Krabbe, Niels Krabbe, Knud Ulfeldt, Henrik Vielke, Henrik Lindenev, Niels Krag. (Chriſten Skeels haandſkr. Dagbog).

skriftlig skulde tilmelde Carl Gustav, at Danmarks Rustninger sigtede kun til Fred og vor egen Beskiermelse; og derhos begiere Generalstaterne, Hertugen af Lüneborg og Hertugen af Holsten-Gottorp til Mediatores.“ — Vi have ovenfor seet, at dette Raad ikke blev fulgt, og at de endnu i Kjøbenhavn før et Syns Skyld med Durel fortsatte Underhandlinger fra begge Sider omtrent vare lige svage, og ikke kunde føre til noget.

Krigspartiet blandt Adelen og ved Hoffet havde i Odense en afgjort Overvægt. Dette lader sig ikke bedre tilhæve, end af et Skrift, hvori en i øvrigt ved Lærdom, Dærthed og Frimodighed udmærket Aristokrat, af gammel dansk Kiærne, *Gunde Rosenkrantz*, udtaler dette Parties Meninger, *Uttraa og Forventning*³⁹⁾, og som han (under, eller kort efter Rigsdagens Samling⁴⁰⁾ udgav, baade paa Latin, Dansk og Tydsk. Det er ikke blot en politisk Apologie for den danske Regiering; det er en med lærde Henviisninger baade til Grækere og Romere, til nyere Forfattere, og til Lovsteder af Pandecterne, smykket Deduction, for at bevise den svenske Konges lovløse Bold og Uretfærdighed i sine Krige, og Nødvendigheden for Danmark i at gribe til Vaaben, ikke som Carl Gustav for at erobre, men for at vinde en tryk Fred. Men det er ogsaa en oratorisk Declamation, et Dpraab til det danske Folks Patriotisme, Vredfølelse, Frihedskærlighed og Nationalitet, hvori man,

³⁹⁾ „Bonis Civis ad fidos patriæ Civis fidelis admonitio“, &c. Hafn. 1657. 30 Bl. 4to. Den danske Oversættelse: „En Patriotis Trohertige Grundring til sit Fæderuelands tro Fædbyggere“ o. s. v. Kbh. 1657. 30 Bl. 4.

⁴⁰⁾ „Kongen, hvilken ingen Ting ligger mere paa Hjertet udi denne Forsamling, end vores Frihed og Belfærd:“ hedder det, fol. 1. 2. — „Nu er der aldeles ingen Tvivl paa, at hans M. — samt meenuige Rizens Stender, jo hæfter hæft Marsag, da de i det høyanseelig Møde til Ottensee samptligen sluttede oc samtykte at ryste sig til Abenbar Krig oc Jeyde med deris falske oc utro fæate.“ fol. A. 4.

med noget andre Udtryk, i en noget ældre Tone, gienkiender eet og andet, hvoraf senere Dage have bragt lignende Gientagelser. „Vi bekiende, vi have ikke stor Magt — men enddog vi have mindre Krigsmagt, saa ere vi dog ligesaa mandige, som de.“ — „Samdrægtighed giver den Skrøbelige Kraft; dersom vi alle ville være samdrægtige, da skulle vi blive mægtige og uovervindelige.“⁴¹⁾ — „Hvor skulde det være os en stor Spot imod vore Forfædre — og hvor skammeligt, ganske at have vanslægtet? De have lagt mægtige Konger og stridbare Følk under dette Rige — mens nu talle de Danske deres Magt over, om de kan forvare sig for Andres Indfald. Skulde vi ikke stræbe af høieste Magt for den Frihed, som vi af dem have bekommet?“ — „Der haver været større Mandighed hos vore Fædre, som haver af ganske lidet gjort et stolt Rige, end hos os, som neppelig beholde det, som de har forhvervet“ — „Lader Frygt fare, som aldrig giver noget godt Raad, og tøyer ikke.“ — Den uforfammede Fiende skal lære, at intet er vanskeligere, end at nederlægge de Danske, naar de ere bevæbnede.“ — „Jeg spaaer os ikke en forzængelig Seiervinding — Straffen hænger dem over; men os Frihed. Det ganske Rige kunde ikke være saa overeensstemmende herudi, dersom det ikke var af Guds Indskydelse.“ — „Holland, (at man ikke skal foragte fremmed Hielp) som tilforn stred imod Danmark, er nu ikke allene i Pagt med os, men vil endog staae os bi, og

⁴¹⁾ Dog siger Rosenkrantz selv kort efter: „Thi hvo kunde modstaae paa een Tid saa stor Magt?“ (Evertige, med Hielp af Holland.) „Esterdi een kan neppelig staae imod to.“ — Og længere hen viser han sig endnu mindre vis i Sagen: „Frygte vi, at vi skal overvindes? Vinde de, da har man hørt saadant tilforn. Det er nok, at vi have gjort, hvad vi kunde, for vores gode Navn og Rygte.“

hjelpe os.⁴²⁾ o. s. v. — Naar nu Rosenkrantz, i ſin loyale Zver, vel overhovedet har hele Nationen for Die, ſaa er det dog nærmest og fornemmelig den danſke Adel, han henvender ſig til. Han minder dem om deres frie, uafhængige Stilling, ſom de, under det ſvenſke Nag, vilde ſtaa i Fare for at tabe, og henviſer dem til Pommeru og Liſland, „hvor Sværdet regierer“, hvor „de fleſte Adelige ere uddrevne“, Folket udarmet og bragt under det fremmede Herredomme, ved en Krig, ſom de ſelv have maattet betale. „Derſom Tienere, man haver ſættet og leiet for Penge, ikke kan fordrage, at deres Herrer handle ubilligen med dem: ſulde da I Danſke, ſom ere ſelv fødte til at regiere, billigen kunne udstaae nogen Trældom? Ingenſunde! og om endſkiøndt alle Landſkaber kunde lide Trældom, ſaa kan dog en danſk Herremand det ikke.“ — Det gielder, mener han, ikke mindre end den Danſke Adels „Frihed, Ære, Guds og Formue“, derſom de Evenſte ſaae Overhaand; og det er ikke „med Vaaben og Bærg“ allene, at de kæmpe, men „med alle hemmelige Praktiker, Røven, Forgift, Trolldom og andre Skielmſtykker.“⁴³⁾ — Han opfordrer ſaaledes Adelen, og enhver anden Stand, men iſær de Formuende til at tænke paa, at „foruden Skat og Udgift taler man forgieves om Krig“, og „de ſkal gjøre det

⁴²⁾ Derſom man ogsaa her vilde ſøge en Analogie til Begivenheder og Stillinger fra vore Dage, da maatte det imidlertid ikke glemmes: at Hollænderne, om endog noget ſcent, bragte Danmark virkelig Hjelp, og det en betyvende.

⁴³⁾ Zorf. paaberaaber ſig iſar, og aftrykker Carl Guſtavs berøgtede og uhorſte Dyrtaab (fra Marienborg Slot, d. 8. Mai 1656) til Borgere og Bønder i Polen: at gribe enhver mod Kongen af Sverrige oprørſk polſk Adelsmand, endog deres eget Hærſtab, og enten bringe ham Levende, eller og hans Hoved, til den ſvenſke Krigsleir, hvorfor leves dem „et Stykke Jord og Grund, ſtedſe qvit og fri, og desuden i 6 Aar Indkømsen af Adelsmandens eller Huſbondens Arvegods.“

Bedste, som have Guds og Formue"; thi det er dem, som have meest at befrygte. „Den, som intet haver at miste, han er ingen Fare udi.“

Gunde Rosenkrantz maa dog betragtes som noget meer end blot Bartimand eller Hofmand. Ligesom han slutter sit Skrift med en frimodig Paamindelse til Kongen om at paastienne Fortienester og Dproffrelser for Landets Belfærd og Redning, hvor de virkelig findes, og „aflægge med Ære og Belønning dem, som fortiene det, i hvad Slags Stand de ere af, uden at de skulle have fornøden at bede derom": saaledes begynder han Skriftet med meget forstandige Betragtninger (ikke just i den bedste Harmonie med det paafølgende Indhold af hans Declamation) over „alt det ubegribelige Onde, som Krig fører med sig"; og „kan ei andet end offentlig bekiende, at det er den største Daarlighed at begynde Krig, naar Freden er at nyde.“ Han udtaler det med lige bestemte Ord: „At man ikke, om man endstiondt synes mægtig nok, og selv tykkes at have en retfærdig Sag, strax derfor i en blind Tvrig-
hed maa gribe til Gevær, og begynde en Krig.“ — „Er Krigen først begyndt, saa raader Lykken for Udgangen: i hvor det gaaer med Fortienesten, Skaden er man vis paa.“ — Dette horer dog, som man seer, til den vel afpassede oratoriske Indgang til Skriftet, og maa tiene som Overgang til hans egentlige Thema: „bedre er en farlig Krig, end en skammelig Fred.“ — „Det holdes af Alle for en retfærdig Krig, som af høi Fornødenhed føres, for Fred at erlange.“ o. s. v. — Om just ethvert Ord i Rosenkrantz's „trohærtige Erindring" har været Frederik III. tilpas — tør være noget tvivlsomt. Skriftets Endemaal var dog det samme, som Kongen ikke længere skulde; men han henvendte sig endnu engang til Raadet d. 15de April, for ikke at undvære dets endelige Betænkning, „hvad der nu var raadeligt videre at foretage“,

eſterat man havde armeret til Lands og Vands, det bedſte ſkee kunde“, og „ingen Forhaabning var til at erlange nogen Satisfaction.“ o. ſ. v. Der var nu ikke mere nogen egentlig Oppoſition i Raadet med Kongens afgjorte og udtalte Mening. Erklæringen blev (uagtet enkelte afvigende Stemmer) ſaameget efter Kongens Dufte, ſom det behøvedes. Man kunde nu „underdanigſt ikke længer fraraade“, men holdt det „for Gud og al Verden forſvarligt“, efter foregaaende Krigserklæring, at bruge de forhaanden værende Midler til at ſøge Satisfaction, ſtyre ulovlig Vold, og værge Kronens Høihed og Rettigheder. (Bil. B.)

Det er ikke Henſigten her at fortælle den uhyffelige ſvenſke Krigs Begyndelſe, eller de forunderlige, overraſſende, næſten eventyrlige Optrin og Omvæltninger, ſom ledsagede dens Fremgang, og tilſidſt pludſelig borttryffede Carl Guſtav, ligesom ſenere hans Sonneſøn Carl den Tolvte, fra Verdens og Krigens Skueplads, i et Dieblif, da Jagen ahuede, at en uventet Hændelſe, af uberegnelige Felger, ſkulde bringe Danmark og Everrige Fred. — Jeg vil allene af authentiſke Kilder ophvſe og beſtyrke, hvad der i det Hele er bekiendt, og hvad iſar Durels nylig meddeelte Relationer giere tydeligt: at uagtet alle Anſtængelſer, baade for at ſkaffe Peng, og for at ruſte ſig til Lands og til Søes, har dog baade Armeen, dens Materiale, Artillerie, Fæſtninger og andre Forſvarsmidler, 1657 været i en ſaa uſjel og mangelfuld Tilſtand, at den gjorde en Angrebskrig, allene med egne Kræfter, til en høiſt ubeſtändig Daarlighed, og Forſvaret, efter Carl Guſtavs lynſnare Overſald og Fremgang, ſaa at ſige umueligt. Alt hvad der havde været mueligt at ſtille i Marken af Fodfolk og Rytteri, ved de Pengemidler, man af Krigſkatten og Adelenſ frivillige Bidrag

havde faaet til sin Raadighed i Foraaret og Sommeren 1657, blev for det meste tilintetgjort ved Indtagelsen af Ikehoe og Fredericia, og ved Erobringen af Byen, hvor de saa hervede Tropper, her endnu vare tilovers, ligesledes bleve Krigsfanger. Men allerede længe inden denne Ulykke blev Folgen af Carl Gustavs Dvergang paa Isen over det lille Belt, og førend endnu Fredericia var falden: finder man det hele Armeevæsen i Uorden og Forvirring og i en hjælpeløs slet Tilstand, ikke allene af Mangel paa Penge, Magaziner og Fourage, men ogsaa paa god Organisation, Styrelse og duedige Officerer. Forgjæves havde Chr. Skeel (som nu dog selv synes at være bleven noget mere frigerist⁴¹), allerede i Midten af April Maaned, atter og atter indstændigt raadet til: at førend der begyndtes paa noget, maatte „Alt bringes i god Orden, Subsidia og Penge søges, og den Occasion, som nu bydes os, tages i Agt.“ Alliancer ere tilbudne af Moskva, Keiseren, og Polen; men i Danmark er Militzen ikke under Vaaben; Officerer, Artilleri og fornemmelig — Penge fattes. „Kan vi endnu opnaae Satisfaction, da elste vi mere Fred, end Krig;“ og selv naar al Udrustning var i Orden, vilde Chr. Skeel, at Kongen endnu engang skulde skrive til det svenske Raad; fuldstændigen og klart udvikle

⁴¹) Hans Mening og Betum i Anledning af Kongens Skrivelse af 15de April (ovenf. S. 319.) var i Hovedsagen: At da man af Durels Negociationer seer, „at der ikke af K. af Sverrige er nogen Satisfaction at vente“: maatte man „efter alle Stænders Attraa og Begiering, satte os i saadan positur, at vi ikke allene kunne forsvare os imod Fienderne; men og ved Guds Bistand søge *revanche* og vore Lande, som de nu i saa mange Aar har havt i possession; og befrie os fra den bestandige Frygt og Fare, som deres Nabeskab i Bremen, Pommern og Preussen satte os i.“ Naar endog saa C. Skeel var kommen saa vidt, kan man slutte sig til, hvorledes det egentlige Krigsparti har yttret sig; og dette finde vi tilstrækkeligt fremstillet i Resultaterne af Gunde Rosenkrantz's Declamation.

gravamina; derpaa forlange anden Satisfaction, end Durel havde villet tilſtaaе, og kort resolution. Kunde intet opnaaes paa denne Wei, og „det kom til Ruptur,“ da maatte man „have baade ſine Allierede, og Mediators ved Haanden,“ og derfor faae Kleiſt til at blive i Kiøbenhavn. „Thi dette er uimodſigeligt, at vi ikke kunne længe føre Krig, enten det gaaer vel, eller ilde for os.“

Vi have allerede ſeet, at en Stemme ſom denne, der ſtridigen kom fra en mere beſindig og ſtatsklog Raadgiver, end den, ſom udgif fra den lærdere Gunde Roſenkrantz, ikke blev hørt, imedens det endnu kunde være Tid at følge den. Ligeſaa lidt fulgte man deres Raad, der anſaae en ſtark Di-verſion i Evertige for klogere, end at begynde Krigen med at ville ſtaffe Frederik III. hans tydſke Biſpedomme Bremen tilbage. Under Forudsætning af en alvorlig og kraftig Underſtøttelse til Søes fra Hollands Side, kunde den forſte Krigsplan maaffee blevet langt farligere for Carl Guſtav. Nu ſtod han allerede i Holſten, medens Frederik III. med en utilſtraffelig Orlogsflaade ſeilede til Danzig — for at vende om igien; men i Stedet for at man havde ventet ſig, at den danſke Krigsmagt, der ſnart maatte opgive Bremen, havde modsat ſig den af det lange, ſtærkt fremſkyndede Tog fra Polen, udmattede ſvenſke Hær, rømmedes Holſten, Sleſvig, Jylland uden al Modſtand; og efter et kort Forſvar ſaldt Fredericia med 4000 Krigsfanger i Fiendens Hænder. I Siælland ſandt man det vel mod Vinteren heiligen nødvendigt, at belave ſig paa Forſvar; men ligesom de Tropper, man her havde til ſin Raadighed, vare ſaa og tildeels maadeligt eller ſlet udruſtede: ſaa fattedes her baade den kraftigt ſtyrende Magt, Genhed i Plan og Handlinger, Raſkhed i Udførelſe, og ved Siden af Alt, — Midler til at iværkſætte hvad der blev anordnet og

befalet.⁴⁵⁾ Allerede inden de første Krigsuheld i Holsten og Slesvig (Jul. Aug.) ſatte Alting i Danmark i Skræk og Forvirring, havde Rigsraadet, ſom efter den giældende Uffik aldrig i nogen længere Tid var ſamlet, fundet det nødvendigt at foreſlaae og af ſit Samfund vælge et vedvarende Udſkud eller en Krigs-Commiſſion, beſtaaende af den gamle Admiral Dve Giedde, Otto Krag, Chriſten Steel og P. Reedtz. Det varede kun kort før denne Commiſſion, og ſærlig Ch. Steel, (maaſkee dens meſt virkende Medlem) fandt Tilſtanden næſten fortvivlet og hjælpeløs, iſær ved Blottelſen for de allernødvendigſte Krigs- og Forvarsmidler, og en total Pengemangel. Denne var allerede i hoi Grad tilſtede under Udruſtningen, og inden endnu Krigen var begyndt; og det synes at have været yderſt vanſkeligt at overbevise Frederik III. om Umueligheden af at udføre hans Krigsplaner uden betydelige

⁴⁵⁾ Bevifer paa det Ovenanførte Hayes i Mængde; det er ufornodent her at give Exempler, da enkelte allerede findes hos Nyerup, Eſterr. en N. Frederik III. S. 49 ſg. Af de her anførte er det Mærkeſigſte, til at viſe Mangel paa al militair Organifation og Disciplin, et Konge-Brev til Cai Lyffe af 10. Dec., hvoraf ſees, at uagtet hans Regiment før en Tid ſiden var befalet at marchere til ſine Poſter ved Bordingborg og andenſteds, „var endnu ikke et Compagnie deraf fremkommet.“ — At tilſkrive, ſom Nyerup gjør, dette, og mere af ſamme Art, ligefom at Ingen ſatte ſig til Modværge, da de Svenske kom, „ikke andet end total Mangel paa Disciplin“: er dog ikke nok. Man maa henviſe til Kilden, hvorfra denne Mangel fornemmelig udſprang: nemlig, total Mangel paa Penge; og en Mangel paa Enhed og Indſigt i den militaire Styrelſe, ſom ikke kan have været meget mindre. Imidlertid der d. 26de Dec. udgik Kongebreve om at kaſte Forſtandsninger ved Knudshoved, Bordingborg og Præſto, til Foræret: havde man hele Sommeren og Eſteraaret ikke gjort det ringeſte for at ſætte Kiøbenhavn i Forſvarshand. Den tyndige og tappre Axel Urop, ſom Frederik III. vurderede efter Fortienefte, havde Befalingen i Skaane, hvor han udmærkede ſig; men ſavedes uden Trivl ofte i Siælland.

Pengesummer ⁴⁶⁾. Kongen befalede, strax da Krigen var forlyndt, at sende en tydsk Oberst (Lobrecht) med hans Officerer over til Fredericia; „og her er ikke en Skilling til Mønstermaned for dem.“ (D. 2. Jun. 1657.) Under disse Omstændigheder maa det forundre os, at man havde været i Stand til, foruden Flaaden, der i Julii Maaned gif til Østersøen, at rejse den ikke ubetydelige Krigsmagt, hvormed Indfaldet skeete i Bremen ⁴⁷⁾. Et Par Maaneder sildigere havde Forlegenheden for Penge næsten naaet den yderste Grad. Chr. Skeel (der synes at have forestaaet Krigscassen) klagede bitterlig over en Stilling, hvori han af den Grund var udsat for de største Ydmygelsjer; og paa samme Tid kunde man hverken skaffe Krud tilveie, eller Klæder til den skaanske Militz. (31. Jul.) ⁴⁸⁾. Man kan tænke sig, hvormeget værre

⁴⁶⁾ Dve Giedde og Christen Skeel indgave allerede d. 14de Mai 1657 en Foreskilling til Kongen om den yderlige Pengemangel, der lammede alle Rustninger, vakte stor Misnoie hos Soldater og Almue, og spildte Landets og Kronens Credit. Alt hvad de fik til Svar herpaa, og ikke før den 29de, var dette: „At Hs. Maj. intet tvivler paa, de to tilforordnede gode Herrer jo som Patrioter gjører hvad mueligt er, efter som de forordnede Midler kan tilstrække.“

⁴⁷⁾ „A considerable Army of about fifteen or sixteen thousand men, well appointed“: siger Phil. Meadove: „Narrative of the Wars betwixt Sweden and Denmark.“ &c. Lond. 1677. p. 8. Det sidste Tillæg tør vel være noget tvivlsomt.

⁴⁸⁾ I en Skrivelse til Otto Krag beder han denne indstændig at foreskille H. Hofmesteren (Gersdorff) den utaalelige Pengenød, og at han dog vilde søge at faae „enten de 10,000 Rdr. hos Rebollede, eller hos den Jøde, som han i Gaar talte om til Y. Reckh.“ Hofmesteren maatte formaae Hs. Maj. til „at sætte Alt det der gaae kan, for at salvere sine Nizer, endog det er sildig taget. Thi skeer det ikke, kan jeg ikke blive her i Byen, men vil retirere mig paa mit Gods. Jeg skammer mig ved at jeg saaledes baade af fremmede og indenlandske skal manes og plages, og haver intet at fornoie dem med. Her er i den Tilstand ikke et Skaal pund Krud i Toihuset. Hofmesteren overløber os daglig. I Aftes, siden jeg havde lagt mig, maatte jeg af mit Skriin faae Hans Bertram

det maatte blive mod Vinteren, og da hele Sylland faldt i Fiendens Magt. I November Maaned klagedes fra Rigsraadet for Kongen selv over Armeens slette Tilstand og Mangel paa alle Fornødenheder, Proviant, Heste, Vaaben, o. s. v. som endnu forøger Undersaatternes Tryk og Lidelser; da de ofte „af Hans Majestæts egne Folk endnu værre medhandles med Plyndren og Røven, end de, som Fiendens Villie ere undergivne, hvorover Mange forlade Huus og Gaard i Glensdighed med Hustru og Børn.“ Ja, man erfarer, at „Rytterne og Bønderne, baade i Skaane og Fyen, begynde allerede at give Fyr paa hinanden.“ (Bilag C.) Derfor ogsaa mødes nu stor Uvillie hos Almuen til at forrette Vgter og andet Arbeide, som man paalægger dem i Uledning af Krigen. Man finder, at de vægre sig ved at giøre Strandvagt og grave Skandser⁴⁶⁾, ja endog, at de med Magt modsætte sig og misshandle vedkommende Betiente. (Bilag D.) Tænkes der ikke i Tide paa andre Midler herimod, og særdeles paa at skaffe Penge tilveie, „saa maatte vi dog omsider gaae til Grunde, om vi endog ikke havde Fienden i Landet; esterjom Soldatesquen er nøgen, en stor Deel af Cavalleriet un monteret, en Part af Officererne mal-contents.“ o. s. v. (21. Novbr. 1657. Bilag E.)

I Decbr. var alt dette i samme Tilstand, og med hver Maaned blev det vanskeligere at finde Udvei til at sørge for Krigsfolket, endskiøndt Armeen var svag og ufuldstændig (imange Compagnier og hele Regimenter bestode næsten kun af

„(Nangau?) 50 Mdr., inden han vilde fort. I Dag, inden jeg kom i mine Klæder, var Rgl. Maj.'s Lakai to Gange hos mig, at jeg skulde skaffe Giongerne Skoe og Buxer, og lade „Klæderne hve, foruden Kiølerne, som jeg tilforu havde skaffet Klæde til. Paa den Maade kan jeg her intet blive nyttig.“ o. s. v. (31. Jul.)

⁴⁶⁾ Befaling af 3. Decbr. Nyerup, Frederik III. S. 51.

Staben); ligesom at afværge Mytterie hos Soldaterne og Urolighed hos Bønderne. For disse var Indquarteringen ſaa ulidelig, at man vilde anſee det for en ſtor Lettelſe, om der kunde ſtee en Diverſion, enten imod Wrangel, eller i Skaane. (4. Dec. 1657. Bil. F.) Om et ſaadant Forſlag havde været at udføre i December, ſaa blev det inden et Par Maaneder overſkødt ved Carl Gustavs Erobring af de danſke Der i mindre end 14 Dage. (31. Jan. — 12. Febr.) Erobreren ſelv forbaufedes over ſit Held; han ſtandsede for Kiøbenhavn, og forſøgte her at benytte den panifke Straf, der ſpredte modfalden, tankelos Forvirring blandt Styrelſen, ved Hoffet, og næſten i enhver Kreds. Lykken var endnu med Carl Gustav; endſkiøndt han her dog ſuarere med Overlæg beregnede den Modſtand, han havde kunnet finde, derſom en fortvivlet Tapperhed havde benyttet enhver Kraft til Forſvar, end han kiendte eller ahuede, at man i Kiøbenhavn, eller hos de Fleſte, i det mindſte ved Hoffet og af de Fornemme, ikke ſaae nogen anden Redning end en ſiebliffelig Fred. Med denne gik det ligesaa haſtigt, ſom med Kong Carls Vintertog.

I en ſkærende Contrast til det Tidſrum af halvandet til to Aar, hvori man havde underhandlet om en Tractat med Sverrige, ſluttedes de Toſtrupſke Freds-Præliminaries den 18de Februar, og Freden i Roſkilde den 26de. Ved det danſke Hof ligesom i Staden⁵⁰⁾ havde Forſagthed og Raadløſhed Overhaand; at Kiøbenhavn kunde giøre Modſtand, holdtes for en Umuelighed; og man havde nu opgivet enhver

⁵⁰⁾ Det ſynes temmelig afgjort, at Modløſhed var den herſkende Stemning i Kiøbenhavn (ſfr. Meadowe's Iſtringer, nedenfor S. 358.) Havde man ikke deelt denne Stemning ved Hoffet og hos Adelen, og havde en enkelt energiſk Zeltſherre kunnet ſyre og raade for det Hele: da kunde meget være udrettet til Stadens Forſvar og Befæſtning, Froſten uagtet, i 10 Dage, fra den 8—16de, da Præliminariesne bleve undertegnede.

Tanke paa allierede Magters Bistand, som man kun saa Maaneder forud bragte meget for hoit i Regning. Endnu i September og October 1657 havde Danmark, under de uholdende Forsøg til Nægling af Cromwells Minister, (Phil. Meadowe) Udsigt til en mere taalelig Fred. Men hvor afgjort endog Carl Gustav havde Krigslykken paa sin Side, og hvor meget han ved Besiddelsen af Holsten og hele Halvoen kunde lægge i Vægtskaalen, viste Frederik III. sig dengang slet ikke stemt til at give efter. Endnu den 27de Decbr. 1657 fordrede man fra dansk Side: at Generalstaterne skulde deeltage i Næglingen; at Underhandlingen skulde føres i Lübek, og at baade Polen og Brandenburg, som Allierede skulde optages i den samme Fredstractat. At Danmark ikke var i Stand til at sætte saadanne Fordringer igjennem, vidste baade C. Gustav og den engelske Minister alt for vel; men den sidste fandt det umueligt, at bringe det Danske Hof til at ville indlade sig paa en separat Tractat; saa lidt som den svenske Konge vilde laane Dre til at indgaae en Fredsbasis, der i det Væsentlige skulde falde sammen med Bremsebrofreden 1644. At neies med de samme Vilkaar, man bød ham, da han med sin hele Hovedstyrke stod midt i Polen, indviklet i en farlig og uvis Krig, nu da han stod som Seierherre i Holsteen og Jylland, vilde vel ingen for Alvor vente sig af ham: „Havde de Danske“ sagde han, „ladet ham gjøre saa lang en Dands, fra Polen til Jylland, saa maatte de i det mindste betale ham Spillemandene.“⁵¹⁾

Dertil hjalp Frosten Carl Gustav hurtigere, end han selv havde ventet. Man veed, med hvilken ubøielig og consequent Fasthed han denne Gang benyttede sit store Krigsheld paa en

⁵¹⁾ „But, in his jolly way of expression, since the Dane had led him so long a dance from Poland to Jutland, he was resolved, at least to make him pay the fiddlers.“ Meadowe. l. c. p. 33.

langt fløgere Maade, end da han længere hen paa Maret brød den fluttede Fred. „Han kiendte, ſiger Meadowe, hvor mægtig Virkningen er af den panifke Skræk, ſom et pludſeligt og heldigt Overfald kan frembringe; og at den eneſte Wei til at benytte denne Virkning er, ikke at give mindſte Tid til at beſinde ſig.“ Han gav hverken ſig ſelv eller de Danſke nogen ſaadan Tid; da han engang havde taget Beſlutningen, ikke at angribe Kiøbenhavn, blev han faſt ved denne; men de Fredsvilkaar, han dicterede i Hoie-Toſtrup, vilde han i Roſkilde neppe i en eller anden ubetydelig Poſt formilde. — Hvorledes man i Kiøbenhavn modtog Indtrykket af en Stilling, der i ſaa Dage havde givet det hele Danmark, paa Hovedſtaden og Kronborg nær, værgeløſt i de Svenskes Bold, uden den ſvageſte Udſigt til Hielp, (den var i en ſaadan Vinter umuelig for Holland, og knap tidlig nok at vente fra Polen eller Brandenburg:) — dette er med ſaa Ord ſagt af et fremmedt Dienvidne, ſom ikke let lod ſig ſtuffe: „Nogle knurrede heit mod Regieringen, ſom det ved ſaadanne Tilfælde pleier at ſkee; Andre raabte, at de vare forraadte. Alle vare ſlagne af Frygt, og betragtede deres Tilſtand ſom fortvivlet⁵²⁾.“ — Man har været uviſ om, hvorledes Frederik III. ved denne Leilighed var ſtemt i Henſeende til Beſlutningen, enten at modtage den ſørgelige og haanlige Fred, eller et Angreb paa Kiøbenhavn. Modløſhed for ſin Perſon kiendte han ikke. Det ſamme paalidelige Vidne tillægger ham „en høifindet Sielsſtyrke og Faſthed, midt under alle diſſe Ulykker.“ Men dog er der neppe nogen Grund til den Forudſætning, nogle Hiſtorieſkrivere ville giere giældende: at

⁵²⁾ Meadowe's Narrative. p. 53. Han tilføier, ſom Verriis paa, at man ventede ſig Indtagelſe og Plyndring af Kiøbenhavn ved de Svenske, at da han i de Dage ved en Leilighed kom fra Leiren tilbage til Staden, fandt han ſit Huus erfyldt af koſtbart Gods, ſom endeel velhavende Folk havde flyttet derhen, for at redde det.

Kongen selv var den, der snarest vilde reent have afflaet Freden, og opbudt Alt for at forsvare Kiøbenhavn (som han endog derved skulde udsætte sig for at falde i sin Fiendes Bold) til det Yderste; men at Fleertallet af Rigsraaderne, med Gersdorf i Spidsen, heri vare Kongen imod, og satte deres Mening igiennem ved falske Skingrunde o. desl.⁵³⁾ Man finder tværtimod utvetydige Beviser paa, at Frederik III. i det mindste ikke kan have med Alvor modsat sig en Mening, der saae det eneste Redningsmiddel i Freden, og holdt det for en Nødvendighed, at tage den saaledes som man kunde faae den. Dette fremhæver allerede af Kongens første Instruction til Gersdorf og Chr. Skel af 8de Februar. Vi see af den, at endogjaa den bittere Krænkelse, som det maatte give Frederik III., at see C. Wsfeldt som svensk Commissair ved Underhandlingen, fandt han det bedre at taale, end at udsætte Fredsslutningen for Hinder eller Ophold⁵⁴⁾. En hemmelig Artikel i denne Instruction befaler desuden: at deriom Kongen af Everrige var fundet at rykke med sin Krigsmagt for Kiøbenhavn, og ved Beleiring tvinge og bemægtige sig denne Stad, og han ikke ved andet Middel er at afholde fra dette Forsæt, da skulle de Kongel. Commissairer ikke i nogen Maade tilstede, at dette skeer; men indgaae saadanne Vilkaar, som Mediatorene kunde for billige eragte.“ Otte Dage sildigere, da Carl Gustav stod med sin Hær en Miil eller halvanden fra Kiøbenhavn, drev Kongen endnu stærkere paa Freden. Paa een Dag, den 17de Februar afgif

⁵³⁾ Saaledes s. Gr. G. V. Baden, Danmarks Riges Hist. IV. 385. 386.

⁵⁴⁾ „Wdi Corfis Wsfeldts Persohn til denne Freds Behandling at admittere, skall det mest mueligt protesteris; dog dersom sligt icke staaer til att affvende, skall woris Commissarii derudj helserer sambtycke, End at tilstede tractaterne derved at lide nogen forhindring, eller statelig Ophold.“ (Instruction til Joach. Gersdorff og Chr. Skel, at være den 13de Febr. i Rudkiøbing o. s. v. 8. Febr. 1657).

tre eller fire Skrivelser fra Kongen til Commissairerne; og da disse havde meldt, at Carl Gustav endnu stod fast paa Afstaelsen af Skaane, Halland, Bleking, Bornholm, Bahuus, Trondhiem, o. s. v. befaler Kongen dem „strax og uden videre Ophold at slutte Freden paa de Conditioner I bekomme kan.“ Ja Frederik III., som den 14de Februar forgieves havde sendt Dve Juel med et egenhændigt Brev („Haandbrev“) til den svenske Konge, for at opnaae en fort Baabensstilstand, gif tilsidst endog saa vidt, at ydmøge sig for Ulfeldt. Marskallen v. Körbitz blev endnu den 17de Febr. sendt til Juel i Tostруп, med Kongens Befaling til denne, at tale med Ulfeldt om, at han vilde „vise sig tjenstagtig udi Tractaterne“ imod Kongen af Danmark og hans Huus: „hvilket Vi ville erkiende imod ham, hans hele Huus og Familie“; dersom Vi hans virkelig Tieneste fornemme.“ Og kan Ulfeldt mage det saa, at Trundhiems Lehn og Bahuus kan beholdes til Kronen, vil Kongen give ham selv det første af disse Lehn for hans Livstid, og Bahuuslehn for Livstid til en af hans Søner, for hvem han vilde begiere det. (Wil. G.) Frederik III. tiltroede saaledes endnu den Gang Corf. Ulfeldt mere af aandelig Magt og Indflydelse, end han besad, og viste tillige, at han ikke kiendte Carl Gustavs Charakter⁵⁵⁾. I øvrigt, om man vilde antage, at et saadant Tilbud fra Frederik III. skulde have virket noget hos Ulfeldt, (som dog vel burde og maatte vide, at Fyrsters Fiendskab eller Had,

⁵⁵⁾ Man seer ogsaa af et af Brevene fra Frederik III., som den 17de afgik til Tostруп, at da han endnu meente, at Bornholm ikke var affaaet, saae han hellere, at denne Ø blev cederet, dersom man derved kunde opnaae at beholde Trondhiem. — Endnu mindre Rimelighed har det, naar der i et kort Postscriptum til dette Brev siges: at dersom Færøerne (!) kunde affaaes, imod at beholde Bahuus Lehn, saae Kongen det helst; „dog at det ingen Ophold forarsager.“

engang grundfæstet, fielden eller aldrig virkelig aflægges) og om han ſkulde have kunnet handle derefter: da kom dette ydmygende Forsøg paa at vinde en Forræder meget for ſildigt, ſaa een Dag inden den præliminaire Fred blev underſkrevet.

Dens Udfald, der berøvede Danmark tre gamle Provinſer, affondrede det fra Norge, og ſkilte dette Rige ved to vigtige og betydelige Landsdele, anſaaes af de fremmede Miniſtre, og ſærdeles af Cromwells mæglende Sendebud, endnu for temmelig lemfældigt. Den rolige og ſtatskloge Medowes, hvis Ord aldrig ere mange, ſiger: „Kongen af Danmarks Tab var ſtort, naar vi betragte, hvad han mistede; men det kan med lige Ret ſiges, at det var ſtort, hvad han reddede, naar vi ſee paa det han beholdt. Han havde i Krigen tabt Alt, og kunde fornuſtigviis ikke vente at vinde Alt igien i Cabinetet. Nogle af hans Hovedgrene vare vel kappede, og kunde groe igien med Tiden; men Roden var dog bevaret, ſom kunde være forgaaet uden Redning.“ I Holland ſaae man vel et ſaadant Udfald med langt mindre Ligegyldighed; men denne Magt var, formodentlig ved dens noget ſpændte Forhold til Sverrige, bleven udenfor al Deeltagelse i Fredsmæglingen; ja det ſagdes ſiden, af en meget betyvende Statsmand⁵⁶⁾, at „Kongen af Danmark havde fluttet den Roſkildſke Fred ei allene uden al Medvirkning af Holland; men imod den hollandske Miniſters Remonſtration.“ — I øvrigt var Underhandlingen ved den Toſtrup-Roſkildſke Fred ſimpel, og afgiort uden lange, indviklede

⁵⁶⁾ Raadpenſionairen, Joh. de Witt. „Het blyft eghier waeraghtig, dat het voorsz. Rothſchiltsche Tractaet by syne Majesteit ſelfs buyten todoen van desen Staat, jae tegens de Remonſtrantie ende Protestatie van haer Hoog Mog. Miniſter in loco aengegaen is geweest.“ (Br. fra de Witt til de heſt. Miniſtre, Slingelandt og Bogelſang i Kiøbenhavn; 26. Mai 1659.) Brieven v. Joh. de Witt, &c. 4to. Gravenh. 1725. VI. p. 9.

Statsintriger. Carl Gustav havde her ikke blot den franske Ambassadeur (Terlon) hos sig, men Bagten af det franske Hof med sig; Danmark havde, paa en temmelig overraskende og uventet Maade, fundet en Mægler og Moderator i den engelske Republiks og Protector's Minister; og dersom Carl Gustavs Planer med Danmark i Februar 1658 virkelig gik videre, end til det, han opnaaede, kunde det takke Meadome for, at Freden ikke blev endnu værre; endskiødt i hans Instructioner Englands Interesse naturligviis var Hoved- og Middelpunktet; hvornæst Protectoren dog vilde have Danmark skaar det kunde stee, „uden at støde Sverrige ved alt for aabenbar Partiffhed.“ At Meadome, efter egen Beretning, (p. 59) var den, som først bragte Afstrædelsen af Skaane og Bleking paa Bane, i Stedet for at afstaae hele Norge til Carl Gustav: kunde ret vel stemme overeens med den engelske Interesse, da det svækkede Danmarks Magt i Drefund, imedens det tillige befriede begge nordiske Stater fra den store Byrde af det gienfærdige Forsvar af en saa udstrakt Landgrændse; og „den bedste Blomst i Krandsen“, Sundtolden, dog blev i Danmarks Eie. Meadome omtaler derimod ikke, hvad maa stee heller ingen anden har bemærket for Danmarks Bedkommende: at da Faren for at kunne blive tvungen til i Freden at maatte opgive hele Norge, uden al Tvivl ikke har været ringe, saa var Opoffrelsen af Skaane og Bleking i Sammenligning hermed et langt mindre Offer. Thi der hørte ikke megen politisk Dybsindighed til at begribe, at de danske Provindser paa hiin Side af Sundet vilde blive det første Noy, der fulgte efter Norge⁵⁷⁾; og Carl Gustavs Fremgangsmaade

⁵⁷⁾ Det var Felttherten Wrangel, som da der skulde handles om Fred, foreslog i Kongens Raad (i Bordingberg) at man skulde giøre Norges Afstaaelse til Fredsvilkaar. (Zyrell. XII. 37.) „Bliver Norge forenet med Sverrige, da følger Skaane, Halland og Bleking snart efter; men ikke omvendt.“

efter den rossildske Fred viser tydeligt nok, at vel neppe Aaret 1657 havde været udlobet, inden han til Norge havde lagt Skaane. Nu derimod maatte over halvandet hundrede Aar forløbe, og et svagt, omtaaget politisk Blik bringe Danmark i Napoleons Garn, inden Sverrige kunde vinde, hvad baade Carl Gustav og Carl XII. higede efter, og hvad den første efter al Rimelighed kunde have naaet, dersom Semagterne havde indvilget deri.

Det varede, som man veed, kun meget kort efterat den rossildske Fred var sluttet, før den svenske Konge fandt, at Frederik III. havde faaet Freden for alt for godt Kiøb, og fortrod, men før sildigt, at han ikke fulgte den klække Grev Glas Thotts Raad²⁸⁾, som efter en Recognoscering bød sit Hoved til Pant paa, at Kongen, naar han vilde, den næste Dag kunde foreskrive Frederik III. Freden paa Kiøbenhavn

²⁸⁾ Den samme Glas Thott fortælles at have været den, som Carl Gustav skyldte, at han i Thostrup sit Trondhjem til det øvrige Bytte. I den Gaard, hvor Underhandlingerne førtes, havde Thott lagt sig til Hvile i et Kammer, og truffet Omhængen om Sengen. Her gik et Par af de danske Underhandlere ind, for affides at tale om Fredsvilkaarene, uden at vide af at Thott laae i Sengen. I Samtalen raabte de, at Frederik III. vilde have Freden til enhver Priis, og faaledes, naar det kom til det Yderste, ogsaa afstaae Trondhjemms Lehn, som Carl Gustav vel fortrede, men dog havde befalet Sten Bielke at frasalde, dersom man absolut vægrede sig ved at bevilge dette Vilkaar. De Danske aftalte at ville i det afgjørende Dieblif reise sig fra Bordet, hvis Trondhjemms Afstaaelse fortrede, og forsøge hvad dette kunde virke. Men da de havde forladt Bærelset, skyndte Thott sig op af Sengen, for at fortælle Bielke, hvad han havde hørt, og denne vidste nu, hvad han havde at gjøre, naar de danske Underhandlere prøvede deres sidste Demonstration. (Hoyrell. XII. 41. 42.) Hos Terlon seer man i det mindste, at Underhandlingen virkelig førtes der, hvor Thott havde sit Qvarteer (*«nous commençames le traité de paix dans la maison du Comte du Tot;»*) ligesom det ogsaa synes at Carl Gustav selv har epheldet sig i Thostrup, medens Underhandlingen førtes. (Mem. de Terlon. p. 101.

Slot. ⁵⁹⁾ Dette Dieblik kom ikke mere for Carl Gustav. Kemeſis, der eengang havde rammet ham i Polen, da hans Overmod uden Grændſer ikke vilde noies med de øſterſoiſke Provindſer, men ogſaa rive den polſke Kongekrone til ſig, ventede ham atter i Danmark, og traf ham ved Stormen paa Kiøbenhavn og i Slaget ved Nyborg. Det uherte Fredsbrud, ſom han allerede i April havde beſluttet i Gøteborg, men, med dyb Forſtilløſe mod ſit eget Rigsraad og de i Gøteborg ſamlede Stænder, ſkulte under Baafud af at ville med Vaabenmagt tvinge Churfyrſten af Brandenburg til, efter tidligere indgaaede Forpligtelſer, at afſtaae Beſtpreuſſen, — denne oprørende Troløſhed, ſom han meente at kunne byde det i Bund og Grund udtømte og afkræſtede Danmark, vilde nu hverken Europæ Semaqter, eller Frederik den Tredies øvrige Allierede taale. Med haanende Overmod havde Feltherren C. G. Wrangel og Yndlingen Grev Schlippenbach ſagt til Nogle, der dadlede hans Konges Adfærd: „Vi agte forſt at erobre Danmark, ſiden ſhulle vi let finde Beviſer for vor Ret dertil.“ Men Erobringen udeblev, og ſaaledes kunde heller aldrig Beviſerne bringes tilveie. Carl Gustav meente dog i Begyndelſen af Krigen, at man ogſaa maatte forſøge det med Pennen, og lod ſin Miniſter Coyet ſkrive et Forſvarſkriſt, der blev overſat i flere fremmede Sprog — ligesom man endnuu gjør det. Saaledes blev ogſaa Felgen dengang, ſom nu, at det ene Statskriſt frem-

⁵⁹⁾ Det er vel ſandſynligt, at C. Gustav ikke ganſke noie har kiendt hvor uſel Forſvarſtilstanden var i Kiøbenhavn, ſiøndt han kom Staden ſaa nær, ſom paa Valdbj Vallø. (Terlon, Memoires p. 104.) („Though he knew that it was not well with the Dane, yet he did not know the worst.“ Meadowe. p. 54.) De Grunde, der ellers kunne have medvirket til, at han ikke ſtrax foretog et Angreb paa Kiøbenhavn, lade ſig vel ſerme, men ikke med Beſtemthed angive. For Terlon (der endog antager, at et hurtigt Udfald fra Kiøbenhavn kunde have forbedret Sagerne meget for de Danſke) har den ſveuiſke Konge ikke ytret ſig. (Jfr. hans Mem. p. 100—101.)

ſaldte en heel politiſk og ſtatsretlig Pamphlet-Literatur; men Carl Guſtav kunde ligesaa lidt vinde Europas Mening ved Bogtrykkerpreſſen, ſom Danmark ved Sværdet. De fleſte og kraftigſte af de dengang udgaaende Stridsſkrifter vare for Danmark og imed den ſvenſke Konges, al Statsmoral og Folkeret fuldkæftende Roveranfald. Saa lidt det vilde lykkes Frederik III. at vinde den offentlige Mening, eller de Statskloges Biſald, ſelv hos venſtabelige Magter, for den ubetimelige, uforſigtigt og planloſt begyndte Krig 1657: ligesaa lidt kunde Carl X. finde Medhold hos nogen Regiering, da han, efterat have faaet ſit driſtige Vintertog over Belterne ſaa godt betalt, paa ny overfaldt et udpiint Land og en næſten værnloſ Hovedſtab — uden anden Ret og Skiel, end at han maatte erobre det mindre Danmark, ſiden Erobringen af det ſtore Polen var miſlykket. Ligesaa troloſt og areloſt handlede han, og paa ſamme Tid, imod Hertugen af Curland, hvis Hovedſtab Mitan C. Guſtav, midt under Fred og Neutralitet lod overfalde, og Hertugen ved en forræderſk Liſt tage tilfange paa hans eget Slot (29. Septbr. 1658.)

Hermed endte den Række af uretſærdige, voldsomme, grumme og ſvigfulde Foretagender, hvormed Carl Guſtav i ſine polſk-ruſiſke Felttog beſmittede ſin egen og det ſvenſke Folks Ære. Ikke engang det lille Curland kunde hans Generaler og Tropper forſvare mod Indbyggernes nationale Harmes og Forbittrelſe over den haanlige, retſkrænkende Maade, hvorpaa deres Hertug blev overfaldet, og ved Tvang og Trudſler nødte til at overgive ſit Land i de Svenskes Magt. Curlanderne reiſte ſig til Opſtand, ſit Hielp fra Polen, og inden et Aar var gaaet, havde Fienden kun en lille befæſtet Stad, og den fangne Hertug, endnu i ſin Vold. Mod Enden af A. 1659 ſaae C. Guſtav ſig ved Krigsuheldet i Danmark omſider nødte til at indgaae Fred med Polen, frigive Hertugen af

Curland, og noies med at den polſke Kongeflægt og Riget
 afſtod fra enhver Fordring paa Sverrige og Lifland — Wil-
 kaar, ſom allerede vare ham tilbudte for 4 Aar ſiden (i Jul.
 1655.) Den ſvenſke Konge ſlap for at afſtaae nogen af alle ſine
 Erobring; de vare allerede en efter den anden tabte og op-
 givne. Danmark allene maatte blive Dfferet, og holde Sver-
 rige ſkadeſløs for alt det Blod og de Statskræfter, ſom den
 tydſke Pfaltsgreve, der ikke vilde noies med Sverriges Krone
 og Guſtav Adolfs Erobring, havde ødslet paa ſin Krigs-
 lidenſkab og ſine Erobringdrømme. Saaledes gif Bold og
 Uret omſider dog af med Fordelen; og Tabet blev paa den
 Stats Side, hvis Konge maatte bøde haardt for en uoprette-
 lig politifk Dverilelſe. Men Danmark havde under ſaamange
 Uheld, Lidelſer og Ydmygelſer i det mindſte den Troſt, at
 derſom Statsfeil og en uſikker Politik havde Deel heri, ſaa
 kunde man hverken tillægge Frederik III. eller den danſke Re-
 giering nogen retſkrænkende, ſvigagtig, eller æreløs Handling
 imod en Fiende, ſom ingen Staaſel fiendte, og anſaae et-
 hvert Middel og Maal for lovligt hos ſig ſelv. Men
 har Carl Guſtav ved ſin Herſkeſyge og henſynsløſe Uergierri-
 ghed paaſort den ſvenſke Nation mangen Forbandeſe af blodigt
 miſhandeſede og frænkede Nationer, mangen Forbrydeſe mod
 Menneſkelighed, Folkeret og almeen Retfærdighed og Moralitet:
 ſaa har Hiſtorien hævdet ſin Ret og ſin Magt i den ſieldne
 Reenhed, hvormed en af Sandhedsaaud og Retſolelſe beher-
 ſket ſvenſk Forfatter har ladet Hiſtorien ſelv dele Lys og Skygge
 til Beretningen om Carl Guſtavs Bedrifter: „med Billeder,
 „ſaa glimrende, at de altid maa vare Folkets Beundring og
 „Stolthed — men med andre, ſaa dunkle, at Svensken, ſom
 „ſaadan, gierne lod dem ſynke i Glemſels evige Mørke; der-
 „ſom han ei, ſom Sandheds og Retfærdigheds Tolk maatte
 „til Advarſel for Eſterverdenen viſe, hvor forgieves ethvert

„Forsøg er, at ville sfiule Broden, (brotlet) det være nu med „Kongeværdighedens, eller den mere lysfende Fædrelandsfiærlig= „heds Skappe.“⁶⁰⁾

Den 5te Marts 1658 forlod Carl Gustav Frederiksborg, hvor Kong Frederik i to Nætter havde huset, og pragtfuldt bevertet sin Overvinder, som derfra ilede til Helsingør og under Skyttets Torden fra Kronborgs Bolde, og fra det uden Sværdkamp vundne Helsingborgs Strandbatter, holdt sit Seiers= tog over Drefund. Paa denne Dag straaede Kong Karls Sol i sin Middagsheide. Et Aar var endnu ikke forløbet, da den allerede var dalet dybt mod sin Nedgang. Den svenske Konge, hvis Aand ikke, som Carl den Tolvtes fyldtes af den frigeriske Kres Idee og næredes ene af Heltesindets Jernkraft, havde neppe taget sit kongelige Rov — de gammel-danske Lande, som Sundets Bælte forenede med Siælland — i Besid= delse, før den ærgerrige Lidenskab og Erobringslyste, der for= tæredede Carl Gustavs urelige Siæl ved Stoltiheds bestandige Feber= drem om nye Riger at vinde og Lande at dele, allerede vug= gedes af de første Forbud paa et saadant fristende Drømmesyn. Krig vilde Kongen have; muligen havde han først tænkt paa,⁶¹⁾ efterat have fuet Danmark, at ville tugte den branden=

⁶⁰⁾ A. Fryxell: Kung Karl X. Gustaf. II. Afd. Berättelser ur. Sv. Hist. XII. p. 106.

⁶¹⁾ Dette holder Fryxell for rimeligt (XII. 46.) Ifølge ham finder man C. Gustav allerede to Dage efter den Roskilde Fred (den 2. Marts) spjælsat med Anslag, der gik ud paa Preussens Erobring: en Plan, som han rugede over i nogle Uger. Men inden Maanedens var ude, (d. 29. Marts) ser man ham komme frem med et urimeligt Forslag til sit Rigsraad om at skaffe Hertugen af Holsten nogle Landsdele i Norge til Godtgjørelse, hvilke han siden skulde sælge til Sverrige. Meadowe allerede meente, at „the design was first hatched at Gottenburg and cherished with all imaginable secrecy.“ (p. 82.)

borgske Churfyrste, der saa svagt og koldt havde understøttet de svenske Vaaben i Polen og Preussen. Allerede før Midten af April havde han dog allerede fattet sin Beslutning, paa ny at overfalde Danmark, og meddeelt den i Hemmelighed til sin meget betroede Ven, Rigsdrosten Peer Brahe. Fra denne Tid, indtil Begyndelsen af August, vare Carl Gustavs Handlinger og hans Udsærd mod Danmark en uafbrudt Række af hemmelige Forberedelser til Overfaldet, listige Skuffelser, opspundne Rænker for at finde Paaskud til, imod al Tro og Love, at holde sin udsugende Krigshær i 3 Maaneder tilbage i Danmark, og andre fornødrende og skamlose Udmygelses, som Carl ikke undsaar sig ved at byde den danske Konge, der med ærlig Tro og Aabenhed for Europas Dine havde opfyldt ethvert, nok saa tungt og trykkende Vilkaar i den Moskildske Fred.

Kong Karls Sluethed og Forstillelse mod Udlandet, ved sit eget Hof, i sit Rigsraad, var uforlignelig. Foruden et Par Fortrolige, (Schlippenbach og Secretair Ehrensteen) vidste intet Menneske i Sverrige et Ord om hans skjulte Plan, uden Peer Brahe og Er. Dalberg. Denne sendte Kongen allerede den 18de April, efterat han den 12te havde fejret en Taffefest i Göteborg for Freden med Danmark, til Wrangel, med et Creditiv, og hemmelige Befalinger, som han ikke vilde betroe Papiret. Wrangel skulde holde Tropperne, der efter Freden den 1ste Mai skulde romme Danmark, tilbage i Landet, om mueligt endog i Siælland (men Wrangel havde allerede indskibet Tropperne herfra, da Dalberg traf ham i Fyen); i alt Fald i dette Land og i Jylland. Den 20de April, Dagen efter Dalbergs Afreise, kaldte Carl Gustav Rigsstænderne til Møde, (egentlig kun et af ham selv udnævnt Udskud af de tre høiere Stænder) og foredrog dem i en vidtløftig Tale Alt hvad han havde udtænkt og paafundet, der kunde see ud som Besvær

imod den danske Regiering. Derpaa kom han frem med Forslaget: om ikke et Par danske Provindser kunde holdes besatte, indtil man noie havde opfyldt alle Fredspunkter? (Hvilket allerede var skeet, paa saadant nær, som C. Gustav selv havde vidst at trække i Langdrag ved egne Chicaner). Raadet, som i Enighed med Stænderne tilforn havde erklæret sig for Fred med Brandenburg, Østerrige og Rusland, ahnede intet Baghold under Kongens Spørgsmaal, og bifaldt den foreslaaede Forholdsregel. Raadsbeslutningen blev da i en formelig Regieringskrivelse meddeelt Wrangel, som nu havde en aaben Commentar til Dalbergs hemmelige Text; og C. Gustav et Slags Støtte og Forsvar for Troppernes Loven i Danmark, der for det første skulde see ud som en Fredsexecution.

Carl Gustav fik nu ogsaa, i et nyt Stændermøde d. 21de April, ved personlige Foredrag og Underhandlinger sat igiennem, at alle tre Stænder gav efter og bifaldt: at man med Waaben i Hænderne skulde forsvare Rigets Læve og Fordeel imod Churfyrsten af Brandenburg. Nu havde han saameget bedre Paaskud til sine Udrustninger, og til Troppernes Samling i Jylland og Holsten; og han forfemte ikke i Raadet aabenbart at tale om Rustninger og Krigsplaner mod Brandenburg, imedens han dyngede den ene Vanstælighed og Fordring paa den anden, for at hindre og forhale de i Danmark indledede Underhandlinger om Fredstractatens endelige Juldforelse. Dertil havde han først atter valgt Ulfeldt, tilligemed Steen Bielke; dette var (nu maaskee med mindre Aulledning?) Frederik III. saa meget imod, at efter Terlons Forestilling, P. Jul. Coyet blev udnævnt i Ulfeldts Sted ⁶²⁾. Da enhver, virkelig i Tractaten grundet Fordring fra dansk Side var

⁶²⁾ Det synes, som man fra Danmark har henvendt sig angaaende Ulfeldt til det franske Hof. (Mem. de Terlon. 1682. p. 112.)

opfyldt, gav Carl Gustav nye Instructioner, hvorefter de svenske Commissairer skulde paastaae noiere og udvidende Forklaringer, fastsatte over visse Punkter i den roskildske Tractat. Saaledes f. Ex. at Hveen skulde regnes til Skaane, Romsdalen til Trondhiems Lehn; Sundet skulde luffes for alle fremmede Magters Krigsskibe; Danmark yderligere afgive hvervede Ryttere til Sverrige; m. m. De danske Underhandlere modstode med Kraft enhver saadan Fordring; men gav Frederik III. selv omsider efter for en af dem, kom de Svenske atter frem med en ny. Det gif hermed saa vidt, at Sten Bielke, en retskaffen og arlig Statsmand, tilsidst blev uenig med Coyet (om hvem man siden har Grund til at troe, at han ahuede, eller endog kiendte C. Gustavs skjulte Hensigt;) og at Bielke derved paadrog sig en skriftlig skarp Trettesattelse af sin Konge. (d. 16. Jun.) Endogsaa den franske Ambassadeur, Terlon, der som Mægler, efter sit Hofis Instructioner, var langt mere paa C. Gustavs, end paa Danmarks Parti, maatte omsider finde, at Coyet gif for vidt, og begyndte at formode, at der laae nogen skjult Marsag i Baggrunden til den utilbørlige Modstand, som Underhandlingernes Fremme idelig fandt fra de Svenskes Side. Han vilde heller ikke billige, at Coyet gjorde Alt for at afvæbne Danmark, eller forringe Kong Frederiks militaire Magt, der allerede var svag nok; og erklærede ligefrem til den svenske Minister, at han vel saae, det var dennes Mening reent at binde Hænderne paa Kongen af Danmark; endskiøndt han var Souverain, saa godt som den svenske Konge, og allerede havde gjort nok for at opfylde de Vilkaar i den roskildske Fred, der nødte ham til at afvæbne sig, endnu inden de svenske Tropper havde forladt hans Stater ⁶³⁾. Terlon gif endog saavidt, at affende den svenske

⁶³⁾ Memoires de Terlon. p. 117. 118. 119.

Secretair Biermannu til C. Gustav, ſom da var paa Gottorp, for ſkriftlig at lade ham paa en ſin Raade forſtaa, at Terlon ahnede nogen ſkiult Henſigt hos Kongen med at forhale Troppernes Udmarsch af Danmark⁶⁴⁾. Dette blev, ſom man let kan tænke, uden Virkning paa Carl Gustav, hvis Anſlag for længe ſiden var fattet, og ſom kun af Grunde, der neppe ere blevne fuldkomne klare, udfatte Iværkſættelſen. Imedens nu hans Faltſhed og perſonlige Forſtillelſe vedblev, og yttrede ſig i en Grad, hvor den blev til en lumſt Underfundighed, der kaſter en mørk Skygge paa Carl Gustavs Charakteer: ſteg de Fordringer, han lod ſine Underhandlere i Danmark giøre en efter den anden, for at trække Tiden ud, til en ſaadan Overmodighed, at man deri ſaaer et ſørgeligt Beviis mere paa, hvor dybt Danmark var ſunket i Uſmagt, og hvorledes Frederik III. ganſke var i en uædel Fiendes Magt, der lod ham giennemgaae enhver bitter Ydmygſe, inden Dødelikket kom, der var beſtemt til hans Undergang.

En af de ſkammeligſte Fordringer var den tilſidſt fremſøgte, der gif ud paa en Erſtatning for Tabet ved det ſvenſke, under Krigen erobrede Fort, Cabo Corſo paa Guinea-Kyſten, og for et Skib og andet Bytte, ſom der var taget. Denne Fordring blev opdreven fra 2, 3 til 400,000 Rdlr.; og da de Danſke endelig ogſaa maatte tilſtaa den ſidſte Sum,

⁶⁴⁾ „Je n'y feignis point de l'uy dire que je ne ſçavois pas s'il estoit de ses intereſts de conclure le Traité si-toſt; ne s'estant peut-estre pas encore determiné de retirer ses Troupes du pays ou il les tenoit, qu'il n'eust formé le deſſein de les mener contre une autre Enemy.“ *Terlon*, p. 120. C. Gustav ſagde til Biermann: „Han ſaac nok, at Terlon, der iøvrigt viſte ham ſaa megen Deeltagelſe, havde Lyſt til at trænge ind i hans Planer, og at fiende dem for tidligt.“ Brevet gav tillige Anledning til, at C. Gustav i ſit Svar under et Paaskud anmodede Terlon om, det ſnareſte mueligt at forlade Kiøbenhavn og begive ſig til Kongen, hvilket denne efterkom (i Slutningen af Mai.)

fordrede Carl Gustav et eller andet Landſkab i Bant, eller og Caution af Kiøbmand i Hamborg. Dette krænkede Frederik III. i høi Grad, og han affendte for ſidſte Gang Dve Jucl til Holſten for at handle om dette Punkt med Carl Gustav, ſom neppe vilde tilſtaae en eller anden Formildelse. Ved hans Tilbagekomſt til Kiøbenhavn ſkulde nu omſider alle ſvenſke Fordringer være afgjorte; Coyet, ſom havde modtaget en hemmelig Befaling fra Carl Gustav, der nu var færdig med ſine Ruſtninger, forlod Kiøbenhavn, under det Foregivende, at indhente ſin Konges Ratification. Han havde imidlertid dog ingen Tanke om, at Tiden for Overfaldet paa Siælland allerede var ſaa nær, hviffet er tydeligt deraf, at han efterlod en betydelig Sum Penge, og Papirer af Vigtighed i ſit Huus i Kiøbenhavn⁶⁵⁾. Steen Bielle, ſom Kongen ſlet ikke havde meddeelt ſin Plan, lod han blive tilbage, for i det længſte mueligt at ſkuſſe det danſke Hof. Coyet derimod drev ſin trædſte Hælfkhed, for indtil det yderſte Dieblif at føre Frederik III. bag Lyſet, ſaa vidt, at han ikke allene forlod Hoffet med alle muelige Forſikringer om Fred og Venſkab fra hans Herres Side; men endog tilbød at indlede Underhandlinger om et Giſtermaal imellem det Kongelige og Gottorpske Huus⁶⁶⁾.

Dmtrent otte Dage efter Coyets Afreiſe gjorde Carl Gustav Landgang ved Korſør (7. Aug.) med 9000 Mand, og paa ſamme Tid lagde en ſvenſk Flaade ſig uden for Kiøbenhavn. Saaledes var da det, hele Norden forbauſende Skridt gjort, ſom Carl Gustav, (hvad nu er klart og fuldſtændigt oplyſt) uagtet alle ſine til det ſidſte forſatte, og ſaagodt ſom afſluttede Underhandlinger om en efter alle Former indgaaet, ratificeret og fra Danmarks Side opfyldt Fredstractats Udførelſe, allerede for næſten 4 Maaneder ſiden havde beſluttet. Hans Udfærd,

⁶⁵⁾ Memoires de Terlon. p. 125.

⁶⁶⁾ Fryxell. XII. p. 60.

der længe i Europa betragtedes ſom en æreløs Falſkhed, et Brudd paa alle, i den gamle og nyere Tid giældende, Folkerettens og Statsrettens Grundlove, hvortil man kiendte ſaa Sideſtykker, har nu dog tiend til Monſter eller fundet ſin Eſterligning i Maaden, hvorpaa tydiſke Fyrſter og Regieringer i A. 1848 vilde fortolke og udføre den ſluttede og ratificerede Malmøe-Convention. Ganſke paa den ſamme Maade, ſom Løgnens politiffe Tienere og Dyrkere 1847 og 1848 tillægge Danmark deres egne Gierninger, deres egen Vold, Uret, Selvtægt og Brudd paa den malmøeſke Tractat, — ſaaledes forſøgte ogſaa C. Guſtav 1658 at vende Forholdet om, ved at beſkyldte Frederik III. for den Troløshed, Vold og Retsfrænkelse, hvori han ſelv paa den groveſte Maade gjorde ſig ſkyldig. Ja, vi tabe næſten Alt, hvad vi endnu kunne have tilovers af den Erkiendelse, enkelte glimrende og udmærkende Egenſkaber hos C. Guſtav, ſom Regent og Feltherre have Krav paa, naar vi betragte, hvorvidt han drev det i den med Hykleri blandede Falſkhed, hvorved han var i Stand til i flere Maaneder at ſuffe og forblinde baade Ven og Fiende; og naar vi derhos erfare, hvorledes han, uagtet den dyrt kiøbte Advarſel og Lære, han i Polen havde modtaget, ligefuldt nærede ſin ærgierrige Lidenſkab for Krig, Erobring og politiff Magt, med udfværende, ja næſten latterligt=eventyrlige Planer. Foragtelig bliver Carl den Tiende os, naar han, for endnu mere at føre Frederik den Tredies godtroende Tryghed bag Lyſet⁶⁷⁾,

⁶⁷⁾ Det havde ikke manglet paa tidligere Advarſler til Kongen af Forſkiellige, der havde Miſtante om C. Guſtavs Henſigter; ſaaledes af Dve Juell, da han forſte Gang var ſendt til denne Konge i Kiel; (Zerlon. 114. 115) og af Zerlon ſelv, da denne var kommen over til Holſteen, og havde talt med Hert. af Gottorp, om hvem han dog troer, at han vel ahuede ſin Svigerſons Plan, men ikke var betroet at kiende den. (Mem. p. 122. 123.) Mere mærkvardigt er det, at Frederik III. yttrede for Zerlon (eſter hans egen Beretning) allerede

tilbyder ham at tage hans Søn Mr. Fred. Gyldenlove i svensk Tjeneste, og virkelig giver denne et Patent som Chef for 2 Regimenter med 10,000 Rdlr. aarlig — paa samme Tid, som han i Holsten ivrigt rustet sig til Anfaldet paa Siælland. Man vil heller ikke have let ved at undertrykke en modbydelig Følelse, naar man læser om Carl den Tiende, hvorledes han, i det Skibet, som han havde bestøget, ved Solens straalende Dypgang med ypperlig Medbor seilede ud af Kiøls Fiord, med høi Røst yttrede sit Haab: „at Gud vilde staae ham bi til at kunne tugte hans trolose Raabøer,“ og derpaa istemte den smukke svenske Psalme: „På dig jag hoppas, Herre kær!“ Men tillige bringes man, midt under Historiens alvorligste Optrin, til at smile over den barnlige Indbildnings Ruus, hvormed Erobreren forud drømte om sit tilkommende nordiske Monarkie rundt om Østersøen, som en Hær paa 120,000 Mand og en Flaade paa 100 Krigsskibe skulde beskytte; eller hvorledes Danmark, som svensk Provinds, skulde deles i tre Lehn, Kiøbenhavn floises, Universitetet flyttes til Gøtheborg, den danske Adels uddrives — helst til Ingermanland; hvorledes hans Hylding skulde foregaae, og den danske Kongekrone kun sættes paa et Bord nedenfor Thronen, men den svenske paa hans Hoved, o. s. v. At saadant hos Carl Gustav virkelig var Fostre af Uergerligheds Vanvid og Indbildning, bliver endnu mere tydeligt ved andre og videre Planer, som han, naar han gav en saadan Indbildning Teilen, meddeelte enkelte Fortrolige, f. Ex. at ville, som en ny Marik, naar Danmark, Norge og Preussien vare underkuede, gjøre et Tog til Italien, for atter at lægge Rom under Gøtherne, o. s. v.⁶⁵⁾

for hans Afreise. „at man havde Nys om (que l'on avait avis) at Kongen af Sverrige vilde begynde en ny Krig og ikke opfykte Tractaten.“ l. c. pag. 128.

⁶⁵⁾ Tertou, Memoires, p. 155. Fryzell, XII. p. 63—65.

Under alt dette finde vi Beviſer paa, at Kongens Grundſætninger, Tænkemaade og Planer mod Danmark ikke udelukkende tilhørte ham ſelv, men ogſaa kunde finde Dren og Biſald i hans Raad og hos ſvenſke Magnater. C. Guſtav fandt det dog tienligt i to hemmelige Møder (den 7. Jul. paa Gottorp, og den 23. Jul. i Wiſmar) at foredrage de her¹ tilſtedevarende Medlemmer af Rigsraadet en Skildring, efter hans Maade, af Sverriges politiffe Stilling, af Grundene til det nye Anfald paa Danmark, der maatte anſees og forkyndes ſom en Fortſættelſe af Krigen fra 1657, og ſom om ingen Fred var ſluttet, og af de Fordele, ſom Danmarks Erobring vilde bringe Sverrige, m. m. Naar Carl Guſtav her kunde fornede ſig til ſaa grove Uſandheder, „ſom at han aldrig havde tænkt paa dette Angreb, før nu paa ſin Overſart til Wiſmar eller Holſten,“ og fandt ſig drevet og tvungen dertil af de Danſkes egen utroe og modvillige Adfærd: da ſvinder enhver Tanke om ridderlig Charakter hos denne krigeriffe Konge; men vi ſaae heller ikke meget bedre Tanker om Rigets Statsmænd og Kongens Miniſtre, naar en ſvenſk Hiſtoriker maa berette, at af otte i Wiſmar om Kongen ſamlede Rigsraader findes ikke en eneste at have talt imod Beſlutningen⁶⁹⁾.

Hvorledes denne udførtes, med hvilken Skræk og Forførdelſe i ſit Felge den førſte Tidende om den ſvenſke Konges Landgang ſloi Siælland igiennem til Kiøbenhavn, med hvilken

⁶⁹⁾ Fryxell, efter Rigsraadsprotocollen, den 23. Jul. 1658. I blandt Hovedaarsagerne, ſom Kongen da fremførte for Anfaldet paa Danmark, var denne den førſte: „at Corſ. Uſfeldt havde berettet, „at de Danſke havde i Sinde, at ville overraſſe og myrde alle de „ſvenſke Krigſfolk, der fandtes i Jyen.“ I hvor ſtadelſyn end Uſfeldt kan have været mod Danmark, ſaa tør det være temmelig uſikkert, om der har været mere Sandhed i denne Dreddeleſe af Carl Guſtav, end i den ovenanførte Forſikkring, om den førſt nu nylig opkomne Tanke hos Kongen, at ville angribe og erobre Danmark.

nedtrædende Hovmod og Haan Kongen og Schlippenbach modtog de tvende danſke Adelsmænd (Chr. Ekeel og Mogens Høegh), der ilede Carl Guſtav i Møde, og medbragte intet uden hans stolte Afviſning, hans „Bee de Overvundne!“ til Hovedſtaden — hvorledes her pludſelig den yderſte Fare vakte det ſidſte Mod, Fortvivlelſens — og Modet reiſte den nedbøiede Lamhed og Afmagt fra Jorden, og omſkabte den til Modſtandskraft og Tapperhed: dette er bekiendt for Enhver, og har længe og ofte været Gienſtand for den hiſtoriske Beretning. Men det var forſte Gang, for 6 Aar ſiden, at en ſaadan Skildring med ſtarke Farver og i Sandheds Belyſning udgik fra den ſvenſke Hiſtorikers Pen, hvis Ord vi allerede engang have anført, og oftere benyttet et og andet af de nye Træk, han har kunnet fremdrage af Kilderne. Naar vi nu ville ſamle det moralske Indtryk af den Modtagelſe, Carl Guſtav fandt, da han troede at kunne overrumple den uforberedte Hovedſtad, og af det heroiske Mod og den udholdende Tapperhed, hvormed den forsvaredeſ imod en frigsvant, hærdet og ikke mindre tapper og ypperlig anført — men i øvrigt viſnuof i Antal for ſvag Beleiringshær: da kan et ſaadant Reſultat heller ikke udtaleſ bedre eller værdigere, end med den retfærdige Fryxells Ord: „Det er ſiælſtyrkende, det er herligt, endog hos ſin Modſtander, at betragte et Folk, der vaagner op fra Slaphed og Dvale, der med Mod, Kraft og Selvforgelſe begynder at ſtride mod uretfærdige Undertrykkere, og tilſidſt afkaſter de paalagte Lænker. Et ſaadant Lyſbillede have vi allerede ſeet i Kiøbenhavn, og vi ville ſee end flere, for, ſom Frihedens Benner, at glæde vort Die og opvarme vort Hierte derved.“ — Men vi maae for denne Gang forlade diſe Billeder, eller opgive et Forsøg paa at gientage og opfriſke dem; det er ikke Krigens eller Beleirings, men Fredſlutningens Hiſtorie, hvoraf vi endnu ville meddele et kort Udkaſt.

Carl Gustavs Brudd af den roskildske Fred, og Anfald paa Danmark, vakte i Europa ikke allene almindelig Dabel, men Utilfredshed endog hos de Magter, der stode i venstabeligt Forhold til Sverrige; Uvillie og activ Deeltagelse i Danmarks Forsvar hos Andre, der stode i et nærmere Forhold til, eller Forbund med Danmark (Holland, Brandenburg, Østerrige.) De to sidstnævnte Magter vare ikke utilboelige til at ville betragte den af Sverrige brudte Fred som ophævet og og ugyldig, og virke til at skaffe Danmark de tabte Provindier tilbage. Holland derimod, skiondt nær forbunden med denne Magt, og England, som vel havde mæglet Freden, men mere for sin egen Interesse, end for Danmarks Bedste, deelte slet ikke denne politiske Mening; og det var disse to Magters Politik, med Tilrædelse af Frankrige, som Sverrige allene kunde takke for at det beholdt et Roy, hvilket mere skyldtes udvortes Held og Tilfælde, Danmarks Svaghed, og Carl Gustavs dristige Mod, Raskhed og Sluhed, end betydelige og udmærkede Krigsbedrifter. — Da Hollænderne først ved Gabel, som fra Hamborg, hvor han efter et Par Dages Forløb erfarede C. Gustavs Afseiling til Siælland, ilede til Amsterdam, siden i Sept. ved Gesandten v. Benningen, der undslap førend de Svenskes Blokade, havde faact Underretninger fra Danmark: vakte i Holland en almindelig Stemning for at yde Danmark den kraftigste og hurtigste Hielp, som det var mueligt at tilveiebringe. Generalstaterne besluttede ufortøvet at sende en Flaade, med nogle 1000 Mand Landtropper og store Forraad af Levnetsmidler ombord, til Kiøbenhavn; men endskiøndt Udrustningen traf nogen Tid ud, og den hollandske Flaade af 35 Krigsskibe, med en talrig Mængde af Forselskibe, som den 7de Oct. 1658 løb ud fra Blie og som tilsidst, endnu længe opholdt ved Mod-

vind, maatte flaae sig igiennem Sundet⁷⁰⁾ og ikke naaede Kiøbenhavn før den 30. Oct.: var dens Ankomst dog en saa væsentlig Hielp for den fra Sø og Landsiden betrængte og halvt udhungrede Hovedstad, at man kan tillægge den en betydelig Deel i det kraftige Forsvar, som hele Vinteren igiennem førtes imod Beleirerne.

Det tør desuden neppe være tvivlsomt, at med al den Tapperhed, som fra begge Sider lagdes for Dagen, maatte der fra Begyndelsen af være ringe Udsigt for C. Gustav til at vinde Kiøbenhavn. Den patriotiske Begjæstring, der opflammede enhver Borger og gjorde hver Indbygger i Staden til Soldat, og den almindelige Enighed og Selvopoffrelse, der bragte Eenhed i Forsvaret og gav Midlerne dertil fordoblet Kraft: sikrede de Danske en moralsk Overlegenhed over Beleirerne, som disse heller ikke kunde opveie ved en betydelig Overmagt i Antal. Carl Gustavs Beleiringshær var uden Tvivl aldrig stærk nok til at tage Staden med Magt,

⁷⁰⁾ Det mærkværdige Søslag i Drefund imellem den hollandske og den svenske Flaade, begge paa omtrent 40 Krigsskibe, vidnede uagtet om Tapperhed paa begge Sider, men ogsaa om en langt overlegen Sø-Taktik hos Hollænderne; og at Seieren, uagtet et omtrent lige stort Følketab hos begge, blev paa deres Side, vil den Søkyndige uden Tvivl tilstaae, thi Rühß kalder den »uafgiort«. Den hollandske Overadmiral havde vel Fordeel af Medbør til at løbe Sundet ind, paa sin Side; men han havde den betydelige Hinder, at skulle beskytte sin flere Transportflaade, hvoraf ikke et eneste Skib blev affaaaret eller taget. Den svenske Flaade, der i Antallet var 5 Skibe større, kunde vist nok i øvrigt, i Skibenes Bygning og Udrustning, neppe maale sig med Hollændernes; men var ogsaa efter Slaget saa ilde tilfredt, at den, efter at have mistet 4 Skibe, maatte søge Tilflugt i Landskrona Havn, hvor den snart blev blokeret og var siden reent uvirksom. At Rühß (Svea Rikes Hist. af A. M. Strinholm, V. 127) ligesom Andre, troer, at om Wrangels Forslag, at angribe den medens den laae for Modvind ved Lappen, var fulgt, var Kiøbenhavns Undsætning ikke allene bleven forhalet, men tilintetgjort i sin Virkning: er en Forudsætning af dem, man saa let kan giøre, og som intet betyde.

naar den mødte alvorlig Modſtand; den ſvækkedes heller ikke lidt ved idelige Udfald og Fegtninger. De Svenske havde vel den Fordeel, at kunne udfylde deres Tab ved Tilførelſe af Golt fra Skaane; men Kiøbenhavnſ Besætning fik derimod en ikke ubetydelig Forſtærkning fra den hollandske Flaade, og den ſvenske blev, efter Slaget med Admiral Dydam, uviſſom indſluttet i Landskrones Havn. Den miſlykkede Storm paa Kiøbenhavn (11. Febr. 1659) var egentlig mere en vild og forvoven Tapperhedsgierning, hvorved C. Guſtav ſatte Alt paa det ſidſte Tærningkaſt, end en tilſtrækkelig forberedet militair Operation. Selv med det værſte Udfald for de Beleirede, kunde den vel, efter et ſtort Blodbad paa begge Sider, have gjort Carl Guſtav til Herre over Staden og hele Siælſland; den vilde have fremkaldt Nædſelsoptrin, af den Art, ſom man kiendte fra de Svenskes Krig i Polen; men C. Guſtav var dermed endnu ikke bleven Herre over Danmark; Frederik III., ſom ſin Fiendes Fange, havde intet mere at tabe, og havde ſikkert ikke ladet ſig true til nogen Afſtaaelse. Kiøbenhavnſ ødelagte Velſtand for en lang Række Aar var maaffee bleven det eneſte Reſultat, naar Stormagterne omſider havde tvunget den ſvenske Konge til at nøies med den Roſkildſke Fred.

Dette var det, hvad diſſe Magter og Frankrige allerede vilde, om ikke ſtrax efter de Svenskes Fredsbrudd, ſaa dog i Foraaret 1659, efterat Holland havde viiſt, at det for Alvor vilde modſætte ſig Danmarkſ Undergang, og efterat den miſlykkede Storm havde afgjort, at Carl Guſtav ikke mere kunde tænke paa Kiøbenhavnſ Erobring. Det hiſtoriske Liighedsforhold med Stillingen i vore Dage, fremtræder ogſaa her. Holland og England vilde have Fred, fordi Krigen hindrede deres Handel i Oſterſøen. Den forſtnevnte Stat havde, fra den Tid at Sverrige truede med intet mindre, end at blive

Herre over alle Øſterſe-Landene, ſluttet ſig nær til Danmark. England fattes herved i Frygt for, i Tilfælde af Krig med de forenede Nederlande, at blive udeluffet fra Øſterſoen; og dette havde allerede 1653 bragt Cromwell til at ſende White-lock i en prægtig Ambaſſade til Dronning Chriſtina, for at vinde hende og Drenſtierna for Englands politifke Interesſer. Fra et ſaadant Standpunkt, ikke fra det, ſom Danmarks Ret og Interesſer maatte give, betragtede begge diſſe Sø-Magter de nordifke Forhold. Frankrige, der ikke havde en ſaadan Handelsinteresſe, vilde derimod have Ende paa Krigen, uden at Sverrige betydeligt ſkulde ſvækkes ved Freden, fordi det ved denne Magt haabede at vedligeholde en Modvægt i Tydſkland mod Øſterrige. Det franſke Hof, ſom ved enhver Leilighed, ved Ambaſſadeuren Terlon, og paa anden Maade, yttrede ſin Deeltagelse i Sverriges Interesſe, ſluttede ſig ſaaledes heri til de to Sømagter, og indgif med dem, den $\frac{1}{2}$ Mai 1659 den ferſte Haagſke Convention (1er Concert de la Haye) hvori man vedtog: at Sverrige og Danmark ſkulde bringes til at ſlutte en Fred, der ſkulde være en Gientagelse af alle de roſkilbſke Vilkaar; ſun det ene Punkt, der indeholdt fremmede Flaaders Udeluffeſe af Øſterſoen, ſkulde bortfalde. Carl Guſtav, ſom efter den miſlykkede Storm og eſterat brandenborgſke Hielpetropper vare komne Danmark til Undſætning, begyndte at føle noget til at Lykken i Danmark var i Færd med at vende ham Ryggen: maatte da ogſaa nedſtemme ſin Stolthed endeel, og kaldte Terlon, ſom var gaaet til Polen, for at mægle, atter til ſig i Danmark⁷¹). En af de ferſte Følger af Conventionen i Haag var, at England; hvor den yngre Cromwell for Diebliffet endnu figurerede ſom ſin Faders Sou, og ſom Protector, udruſtede en anſeelig Flaade, der

⁷¹) Terlon tilſkrev K. Frederik III. ferſte Gang efter ſin Ankomſt til Danmark, d. 9. Jul. og erholdt Kongens Svar d. 11de Jul. 1659.

ſendtes under Admiral Montague til Sundet og de danſke Farvande, for at holde Ligevægten med den hollandske Flaade, og iagttage de frigførende Magter. Ligeledes affeilede i Mai Maaned den hollandske Flaade med 40 Compagnier Godfolk ombord, under Adm. de Nuiten til de danſke Farvande for at forſtærke den Skibsafdeling, der 1658 var bleven her under Admiral van Waſſenaar.⁷²⁾ Efter et Wilkaar i Conventi-
 onen ſkulde dog diſſe Flaader hverken forene ſig med nogen af de frigende Magters Flaade, eller foretage noget fiendtligt imod ſamme, ſaalænge det Tidsrum varede (førſt 3, ſiden 6 Uger) man havde villet foreſkrive de to frigende Magter til, inden dets Udlob, at ſlutte Freden.

Begge Konger fik nu ogſaa Meddelelſer om den Haagſke Convention, og om de Fredsvilkaar, ſom de tre ſtore Magter agtede at foreſkrive Danmark og Evertige; men baade K. Carl og Frederik III. fandt ſig derved lige utilfredsſtillede. Den forſtævnte ſyntes imidlertid, efter at have betænkt ſig, at findes meſt villig til at gaae ind paa diſſe Wilkaar; naftet han dog, ſaa lidt ſom K. Frederik, vilde antage anden Maade at underhandle paa, end umiddelbart ved giensidigt udnævnte Fredscommiſſarer. Frederik III., ſiøndt endnu beleiret i ſin Hovedſtab, afgav den energiſke Erklæring, baade til de hollandske Sendebud, og til Regieringen i Haag (fort før 1. Jul.): at han ikke lod ſig tvinge af nogen af de tre Magter, der vilde foreſkrive ham, hvorledes han ſkulde ſlutte ſin Fred med Evertige; og før dette ſkulde ſtee, eller han ogſaa ſkulde taale denne Udmyggeſe, vilde han med de Underſaatter, han endnu havde tilbage, gaae i den ſidſte Kamp mod de Svenske, og om han ikke kunde ſeire, i det mindſte falde med Grc.⁷³⁾

⁷²⁾ Wagenaar Vaderl. Historia. XII. 465.

⁷³⁾ Fryxell XII. p. 120. 121. (Jof. Nyerup, Frederik III. S. 219—221.)

Man ſik nu ſnart at ſee Virkningen af den Haagſke Convention, og hvad den engeliſke Flaade 1659 udrettede med ſin neutrals Demonſtration. I Eſteraart 1658 havde Hol- lændernes Flaade angrebet og ſeiret over den ſvenſke, havde udfat Kiøbenhavn med Levnetsmidler og en Forſtærkning af Krigsfolk; fra Foraaret 1659, og efterat den afſlaaede Storm havde høvet Mod og Kraft hos de Danſke, blev den hollandiſke Flaade næſten uviſſom i de danſke Farvande. Vel lavede den hollandiſke Admiral ſig til (i Begyndelſen af Jul. Maaned) at gaae under Seil for at modsætte ſig de Svenske, da de anfaldt Smaalandene og beleirede Nakſkov; men den franſke Geſandt Terlon, ſom da opholdt ſig i Kiøbenhavn, proteſterede ſtrar imod denne active Hielp, ſom ſtridende imod den Haagſke Convention, hvis Bilkaar Kongen af Danmark ikke vilde underkaſte ſig, og ſaaledes ikke kunde have Fordeel af Freds- mægligen. Opdam gif dog under Seil; men det engeliſke Parlament, der regierede efter den yngre Cromwells Fratræ- delse, havde ſtillet Flaaden under Admiral Montague til den franſke Konges Raadighed,⁷⁴⁾ ſom ingen egen Flaade havde

⁷⁴⁾ „Les Ambassadeurs d'Angleterre me dirent avant mon depart (Terlon havde aſlagt et Statsbeſøg hos Admiral Montague, der modtog ham ſom Ambaſſadeur med ſtore Gæſtbeviisninger) que je pouvois me prevaloir de leur (ſlotte) comme de celle de V. Maje- sté; ce qui estoit neceſſaire afin de parler avec plus de force aux Ministres Hollandois.“ Mem. de Terlon p. 251. (Dette var ogſaa grundet paa en Convention imellem Eng- land og Frantrige af 3. Febr. 1659. ſ. *De Witt's Brieven*, &c. V. Voorrede p. XVIII.) I øvrigt er den ovenanførte omſtændelige Beretning hos Terlon noget miſtænkelig eller uklar. Hvis her ikke maatte tales om en ſidrigere Begivenhed, da ſtrider det Ovenan- førte imod den officielle hollandiſke Beretning om Admiral Waſſe- naars gientagne Forsøg paa at landſætte danſke Tropper under Gen. Hans Ahlefeldt ved Nakſkov, hvilket ei vilde lykkes. (ſ. den mærkelige Forſvarsſkrivelse fra Gen. Staterne til Frederik III. af 5. Sept. 1659. Aitzema. IX. 473. 7.)

i Øſterſøen. Saasnart Terlon, ſom nylig var kommen til Kiøbenhavn, erfarede, at Dydham indſkibede Tropper for at undſætte Naſſkov, erklærede han baade for Geſandterne, og Admiralen, at i det Dieblif, denne gif under Seil til Holland, vilde den engeliſke Flaade følge efter ham; man kunde da vente at Montague vilde angribe, og „et Forflag imellem de mæglende Magter vilde ikke fremme Fredsunderhandlingerne.“ Hvorvidt Terlon virkelig havde funnet bringe den engeliſke Admiral til at gaae ſaa vidt, kan vel være meget tvivlsomt.⁷⁵⁾ Virkningen var imidlertid den, at den hollandiſke Flaade enten ikke hielp, eller ikke kunde hielp; at Naſſkov, efter et ærefuldt Forſvar under 10 Ugers Beſeiring, maatte overgive ſig, (15de Jul. 1659) og at baade Holland, Falſter og Møen atter faldt i de Svenskes Magt. Den hollandiſke Flaade vedblev fremdeles om Sommeren at holde ſig temmelig paſſiv, eller indſkrænkede ſig til, i det høieſte at underſtøtte de Danſke i Tilfælde, der ikke kunde være af nogen afgjørende Virkning.

Nu foregik imidlertid en Forandring, der ikke blev uden Indflydelse paa Englands Politik i Henſeende til den nordiſke Krig. Richard Cromwell traadte tilbage i Privatlivet; Parlamentet syntes at være mere enigt med Holland; begge Magter fandt nu med eet, at Sverrige havde ſaaet lidt for meget ved Roſkilde-Freden, og at der var Billighed i, at Trondhjem ikke ſkulde ſtilles fra det øvrige Norge. Hvorfra kom den hurtige Overtydning om dette Riges Ret til at bevare ſin gamle Heelhed? — Spørgsmaalet er let at beſvare. Begge

⁷⁵⁾ Meadome ſelv ſiger, at „den engeliſke Flaade laae hele Sommeren over i Beltet, allene ſom Tilſkuer; for at ſee at Alt gif ret til“ (only as Spectators, to ſee fair play.) Med Eſteraaret ſeilede den hjem, „without doing any thing“; og det imod de Commiſſairers Mening, ſom noget tilforn, nemlig i Jul. 1659, vare ankomne fra England, „og ſom vilde have haft Flaaden til at vie længere, for at underſtøtte den nu begyndte Mægling.“

Semagter havde den betydeligste Deel i Bergens og Trondhjem's Nordlands-handel; og begges Skibe hentede derfra paa den Tid baade Fisk og Tommer i Mængde. Carl Gustav, en slet Finantsmand, havde neppe faaet Trondhjem, før han forheiede Tolden paa udgaaende Varer. Det var ikke meer end naturligt, at Semagterne nu slet ikke havde noget imod, at det ved Normandenes egne Kræfter og Tapperhed befriede Trondhjem's Landskab skulde blive under sin gamle Regent. Underledes var det med de Danmark frarevne Provindsjer, hvor Forholdet var omvendt. Her var denne Stats hidtil forsvarede Helhedsret i de af Danske Lande og Ryster begrændsede Indløb til Østersøen for en Deel svækket ved Frederik den Tredies Afstaaelser i Freden 1658. Dette havde man egentlig intet imod i Holland, og maaskee endnu mindre i England. Disse to Magter fandt derfor Anledning til (d. 14de Jul. 1659) at slutte en ny Forening om Fred i Norden, (den anden Haag'ske Concert eller Convention) som man fra det franske Hof's Side bifaldt, men dog ikke vilde underskrive. Denne indeholdt, at Danmark skulde, som før, noies med de Roskild'ske Fredsvilkaar; men benaades med at beholde Trondhjem, og befries fra den ublue svenske Fordring paa Erstatning for det erobrede Fort i Guinea. Et (i det mindste paa den Tid) endnu mere opværende Vilkaar i denne Convention var: at den af de nordiske Konger, som først antog de foreskrevne Vilkaar, skulde faae Hielp til at tvinge den Anden hertil, om han ikke godvillig saiede sig.⁷⁷⁾

Uagtet man syntes paa den ene Side at have været lidt mere gavmild, opbragtes begge Konger endnu mere ved denne Convention, end ved de foregaaende; hos Carl Gustav var

⁷⁷⁾ I en Tillægscondition af 25. Jul. forstærkedes endog Trudsjerne imod de krigførende Magter, hvis de ikke viste sig tilbøielige til Fred. (Tuxell p. 122.)

Forbittrelſen ſaa ſtærk, at han udoſte den i vrede, truende og fornærmelige Ord, hvormed han tiltalte baade den engelliſke og hollandiſke Geſandt ved en offentlig Audients paa Kronborg; ja gif ſaa vidt, at han lagde Haanden paa ſin ſkaarde, truede de hollandiſke Geſandter med at lade dem arreſtere, og de engelliſke med at ſkyde deres Skibe i Sænk, hvor han kunde naae dem med ſine Fæſtningers Kanoner, derſom de ikke fieruede deres Flaade; hvorpaa Kongen⁷⁸⁾ vendte ſig, lod Geſandterne ſtaae, og gif ind i ſit Cabinet. Terlon, ſom fiendte Carl Guſtavs Etolthed og Hidſighed, havde forſigtigt holdt ſig tilbage,⁷⁹⁾ og ſerſt da begge Geſandter kom ud, og berettede hvor ilde de vare modtagne, udbad Terlon ſig Audients hos Carl Guſtav, ſom det ogſaa lykkedes ham at formilde endeel, ſkøndt han vedblev at yttre ſin Harm, og det ikke blot paa ſine egne, men paa ſin Modſtanders Begne. „Han vilde endog heller have en mindre fordeelagtig Fred, end at Kongen af Danmark ſkulde lade ſig tvinge til at modtage Freden af det Herredømme, diſſe to Republikker vilde tiltage ſig over kronede Hoveder.“ Terlon regner ſig det ikke uden Grund til Fortienefte af ſit Hof, at det lykkedes ham ved ſine kloge Foreſtillinger, ſtrax at fierne de Skyer, ſom denne Behandling af de to mægtige Samagters Repræſentanter begyndte at trække ſammen paa den diplomatiſke Himmel; og derefter at formilde den ſvenſke Konge, der ogſaa meget vel erkjendte, hvor vigtig Franckriges Venſkab og Mægling var ham. At en alvorlig Miſforſtaaelfe med begge diſſe Magter, der let kunde have udviklet ſig af et ſaadant Optrin,

⁷⁸⁾ „J'avois prévu qu'il se passeroit quelque chose de semblable dans cette Audience . . . & je m'estoit retiré de cette Conference. L'Amiral de Montague, qui s'en apperceut, me fit dire, qu'il souhaitoit foit, que je rentrasse; mais je ne crus pas le devoir faire, qu'ils ne fussent sortis.“ &c. Mem. de Terlon, p. 257. 258.

vilde have været farlig for Carl Guſtav, med Henſyn til Freden med Danmark, vidſte han ligesaa godt, ſom Terlon, om han end ikke med Ord ſagde det; ⁷⁹⁾ men han tog ſtrar, da Blodet var kommet af Kog, en anden Mine paa, ſtiulte ſin jaarede Stoltheds Følelſe, og indbød Dagen efter alle tre Magters Gefandter til ſit Taſſel, i Leiren for Kiøbenhavn. Terlon havde imidlertid ſøgt Audients hos Frederik III., og gjort ſit Bedſte for at ſtemme denne Konge for Fred og Fredsunderhandlinger; uden at man dog finder, at Frederik III. nu, eller ſenere, lod ſig imponere, eller ved fremmed Paavirkning forlede til fortidligt at opgive nogen Udſigt til en fordeclagtig Stilling i Fredens Underhandling, ved imid- lertid indtræffende og forandrede Omſtændigheder. Danmark var dog, ſom let er at indſee, baade den ſvagere, og den i alle Henſeender meſt lidende Deel; og det er vanſkeligt at begribe, hvorledes Indbyggerne af alle Stænder udholdt de unaadeligt trykkende Krigsbyrder i to hele Aar; men endnu vanſkeligere, hvorfra Kongen, ligesaa længe indſkrænket allene til ſin fra Landſiden aſſjærrede Hovedſtad, og ſaavidt man ſeer, uden egentlige Subſidier af nogen fremmed Stat, kunde tage Midlerne til at underholde ſine Tropper, ſin Flaade og ſit Hof.

Af Danmarks Allierede havde Churfyrſten af Brandenburg alt ſiden han i Septbr. 1658, i Forening med keiſerlige og polſke Hielpetropper fordrev de Svenske af Holſten og Slesvig, viiſt den alvorligſte Villie og Beſtræbſe for at komme Frederik III. til Hielp, og modsatte ſig Carl Guſtavs

⁷⁹⁾ At Terlons Vilkomhed i denne Sag endog ſkulde have vaert en ſaadan perſonlig Forbittrelſe imod ham hos „des personnes mal intentionées“, (af hvilket Partic navner han ikke) at der i Kiøbenhavn endog var ſnedet et Mord-Udſlag imod ham: har dog rimeligviis kun været et Slags Myſification. Rygtet var kommet fra en Jeſuit, ſom var Præſt hos den keiſerlige Miniſter Baron Coes. (Terlon Mem. p. 263.)

videre Planer til at ſvække og beklippe den danſke Stat — et Formaal, ſom denne Konge ikke opgav, ſaa længe han endnu havde faſt Fod paa danſk Grund. Det diærvæſte Sprog, Nogen førte i Anledning af den Haagſke Convention, de kraftigſte Foreſtillinger og Proteſter, ſom fra noget Sted bleve indgivne imod denne af de tre ſtore Magter offentlig vedgaaede Beſlutning, at tvinge Danmark til, i ethvert Tilfælde at uieſ med den ſkadelige og fornødrende Roſkildſke Fred: finder man i den brandenborgſke Miniſters lange Tale i Generalſtaternes Forſamling ſtrax efter 21de Mai ⁸⁹⁾ Det blev ſaa vel her, ſom i en ſenere Striveliſe fra Churfyrſten til hans Miniſter, med klare Ord ſagt Hollænderne: at det var fornemmelig ved deres Medvirkning, ved en uſtadig og egenlytlig Politif, og ved en tøvende og ufuldſtændig Præſtation af den lovede Underſtøttelſe og Krigſhielp, at de gjorde det umueligt for Danmark at opnaae bedre Fredsvilkaar. At tvinge Danmark til at boie ſig under Vilkaarene i den Roſkildſke Fred, er at give Sverrige Herredømmet i Öſterſjøen; den ſom giver Skaane bort, ødelægger Danmark. I Stedet for at Holland tilførn, ſom det hed, vilde forſvare og holde over Öſterſjøens Frihed, i Stedet for at det 1656 nødte Churfyrſten til at ſlutte Alliancer, og tilſkyndte ham og andre Magter til at gribe til Vaaben mod Sverrige, men 1658 lod ham være uden Biſtand, og ſaaledes tvungen af den haarde Ned til at indgaae Forliig med Carl Guſtav: vil Holland nu giøre Sverrige til Herre i Sundet, ſtille Preuſſen og Dantzig fra Polen, atter optage den Elbingſke Tractat med Sverrige, og ſaaledes række Haanden til at ſvække begge de Magter, (Danmark og Brandenburg) ſom allene kunne modſætte ſig den ſvenſke Konges Henſigt, at foreſkrive Love i

⁸⁹⁾ Den ſynes at være holdt Dagen efter Conventionens Slutning, og er meddeelt i ſit hele Indheld hos Rigema, IX. Deel. p. 418—428.

Østerføen, o. s. v.⁸¹⁾ Ikke mindre skarpt udtalte Churfyrsten selv sin Fortrydelse over en Fremgangsmaade, hvorved Generalstaterne bidroge til Danmarks Undertrykkelse og Krigens Forlangelse, i Stedet for at hjælpe til en fast og sikker Fred; ligesom og sin Uvillie imod Raadspensionairen De Witte, som en af Hoved- eller Ophavsmandene til den haagske Convention.⁸²⁾ — Frederik III. havde heller ikke tøvet med at tilkiendegive den hollandske Regiering, hvor forundret og forbauset han maatte blive ved at erfare, at en Stat, der saa ofte havde forsikret, at den ikke vilde gaae ind paa nogen Proposition fra Frankrige eller England, videre end til at foreslaae Fredsvilkaar for de i Norden frigende Magter, som det maatte overlades til disse selv at antage eller forkaste, — ja endnu den 29de Apr. femte Gang havde gientaget denne Forsikkring — nu derimod vilde nøde Kongen til at

⁸¹⁾ Churfyrsten er bl. a. meget forbitret over at De Witte har drillet sig til offentlig at skrive om ham, „at han skulde være Uarsag til Kongen af Danmarks Ruin, derved, at han fraraadede (dehorteerde) ham den Rostidske Fred.“ Mærkeligt er det, at Churfyrsten her ogsaa paa en Raade spaaer denne Statsmand hans paafølgende Falb. Han vil, siges der, sikkert ikke være den første, der med sit Exempel kan komme til at bekræfte, at vel Nogen i en Republik „voor een tijd lang soo pernicieuse Conseils kan voeren, oock in eenige manieren doon doordringen; maer well haest moeten vallen in't graf, 'twelck men bedacht hadde voor anderen te delven.“ *Aitzema*, I. c. p. 431.

⁸²⁾ „Wie niet anders kunnen sien, als dat U. Ho. Mog. . . . Denemarcken in sulcken Staet stellen, dat hy hem voor eeuwich sal moeten deporteren van alle hope van restitutie, dat hy sijne Vrienden ende Alliantien sal moeten verlaten, ende eeuwich miserabel wesen onder de al te groote macht van Sweeden.“ — „Denemarcken is niet sonder den Sondt, de Sondt is niet sonder Schoonen, ende wat is Pruysen, wat is Dansick sonder Polen?“ — „Wie Schoonen wech geeft, ruyneert Denemarcken, ruyneert de Parthye!“ — „Engelandt heeft te veel wijsheyt als dat het Denemarcken soude reuverseren, en Brandenburg onder voeten helpen.“ o. s. fr.

indgaae en ſeparat Fred med Sverrige, og i Mangel heraf reent unddrage ham den ved Tractater tilſagte Hielp. Kongen erklærer herimod med Faſthed, at ligesom hans Mre ikke tillader ham at tænke paa nogen Tractat eller Fredsſlutning, der ſkilte ham fra hans hoiſte Allierede, eller hvori diſſe ikke deeltog: ſaaledes har han ogſaa fra dem giensidig faſte Forſikringer i Hænde.⁸³⁾

Jngen af diſſe alvorlige Foreſtillinger gjorde endnu noget fiendeligt Indtryk i Holland, hvor man i Jun. Maaned havde modtaget en lang Statsſkrivelse fra Kongen af Sverrige, ſom deri erklærede ſig villig til Fred med Danmark, naar Sagerne ſærſkilt kunde afgjøres med Keiſeren, Brandenburg og Polen. I England trængte man paa, at Generals Staterne vilde giøre Alvor af at bringe Freden tilveie, og derfor negte Danmark al videre Biſtand, derſom det vedblev længere at vægre ſig; hvorimod man vilde indeſtaa for Sverriges Ratification af de Elbingſke Tractater. (Aitzema. IX. 436. 37. 38.) Den franſke Miniſter i Haag erklærede „runt ud“, at hvis Holland var ſindet at opgive eller udtræde af den Haagſke Convention af 21. Mai, da vilde hans Konge ſtrar forlade ſin Stilling ſom Mægler, og underſtøtte Sverrige med ſin hele Magt. (ſammeh. p. 438.) Saaledes var det vel ikke uden al Grund, at Hollænderne meente, man i Danmark og Brandenburg ikke burde lade dem allene bære Skylden for, at Danmark ikke kunde opnaae en bedre Fred; man maatte ogſaa give Frankrige og England deres Deel i den Uret, ſom allene ſøgte hos Holland. Den troſkyldige, næſten halv ironiſke Maade, hvorpaa en hollandsk Annaliſt ſun 5 Mar efter Be-

⁸³⁾ Frederik III. Brev til Generalsstaterne, af 27de Mai, ſf. Stül. 1659. Aitzema IX. 131—33.

givenesshederne (1664) udtrykker sig om dette Forhold,⁸⁴⁾er i sig selv baade billig og træffende. Den ene af de tre Magter havde ikke mere Drift, end den anden, til at forsvare det lille Danmarks Ret imod en overmægtig Fiende, videre end den politiske Egennytte, som man i saadanne Tilfælde kalder Statsinteresse, vilde tillade det. Dog maatte Danmark for saa vidt nærmest kunne klage over Holland, som et virkeligt Forsvarsforbund knyttede nærmere til denne Stat, end til nogen af de to andre. Den hollandske Regiering søgte derimod i Statskrivelser og Forklaringer, som meddelede det danske Hof, og hvilke man ikke kan fraliende en rolig og temmelig upartisk Fremstilling af Sagernes daværende Stilling, at fralægge sig enhver Sigtelse for at ville svigte sin Forbundspligt eller opgive nogen Deel af sit venstfabelige Forhold til Danmark.⁸⁵⁾

⁸⁴⁾ „Also dat de Heeren Deensche ende Keur-Brandenburgsche het t'onrecht waren soeckende by desen Staet alleen, 't moest oock werden gesocht by Vranckrikek ende Engelandt.“ Aitzema. IX. 438.

⁸⁵⁾ Jvf. i Særdeleshed den vidtløftige Skrivelse fra Generalskaterne (formodentlig ved Joh. de Wittes Pen) til K. Frederik III. af 31. Jul. 1659. Aitzema, IX. 448—54. Hovedpunkterne, hvorom det mærkelige Afskyffe dreier sig, ere egentlig disse: 1. At Tractaterne mellem Holland og Danmark (1649. 7, og 1657. 4) udtrykkelig betinge, at den ene Allierede, i Tilfælde af Krig og fiendtligt Overfald mod den Anden, ved Beslutninger og andre mundtlige Midler skal søge at bringe Fienden til at tillægge Striden, og at ingen af de Forbundne maa indgaae særskilt Fred eller Vaabensstilstand med sin Fiende, uden efter Meddelelse til den Anden, og ved sammes Indlemmelse i Freden; hvorimod intet gaaer ud paa at hindre den, som i Folge Tractater stiller sin Pielp, fra at handle og slutte Forøninger med andre Magter. 2. At det var den hollandske Regiering, der i Slutningen af 1657 og Begyndelsen af 1658 insisterede paa, at man skulde arbejde paa en almindelig Fred, hvorom England og Frankrige ikke kunde enes; men at disse Magter inden K. af Sverriges Tog over Vesterne og Erobring af de danske Lande, gjentagne Gange havde tilbudt sig, i Forøning med Holland, kraftigen at mægle Freden imellem Danmark og Sverrige paa samme Basis som den Promsebrofste Fred; hvortil

Den med megen Ophævelse fluttede, flere Gange bekræftede, med betydelige armerede Demonſtrationer af Hollands og Englands Sømagt ledsagede Haagſke Convention blev dog i ſig ſelv, naar man undtager, at den middelbart ſkadede Danmark, af ringe Virkning; iſær om man ikke vil bringe i Regning, at den netop virkede imod ſin Beſtemmeſe: den forhalede Freden, i Stedet for at paaskyude den. Ved diplomatifke Forhandlinger, ſom uafbrudt vedvarede imellem de mæglende og frigende Magter, ligesom imellem Holland og Danmark i Særdeleſhed, kom man i flere Maaneder ikke nærmere til Maalet. Den egentlige Grund hertil er allerede angivet og oplyst: Det engang ved den Roſkildſke Fred forandrede territoriale Forhold, der ſvækkede Danmarks Herredømme i Sundet, og over Indløbene til Øſtersøen, uden reent at tilintetgjøre det (hvilket ogsaa den hele paafølgende Tids Hiſtorie har beviiſt:) troede England og Frankrige bedſt at finde ſin Regning ved; om endog ikke ganſke af de ſamme politiſke Grunde. Holland deelte vel mere den engeliſke Interesſe i en fri Handelsfart og ubesværet Udgang til Øſtersøen, end den franſke, der nærmest gif ud paa at opholde Sverriges Styrke og Indflydelse i Tydſkland. Men den hollandiſke Regiering havde — ſom det oftere blev gientaget — været reent udenfor Danmarks i 1657 begyndte Krig, og udeluſt fra den roſkildſke Fredsunderhandling. Den fandt ſig derfor, hvad heller ikke utydeligt gaves tilkiende, ſaa meget mere henviiſt til at tage denne Fredsbæſis, og Afſtaaelsen af de danſke Lande paa hiin Side af Sundet ſom en afgiort Gierningsſag (ſait accompli.) Man kunde ſpørge: hvorfor da ikke udſtrække

dog Frederik III. da ſelv var uilboelig, hvilket ſoraarſagede at Gen. Staterne, „volgende daer inne uwe Majesteys ſentiment en gegentheyt“ lod denne Leilighed til Fredsmægling fare, og derved udeluſtedes fra de Toſtrupſke Underhandlinger.

den ſamme Grundſætning til Throndhieſ Stift, ligesom og til Bornholm?⁸⁶⁾ — Det synes temmelig klart, at paa den Tid, ligesom ofte baade før og ſiden, har Reſultatet af en Fredſlutning inellem to Stater, vel for en ſtor Deel kunnet blive afhængigt af medforbundne eller mæglende Magters Vægt og Indvirkning paa den ene eller den anden Side; hvilket ſærdels ogſaa Danmark flere Gange har erfaret; men Vaabenmagt og Krigſlykken have ogſaa deres Vægt; Erobringer, ſom man har kunnet udføre og forſvare i ſin Beſiddelse, ere altid betydelige Argumenter for at beholde dem. Det var nu netop Tilfældet, at de Svenske hverken havde kunnet forſvare Trondhjem eller Bornholm; ja endog med ringe militair Hæder af Indbyggerne ſelv paa begge Steder vare udjagede; og Alt hvad Danmark ſiden ved en ny Fred vandt, indskrænkedes omtrent til diſſe to Beſiddelſer, ſom Sverrige allerede havde tabt.

Denne Fred, hvilken ingen af de fremmede Magter mere onſkede, end Hollænderne,⁸⁷⁾ hvis Tab ved Handelens Forstyrning paa Øſterſøen var det meſt ſølelige, uden at regne de ſtore Bekoſtninger,⁸⁸⁾ ſom Krigſflaaden der holdtes i de

⁸⁶⁾ Den hollandske Regiering havde den 25. Jul. 1659 inſtrueret ſit Geſandtſkab, at anvende alt mueligt for at redde Bornholm for Danmark, og om dette aldeles ikke var at opnaae, da i det mindſte at udvirke en fuldſtændig Amneſtie for Indbyggerne, „de uyt trouwe tot haren Coninck, met haerdt van goet ende leven de macht van Sweden afgeworpen hadden.“ Aitzema. IX. 445.

⁸⁷⁾ Provindsen Holland og Staden Amſterdam gjorde bl. a. d. 9. Auguſt meget afvørlige Foreſtillinger om Iværksættelſen af den Haagſke Convention. (Aitzema IX. 467. 68.)

⁸⁸⁾ I Slutningen af Jul. M. 1659 maatte den hollandske Flaade paa ny provianteres, hvortil Staterne bevilgede en extraordinair Credit paa 700,000 Gylden for Søfolket, og 300,000 for de 4000 Mand Landtrepper, ſom vare ombord paa Flaaden. Desuden beſtemtes en Sum af 474,000 Gylden til Indkøb af 19 forſkiellige Slags Levnetsmidler, der ſulde føres til Kiøbenhavn og oplægges i

danste Farvande medførte, var man dog ikke i Stand til at bringe i Stand under Lobet af hele Sommeren 1659 — netop fordi de Haagske Conventiener vel indholdt stærke og bestemte Erklæringer om Fredsslutningen, der inden en foreskreven Tid skulde være afgjort; men uden at de havde ligesaa alvorlige og energiske Handlinger til Folge. Man kunde heller ikke vente sig saadanne fra nogen Side, da Frankrige kun virkede i Cabinettet, ved diplomatisk Snildhed og Intrige; den engelske Republik laae i sin sidste Krijs af en Reaction og Overgang til Monarkiet; og Holland fulgte sin sædvanlige betænksumme Forsigtighed. Endnu forekommer det forunderligt, naar man læser i den sidste Overeenskomst (af 4de August) at England og Holland, med betinget Tiltrædelse af Frankrige, fastsætter 15 Dage som den yderste Termin inden hvilken Freden skal være sluttet, og at begges Flaade i Forening strax skulde angribe den af de to nordiske Magter, som vægrer sig ved inden bemeldte Tid at indgaae Fred, efter de ved den nylig sluttede Convention af 24. Jul. foreskrevne Billaar. Men Terminen udløber, uden at nogen Fred er sluttet; Frankrige „gal niet als woorden“; engelske og hollandske Ministre reise frem og tilbage imellem Kiøbenhavn og Helsingør eller Frederiksborg, og faae heller ikke andet end Ord af Carl Gustav; den saakaldte „Baabensstilstand“ forlænges til den 2. Septbr.; begge Flaader blive uirksomme; og Admiral Montague seiler omfærd, til Hollændernes store Forundring, hjem, ⁸⁹⁾ fordi man fandt det

Magasiner, for at udsælges til Borgerne. (Aitzema IX. 469. 471.)

⁸⁹⁾ I Begyndelsen af Septbr. „Men was hier seer gesurprencert, hoorende dat de Engelsche Vloote uyt de Sont was vertrocken.“ Man var netop nylig i Holland kommen overeens om, at begge Magters Gesandter paa Flaaden slutte aftale, hvor mange Skibe fra hver

nyttigere at have sin Flaade i England, end i Sundet — eller fordi Admiralen selv fandt det.

Imidlertid havde man ogsaa i Holland saaet Forvisning om, at K. af Danmark (24. Aug.) havde erklæret sig villig til at indgaae Freden paa de forlangte eller foreskrevne Betingelser;¹⁰⁰⁾ og man blev nu med eet tilfunds, at gaae mere alvorligt tilværks imod Sverrige. Da de begyndte Fredsunderhandlinger ikke førte til noget, og de mæglende Gesandter (den franske og engelske) forgieves i Sept. og Oct. havde reist hist og her til Carl Gustav, der snart var i Kiøge, snart paa Falster, i Vordingborg eller Korsør for at tage Vare paa Siællands Forsvar: toge Hollænderne ikke allene alvorlige Forholdsregler for at forsyne Kiøbenhavn til Vinteren med Provisioner og Forsvarsmidler, og at hindre Tilførsel til Sverrige; men gjorde endelig et afgjørende Skridt til Fordeel for Danmark. Adm. de Ruyter fik Instructioner, der gave ham frie Hænder til at lade overføre brandenborgske og danske Tropper til Byen, og paa samme Tid ved Krigsskibe i Bæltet at hindre Carl Gustav fra at komme til Udsætning fra Siælland. Saaledes tabtes Slaget ved Nyborg d. 14de Novbr., og den hele overblevne Deel af de svenske Kiærnetropper i Byen maatte overgive sig Dagen efter. Man har længe troet, at undertrykt Harmen over dette Nederlag var den første Grund,

Side der skulde blive tilbage. Nu seer man da, at al Omfarg skulde falde paa Holland. o. s. v. (Aitzema. XI. p. 481, 82.)

¹⁰⁰⁾ Det fem ogsaa d. 25te Aug. til begyndte Fredsunderhandlinger. Rigsraaderne Otto Parsberg og Mogens Høg fra dansk Side, Sbering Rosenham og Steen Bielke fra den svenske, traadte sammen i et opreist Telt midt imellem Kiøbenhavn og den svenske Leir (ved Bronshoi.) *Terton Mem.* p. 263. Aitzema IX. 459. Man veed ikke meget andet om disse Underhandlinger, som ikke førte til noget, end at de begyndte med Disputer om Kongernes Titler, og om Creditiverne, fordi det danske var skrevet paa Pappir, og det svenske paa Pergament.

der fremfhyndte Carl Gustavs Død; da denne først paafulgte 3 Maaneder sildigere, og der ikke yttrede sig noget Spor til at Tabet havde boiet hans Mod eller nedstemt hans Fordringer:⁹¹⁾ beholder en saadan Mening kun meget ringe Sandsynlighed. I øvrigt kunde Kongens Uergrelse faae Næring nok ved den ydmygende Modtagelse, som hans meget betroede Ambassadeur Coyet fandt i Holland, hvorhen Kongen havde nedladt sig til at sende ham i Begyndelsen af Novbr., og hvor han ved sin Ankomst vakte baade Mistanke og Misnoie hos det danske Hof. Han fik vel omsider en kold Audients hos Generalstaterne (d. 25. Novbr.); men kom ikke til Conferents forend man havde besvaret hans Proposition, hvilket drog ud i henved to Maaned. „Det kraftigste Svar til Hr. Coyet var Slaget i Fyen, hvorom Esterretningen kom paa samme Tid som hans Andragende.“⁹²⁾ I Danmark var Fredsunderhandlingen paa ny optaget i Decbr. Maaned, under Nægling af de tre Magter (C. Gustav maatte nu finde sig i, at den hollandske Gesandt tiltraadte Conferentsen;) og her forte nu ikke allene denne, men ogsaa den engelske Gesandt, et ganske andet Sprog, end tidligere paa Aaret. C. Gustav tilbød at afstaae Trondhiem (som han ikke havde) imod at faae Aggershuus Amt, Lister og Mandal m. m. „Ikke en Fodbred af Norge skal Kongen af Sverrige faae“: svarede hertil Algernon Sidney; og den hollandske Minister (Huybert) bekræftede det med endnu stærkere Udtryk. Saaledes vare Tidens Vilkaar omskiftede; men ikke Carl Gustavs Stolthed, eller hans, Uheld og Farer lige trodsende Mod. Dette var endnu ligesaa uboiet, som da han foreskrev Love i Preussen og Polen, og hans Erobringssyge lige usvækket, da han ved

⁹¹⁾ Jvf. Fryxell. XII. 128. og flg.

⁹²⁾ Aitzema IX. p. 507. Jvf. p. 495—98. 499—502. Svarct til Coyet (15. Jan. 1660) p. 727—32.

Rigsdagen i Gøteborg (i Jan. 1660) ikke vilde høre noget om at afstaae fra sin Fordring paa Aggershuus, og ved sine dreie Kraftord og haarde Bebreidelser kuede Stænderne til de nye Bevillinger af Mandskab og Penge, som det udtømte Sverrige med sine sidste Kræfter skulde udrede. Hvad havde Danmark at vente af en saadan Fiende, eller af en Forbunds- magt, som Holland, der neieregnende afmaalte Grændserne for den Hielp, det kunde og vilde yde Frederik III., efter sin egen politiske Gradmaaler, eller efter den Statsinteresse, som det deelte med de to andre Magter, der havde udtalt deres Villie i den Haagse Convention?

Den hollandske Flaade hialp til at landsætte Tropperne i Fyen, og saaledes til at fravriste Carl Gustav dette Land; ligesaa let kunde Admiral de Ruyter have overført den seirende allierede Hær fra Fyen til Sjælland, hvor den, i For- ening med Baabenmagten i Kiøbenhavn, havde været Fienden langt overlegen, og uden Vanskelighed kunde have forjaget Carl Gustav, eller tilføiet ham et nyt og farligere Nederlag. Men nu sandt man ham for det første svækket nok; det danske Hof's godtroende Forventning, efter Slaget ved Nyborg, at kunne i det mindste vinde Skaane tilbage: havde man intet Dre for; uagtet der fra dansk Side stecte de yderste Tilbud, for at sikkre og tilfredsstille Hollænderne⁹³, det hedder endog, at der faldt Ord om, at hvis man ikke paa anden Maade kunde ferlige de to nordiske Konger og faae Ende paa Krigen, vilde England og Holland enes om, til Foraaret at udsende en saadan Krigsmagt til Sjælland og Skaane, at man kunde bemægtlige sig og besætte begge Lande, for at sikkre Handel og

⁹³) Man tilbød fra dansk Side (19. Jan. 1660) at ville indromme dem at besætte Malmø og Landskrone; ja man vilde gaae endnu yderligere, selv om Helland skulde forlange Kronborg til Sikkerhed. Aitzema. IX. 732.

Sofart paa Øſterſøen⁹⁴⁾. Maaſkee horte dette dog til ſaa-
danne Ting, ſom (eſter den hollandske Annaliſts Ord) „Nogle
Folk vide, der kunne ſee giennem en Egeplanke det, ſom ingen-
ſteds er til.“ Langt mere Viſhed havde det, at baade Kei-
ſeren, Polen og Brandenburg „alle vilde have Skaane tilbage-
givet til Danmark“; en Mening, ſom endog Provindſen
Holland deelte med diſſe Magter.⁹⁵⁾ At England og
Frankrige vare af en anden Mening, vidſte man før, og er-
farede det allermest eſter Carl Guſtavs pludſelige og uventede
Dødsfald i Gøtøborg (12. Febr. 1660.) Terlon, der paa
den artigſte Maade, og (i ſin Beretning) med beſtandige Be-
rømmelſer over Frederik den Tredies ypperlige Charakteer og
Egenſkaber, altid handlede imod de Danſke, og for Carl
Guſtavs Interesſer, ſøgte nu endog ved et haſtigt Skridt at ind-
virke paa Kongen af Danmark, inden han meente, at denne
havde erfaret ſin Fiendes Død⁹⁶⁾. Naagtet dette blev uden
Følge, da Frederik III. allerede vidſte, hvad Terlon troede,
han allerførſt havde erfaret: forſtod han dog, ſom en ſuind Di-
plomat, fremdeles at indvirke ſaameget paa Underhandlinger-
nes Gang, ſom der behøvedes for at holde dem i ſamme Spor, ſom
førend den ſvenſke Konges Død.

Det vilde her vare en unyttig Vidtilſtighed at berette
alle enkelte Omſtændigheder, ſom forefaldt under de ſidſte Con-
ferentſer, (i Marts, April og Mai 1660), hvilke egentlig
mere foregik imellem de tre magtende Magters talrige Gefandt-
ſkaber, der opholdt ſig i Kiøbenhavn, end imellem de danſke
og ſvenſke Underhandlere i Staden og i Leiren. Det var

⁹⁴⁾ *Fryxell*. XII. S. 129.

⁹⁵⁾ „Die van Holland toonden gantsch genegen om de geheele Sondt
wederom te brengen aen Denemarcken.“ Men Frankrige og
England vilde ikke afvige ſaa vidt fra den reſtidske Fred; derfor
blev det heller ikke til Alvor hos Holland. (*Aitzema*. IX. 737.)

⁹⁶⁾ *Memoires de Terlon*. p. 273—276.

hine, der, efter at have udtrukket den diplomatiske Seihed og Seenhed til det Yderste, tilsidst dog gav Sagen det Udslag, som den i det mindste kunde have faaet strax efter Carl Gustavs Død. Saameget endog det franske Hof gav sig Udseende af at holde stærkest paa Sverriges Interesse, vilde det dog ikke give efter for overdrevne Fordringer, hvoraf det ingen Fordeel havde. „Mazarin havde alt for et Aar siden sagt, han vilde nodigen have Danmark reent undertrykt. England havde oftere erklæret: at kunde Sverrige bemægtige sig Kiøbenhavn, vilde man ikke modsætte sig; men heller ikke hielpe dem dertil.“ — „Alt de Svenske endnu kunde troe, Frankrige og England skulde med al Magt hielpe dem, var en Taabelighed (Dwaesheyd); det var endda deres Lykke, at Frankrige og England gjorde saa meget for dem, og at denne Stat (Holland) ikke gjorde mere imod dem.“ Saa rigtigt domte en upartist Stemme fra dette Land (Aitzema) kun fire Aar efterat de tre Magter, som allerede Aaret tilforn havde afgjort Danmarks Skiebne, foreskrev den Fred, der endelig sluttedes den 27de Mai (6 Jun. ny St.) i Kiøbenhavn; eller egentlig i Teltene, der vare opreiste midt imellem Staden og den svenske Hovedleir, mere for at tiene til de sidste ceremonielle Møder, end til Dphold for Underhandlerne, eller egentlige Conferentser ⁹⁷⁾. Den ved Freden i Tostrup virksomme engelske Ambassadeur og Fredsmægler var afløst af andre (Sidney og Honingwood.) Saameget mere var han i Stand til udenfra at betragte Forholdene med den ham egne Nøllighed

⁹⁷⁾ De sidste Underhandlinger, som endtes med Fredens Slutning og Underskrift, begyndte egentlig den 13de April. De berettes nøiagtigt og temmelig fuldstændigt, efter de hollandske Ministres Relation, hos Aitzema. IX. 765—772. Flere, især udvortes Omstændigheder, finder man hos Torkon, p. 278—298. Man kan dog her, og paa flere Steder, ikke ubetinget faste Lid til Alt hvad den franske Ambassadeur skriver i sin historiske Beretning til Ludvig XIV.

og Klarhed. Phil. Meadowe har vel ſkrevet ſom Engſkønder, og fra et Standpunkt, hvor hans eget Lands Interceſſe maatte everveie begge de nordiſke Staters, og hvor han vel heller ikke altid er ganſke upartiſk mod Holland. Dog vil man neppe hos nogen ſamtidig, fremmed Hiſtorieſkriver finde mere Retfærdighed og Upartiſkhed i Betragtningen og Bedømmelſen af de hiſtoriske Forhold, under hvilke Danmark giennemgik den farlige, Statens Tilværelſe truende Kriſis, hvori den ſtyrteſes ved den 1657 begyndte Krig, og hvorfra den kun med dybe Saar og uforvindelige Tab udgik tre Aar derefter, ved Freden i Mai 1660. Intet kan bedre udtrykke Tingenes ſande Stilling ved Begyndelſen af de Underhandlinger, der endelig førte til denne Fred, end de ſaa Linier, vi til Slutning ville uddrage af Meadowes Skrift⁹⁸⁾: „De „Danſke ventede, at deres Forbundsvenner ſkulde have hiulpet „dem til at opnaae en ſaadan Fred, hvis Vilkaar kunde ſtaae „i noget Forhold til Fordelene, ſom hine havde havt af „Kriegen, og til Faren og Tabet, ſom den havde medført for „dem ſelv. Ved denne Krig havde Danmark truffet de „Evenske ud fra Hjertet af Polen, og havde befriet Braun- „denborgeren for den overhængende Fare, at ſee hans „Land blive Krigens Gæde. Kriegen var begyndt, efter Ge- „neralſternes Raad og Tilſkyndelſe“ (dette var det dog, hvad diſſe ikke vilde vedgaae) „for at ſikre deres Handel paa Danzig; „og den blev forſat under Udſigt til og Forſikring om Hol- „lands Hielp.“⁹⁹⁾ — „Det danſke Hof udholdt mere taal-

⁹⁸⁾ „A Narrative of the principal Actions occurring in the wars betwixt Sweden and Denmark, before and after the Roschild Treaty.“ &c. London 1677. (Beretningen blev ſendt til Lord Briſtel, den 21de Sept. 1675 og trykt efter hans Død; men den er, efter Forf.'s egne Ord i Tilſkriften, ſkrevet endee Aar tidligere.)

⁹⁹⁾ Ved noie at giennemgaae Wiſemas, ved endee Wittloſtighed, Norden og Spring meget trøttende, men vigtige diplomatifke Kroniker, vil

„modigt den anden Krigs store Lidelser, fordi man haabede,
 „ved Forbundshielp at lette nogle af de haarde Vilkaar, som
 „Nøden havde afvristet dem paa en Tid, da ingen Venner
 „kunde hielp dem.“ — „Generalstaterne sendte ogsaa Hielp;
 „men en saadan, som svarede til deres egen Tarv,
 „ikke til de Danskes.“ — „Ulykkelig er den Fyrste, der
 „begynder Krig imod en Stærkere, og stoler ikke paa egen
 „Styrke, men paa forbundne Magter! Forbund imellem
 „Stater ere et Værk af Omstændigheder, ikke af Vennskab, af
 „Fordeel, ikke af Tilboielighed; de udgaae fra Hoved og
 „Forstand, ikke fra Lidenksab eller Hjerte. Derfor maatte det
 „arme, udiinte Danmark, efter alle dets Lidelser, de tidligere,
 „og senere, boie sig paa ny under det tunge Nag af den for-
 „hadte Roskildske Fred. At dele Suedets Ryskslande imellem
 „de to Kroner — dette var netop det, som beqvemmede baade
 „Holland og England; og Hollænderne vidste, at for at
 „giøre Danmark seieligt og afhængigt, maatte man giøre det
 „svagt.“

Det er ikke mindre interessant, at Meadome slutter sit historiske Udkast, med en temmelig uventet Bemærkning. „Den eneste Belgierning og Fordeel,“ siger han, „som Danmark hestede af den sidste Krig, iblandt saa store Tab og Lidelser, var tilfældig, og af saadan Natur, at de Danske ikke skyldte deres Allierede mindste Tak derfor;“ og denne Belgierning (benefit), hvis Bestaffenhed og Fordele, den engelske Statsmand, der havde tient Cromwell og Parlamentet, derefter udvikler, med rigtig Kundskab om Stændernes daværende Forhold og Aristokratiets Magt i Danmark —

man paa flere Steder finde tydelige Spor til, ja finde det af ham udtrykkelig berettet, at Folket i Holland ved flere Leiligheder viste sig meget dansk sindet, og at enkelte Stæder og Provindser undertiden erklærede sig for en mere eftertryffeligt Underskottelse og Krigshielp med Sverrige, end Statens Politik fandt raadelig.

er ingen anden end den souveraine Kongemagt. „Ved den Forandring, som gjorde Kronen arvelig og fri for Adelsens Formynderskab, har Danmark opnaaet en sundere og bedre Fordeling af Styrke og Næringskraft til alle Ledemod i Staten, hvorved det Hele er blevet kraftigere og mere i Stand til at modstaae saadanne udvortes Ufsald og Overfsald, som i de sidste to Krige satte Statens Liv og Tilværelse i Fare.“

B i l a g.

A.

Et Uddrag af Aitzema „Saeken van Staet en Oorlog.“

— „Ende dat haer Ho. Mog. de Interessen van Sijn Kon. Maj., ende van des selfs Rijken ende Landen so inseparable oordeelen met die van desen Stat, dat sy het geen, in voor-vallende occasion van haer vereyschet kan worden, tot securiteyt en conservatie van S. M. Rijken ende Landen tegen opkomende vyandtlijk geweldt, met geen minder vigueur sullen contribuieren, als sy voor de conservatie ende bescherming van haer eygen Staet soude gehouden wesen to doen.“ Aitzema: VIII. Deel. 1663. p. 492.

B.

Egenhændig Skrivelse fra Frederik III. til Raadet. 15. Apr. 1637.

„Efter som det er eder gode herrer velbeuift; hvorledes vi efter eders eget gode betenkende oc deliberation har resolveret att armere till lands och wands, det beste sje kunde, huilckett och saawitt er i werck stillet, och landene nu med saadan inquartering ere besuergede, som die wmuelig lunge kunde vdstaa, Die tractater som och war for gott ansehet at skulle reassumeris, icke heller wiiser forhaab-

ning til ſaadan vdgang, att wy derued for erlidne ſtade och ſpøt kunde erlange nogen ſatisfaction, meget mindre forſiçtring att man her effter kunde leffue i beſtandig roligheð, Saa er wy eder gode herrers vnderthanigſt raad och betenkend naadigſt begierendis, huad eder Signis nu raadelig wider att ſulle foretagis, ſom baade for Gud i Himmelen och det hele Land, ſom ſig med ſaadan vnderthanig och wſedvanlig wſuillighed har angreben, och for woris poſteritet kunde were forſuarlig. Wi forbliffue eder gode herrer ſampt och ſær med Kongelig gunſt og naade ſtege bewogen.

Kiøbenhavn d. 15. April Ao. 1657.

Friderich.

J. N. N. Svar af 22. Apr. 1657 paa den Kongelige Skrivteſe, erklæres: at, Eſterdi det er klarligen og udførligen for de Ewenſke Juld-mægtige fert til Ende, og for hele Verden roigagtig kan demonſtreres: at de brømsbreiſte pacta paa Ewenſkens Side i mange Maader ere violerede, og den derpaa ſunderede venſkab ophævet kunne vi underdanigſt ikke ſraraade, at tage denne Tid i Agt, cragte det og for Gud og al Verden forſuarligt, Om Ed. Kongl. Maj. naadigſt resolverer efter loulig foregaaende denunciation og Advarſel, at bruge de Middel, ſom Gud og Naturen have givet Ed. Maj. i Hænder til at ſøge ſatisfaction for hvis imod pacta ubilligen er handlet og ved tractater ikke kan erholdes, ſyre uſøvlig gewalt, maintainere Kronens Høihed oc regalia og bringe ſine Lande og Underſaatter i rolige og ſikere Stand.“

C.

Af Chriſten Steels Memorial til Frederik III.

dat. 2. Nov. 1657: (hvori han anfeger om ſin „Forſkaaning for Pengenes Administration“; m. m.)

„Eſtersom ieg klarligen ſeer oc fornemmer, at med mindre Penge bringes tilweye ſeer enden farlig vð; thi foruden Feſtingerne oc Floden, hvis forſtuning oc vdrufning ſtoere Summer vdkreffue, med Eders May. Hoffſtadt, huortill Indkomſten icke, ſom tilforre, fand fremkomme, er Soldatesquen till heft oc føds i meget ſlet tilſtand. Nogle haſſue i mange Maaneder camperit, liidt hunger oc Sulst, drucket vand oc udſtaaet megit ondt; Nogle ere demonterede, haſſue miſt heſte oc gewehr, oc all deris formue; Andre, endog de Landene oc vnderſaatterne haſſue ruineret, ere dog Arme, oc haſſuer huerchen til beſlagh eller til at lade deris gewehr oc kleder ſlye for. Saa den Ene med den anden raabe paa penge. — — Underſaatterne oc, ſom haſſuer werit willige oc lydige till: It hvis Ed. May. haſſuer paabudet oc begiert, i forhaabning

derved at nyde forſuar, oc ſcer ſig en part at haſſue gjort forſtreckning och leverantz uden betaling, En part ſtratagis deris wahre och formue till Ederſ May^{tt} oc Rigeſ fornedenhed uden erſtatning. Mogle ere i Fiendens gewalt, huor de med Contribution och Brandschattning hart preſſis, oc andre aff Ed. May^{tt} egit ſolch endnu werre medhandles med plendern och reſſuen, end de, ſom Fiendens willie er vndergiſſne; huoroffuer de forarſagis att forlade huus oc gaard, oc gaae med huſtru oc kern i ſterſte Glendighed oc armød Jeg beſrogter, at derſom denne ſtoere indquartering i diſſe vdarmede beholdne lande lenge ſchall ware, baade Cavalleriet aff mangel for ſourage ſchall vndergaac, oc der ſchall bliſſue it ſtort oprør i landet, Eſſterſom Mytterne oc bønderne, baade i Syen oc Slaane, begende allerede at giſſue Syer paa hinanden." (Haſſnia 2. Nov. 1657.)

„Veſt aff Rigeſ hoffmeſter for hans K. M^{tt}.“
Chriſten Skiel.

D.

Uddrag af en Memorial fra de tre Commiſſarer. dat. Kbh.
9 Nov. 1657,

bveri berettes angaaende „Oberſt Dumbſøborpſø og Demikeſ Folk til Syen at lade marchere“, m. m. at overalt hos Bønder og Underſaatter findes ſtor Uvillighed til „Breve og Verſel at befordre.“

„De Hundrede Centner Krud med forneden blye ſchall beſværſelig kunde forbringes; [Dupont beretter, hedder det ſiden, at her ingen Muſtyogne er at ſere det paa] Thi bønderne ville icke age, menſ beretter, att de icke mere kand udſtaac de ecker, (Ægter) maanedſſchatt, proviant att tilſere, och andet, ſom dennom paaſlegges, och haſſuer de her i leenet (Kiøbenhavnſ) giſſuet hug paa udriderne. I Helſingborg ligger General Lieutenants Regiment,¹⁰⁰⁾ och kand icke eſſuerkomme, formedelſt de andre kiøbſteder icke lader mede deres ſerger, ſom er giſſuet beſaling paa, huoroffuer beſtene forſmaecter, och leuit, ſom alt tilſern var ede, i grunde ruineris.“ — — „Den ſtoere diſordre, ſom er i Slaane med plyndren oc reſſuen, beretter Hs. Niels Krabbe icke att ſtaae til at endre, med mindre Officererne, ſom ere ſtørſt aarſag dertil, bliſſue ſtraffede.“ o. ſ. v.

¹⁰⁰⁾ Maaſkee Ulrik Chriſt. Gyldenløves? Dog ſkal han forſi være bleven General-Lieutenant 1658. (Poſſmanns D. Adſlsm. III. 233.)

E.

Uddrag af en Forestilling fra D. Giedde, Chr. Skeel og P. Needtz til deres „heitarrede, kiære Medbrødre“ i R. Raadet, om at der maatte indhentes Betænkning fra de øvrige fraværende Medlemmer af Raadet, angaaende Landets ulykkelige Tilstand, m. m.

„Derfom vi icke i tide tænke paa anden middel, særdeles med penge til weye at bringe, paa huad maader det och schulde scee, da, derfom vi end ingen fiende haafde, saa maatte vi dog endelig consumeris, efterfom soldatesquen er nogen, en stor Deel af Cavalleriet umontered, en part af Officererne mal-contents, floden er endnu i seen, icke uden fare, dog Gud scee lof beholden, vnderjaatterne er aff den store og ulidelig indquartering, contributioner och andre udgifter mange steds ruinerede och uvillige. — Vores Allierte tage sig vores conservation icke saa høyt an, att vi jo, nest Gud, her at mage dett saa, att vi træde os self best.“ (21. Nov. 1657.)

F.

Uddrag af en Betænkning af D. Giedde, Chr. Skeel og P. Needtz, tre af de fire (d. 6. Jul. 1657) til indtil videre at forblive i Kiøbenhavn deputerede Rigsraader, over Landets Forsværsstilstand (Abh. 4. Dec. 1657.)

— „Medens (men) der seyles meget, af mangel for penge, som endelig vil til weye bringes, om Militien schal komme i nogen schick. Thi i huad slett tilstand soldatesquen och Militien er, er Gud bedre dett, hamns Kongl. May. self och det hele land bedre bestiendt, end vi det her vittsestigen kunde deducere. — Mange Compagnier och Regimenter, huorpaa holdes gandsche Staber, Kongl. May. och Rigt icke til ringe befestning, huilche burde at completeris, och flere patenter udgiffues, om middel dertil haaffues kunde. — Paa middel att vere betengt, huorledes penge kand bringis til weye — da vide vi ingen anden forslag derom att giere, end dem hamns Kongl. May. tilforn naadigst samtycht haaffuer, (huoraa adskillige particuliers, imed noyactig forsikring i dett gods som de begierer, sig erkiude forstreckning at giere, och som allerede begynt er) att udi Holland blef negotieret baade om subsidis, och en anseelig sum penge endnu til laans at bekomme.“ — — — „Efterfom af de mangfoldige klagemaal och supplicationer, som dagligen indkommer, baade fra Siælland, Skaane, Fyen och de andre Der, offuer den store och ulidelig indquartering, som man er ned til bønderne med att besuerge, sumes høyligen forneden, om hamns Kongl. May. vilde ved Krigsforstandige lade deliberere,

huerledes diversion beſt kunde gieres, och folket enten imod Wrangel, eller i Suerrige, kunde employeris, och vores egne lande fra den ulidelige tynge befries," o. s. v.

G.

Johan Chriſtoff v. Korbig, at bede Offue Jucl tale med Hr. Corſig wſfeldt, at hand Sig tieniſtagtig paa Kongl. Mayttis vegne i tractaterne ville forholde, oc huad Kongl. May. hannem derimod igien vill forſichre.

Friderich 3. &c. W. G. L. wi bede dig och Naadigſt wille, at du paa wore vegne beder Os Gſchel. Offue Jucl at tale med Hr. Corſig wſfeldt, och Hannem formaae, at hand ſig tieniſtachtig imod os och woris Kongelig Huus vdi diſſe tractater wille bewiſſe, huorimod hem^{te} Offue Jucl paa Vore Vegne hannem maae forſichre, at derſom Vj hans wircelig tienefte fornemmer, da wille wj det mod hannem och hans gandsche Huus och familie med Kongl. gunſt och Naade igien wille at erkiende, och derſom hand ſaaledes kan mage det, at wj til Cronen kand beholde t hrund-
hiem och Bahuus Lehne, da (wille) Vj hannem ſelff forlehne hans Liſſtid med Thrundhiems lehn, och hans Sen med Bahuus lehn, paa huilchen hand det begieret, ochſaa hans liſſtid, och derforuden lade hannem restituere all hans godz och formue, och lade all den miſforſtand falde, ſom Imellem Os och hannem werit haſſuer. Hſn. d. 17. Februarii, 1658. (Svenſke Acta.)

H.

Uf Chriſten Skrels egenhændige Dagbog.

1658 den 6. Novbr. Bleff holdt conferentz i Kongl. Ma^{tt}. Nerveretſe. Jeg ſagde mit vnderdanigſte betenkende:

„At derſom hans Kongl M^{tt} icke Vandſetter i Danmark, Norge oc Holſtein alt ded der begiaris oc vel kiert er, att redde os med, efterſom vi ere in Agone, oc Fienden haſſuer haſſt alle vore lande i poſſeſſion, ſaa intet er beholden vden Kiøbenhavn: da er baade Gs. Ma^{tt}. oc det gandske Land tabt, oc ſerger ieg deroffuer, att ſee min Konge oc Fædreueland i den ſtand.“

„Vj ere vden conſilia, motte vi ſamles oc deliberere, huerledis wj kunde bringe Wenge til Weye, huorledis wj med ſuarifte kunde ſaa Proviand oc andet her ind i Byen, at ſoldatesquen kunde bliſſue vnderhollet, Huorledis wj kunde ſaa det Brandenburgiſke Folk her offuer for Winteren, ſom er j henderne. Der er periculum in mora. Det vil oc ſtrar oc vden Forſømmelſe tendis paa middel, att Rytterne oc Soldaterne her i Quarnizonen

kand ſaa nogit at leffue aff, ellers er munition oc eyrer att formede; thi Stenderne formaar icke lenger dennem att føde, Eſterſom E. Ma^{tt}. af ſine Leſnes Indkomſter kand erfare, huad Udelen haſſuer haſſt af deris Godtz vdi tu Mar, ſaa de haſſue intet ſelff att leffue aff. Jeg ſick nogle Penge att laane i denne beleiring, ellers haſſde ieg icke haſſt att kiebe mig Brodett for, oc haſſuer giſſuet mere end halffparten vd til Folkets vnderholding, Oc ieg haſſuer icke haſſt hielp aff mit godtz for ſaamegit ſom en Knappenaals Verd, endog ieg haſſde 9 Herrefæder, oc har nu icke et gadehuuſſ deraf.

Den Geiſtliche Staud er heller intet att ſaa hoſſ, thi om dennem end nogle Penge tilſtaar, ſaa haſſuer de det i Papiir oc Breffue, ſaa de kand icke bliſſue dennem mechtig.

Huad Borgernis Middell er, kand Ed. Ma^{tt}. ſelff eracte; de haſſuer nu vdstaaet denne Langvarige tyngge, oc all handel oc Næring er nedlagt, ſaa det er Synd att begiere mere af dem. Gud forlade dem ſom villet E. Ma^{tt}. ind, at Stenderne vel haſſde middell, om de dem ville forſtrecke, huorved E. Ma^{tt}. kunde fatte miſtroende til dennem, ſom (om) de icke ville vndſette E. Ma^{tt}. De derimod tabe affectionen, naar all tyngen oc laſten ſtal henge paa dennem allene. Och ſeconderede Otto Kragh hehl vel, oc ſagde, att hand holdt dem for Skielmer oc Forrader, ſom kunde hielp oc (icke) gjorde det; men her er intet at giere med; derſaaare vil det ſegis huor Penge er att bekomme. Gud hielp vel, att ded nogit gott kunde vdrrette, att wj engang motte komme til danſke Conſilia igien, och forbarne ſig offuer woris betrengte Fæderneland, ſom ſicker i ſterſte Elendighed."

NB. „Consilium & mandatum absque Executione,
idem est quod campana absque tintinnabulo."

